Salâh Birsel / Bay Sessizlik

SALÂH BİRSEL

BAY SESSİZLİK

Günlük

Miro

ADA YAYINLARI

Birinci Baskı: 1990

Ada Yayınları
İstiklâl Caddesi 475-479, Kat: 3 Tünel/İstanbul
Dizgi: S.O.S Ofset, Baskı: Kent Basımevi
Cilt: Boğaziçi Mücellithanesi
ISBN 975-438-038-4
90.34.4.0155-27

Bay Sessizlik

Günlükler - 4

SALÂH BİRSEL'İN
ADA YAYINLARI'NDA YAYINLANAN
DİĞER KİTAPLARI

HACİVAT GÜNLÜĞÜ *(ikinci basım)*
YAŞLILIK GÜNLÜĞÜ
AYNALAR GÜNLÜĞÜ
PAF VE PUF *(ikinci basım)*
BÜTÜN ŞİİRLERİ *(ikinci basım)*

Salâh Birsel

BAY SESSİZLİK

Günlük 1989

ADA YAYINLARI

3 Ocak 1989, Salı

Bir haftadır *Milena'ya Mektuplar*.

Yani 1989'un divanına Kafka'yla durdum.

Kafka'ya bakılırsa Milena'nın ve kendisinin her mektubu değişiktir. Hemen hepsi bir öncekinden korkmuş gibidir. Bir sonrakinden de çekiniyordur. Ama kimi zaman da beş altı mektup birbirini yineler.

Milena'nın, aralık aralık, Kafka'nın yazdıklarından pek bir şey anlamadığı da olur. Kafka ise bu tür mektupları ona en yakın durduğu zaman yazdığını söyler.

Doğrusu Kafka mektup için yaratılmıştır. Klaus Wagenbach onun mektuplarının üç bin sayfayı aştığını, bunun da tüm roman ve öykülerinden daha çok olduğunu belirtir.

İlk nişanlısı Felice'yle —onunla iki kez nişanlanıp ayrılmıştır— ilişkilerini de çokluk mektupla yürütmüştür. Mektup döşenmediği gün yok gibidir. Kızkardeşlerinden en çok Ottla'ya yazar. Arkadaşları arasında da Max Brod başı çeker. O, tam bir canciğerdir. Ölümüne değin kendisine bağlı kalmıştır. Öbür arkadaşları, Felix Weltsch, Oskar Pollak da paylarını alır bunlardan. 1919 Kasımında ikinci nişanlısı Julie Wohryzek'ten ayrıldığı vakit onun bir arkadaşına da faşal fayrak bir mektup yollamıştır. Felice'nin arkadaşı Grete Bloch ise daha çok onur görür. Babasına yazdığı uzun bir mektup da vardır ama onu

hiçbir zaman göndermemiştir.

Milena'yla mektup düellosu da 1920 yılında başlar. 1923'te Dora Diamant adlı bir Yahudi kızıyla evleninceye değin de sürer. 1920, Kafka'nın Meran'da olduğu yıllardır. Ciğerleri yaralıdır. Milena ise Viyana'dadır. 25 yaşında şeker şerbet bir Çek kızıdır. İki yıldır Ernst Polak adında bir yazarla evlidir. Kafka'nın öykülerini Çekçe'ye çeviriyordur. Bizimkinin ilk mektuplarına karşılık vermezse de sonra o da Mecnun'una kavuşmuş Leyla'ya döner. Nedir, Kafka'nın ilk mektupları oldukça çerden çöpten dir:

— İki gün bir gece süren yağmur şimdi dindi. Geçicidir bu belki. Yine de kutlanmaya değer. Size yazarak kutluyorum onu.

Zamanla açılır:

— Bakın yazmak iyi Milena. Rahatladım. İki saat önce, elimde mektubunuz, dışarda yatarken, böyle değildim.

Bir adım ilersinde, sırtüstü düşmüş bir böceğin doğrulmak için çabaladığını görse de yerinden kıpırdamaz. Çünkü elinde Milena'nın mektubu vardır. Bu gibi durumlarda hiçbir şeyi umurlamaz. Oysa, böceğe yardım etmek için tutuşuyordur. Yardım da hiç güç değildir. Ayağının ucuyla dokunsun, hayvancağız kurtulabilecektir.

Nedir, öykülere abanıldığı günlerde mektuplar pusulalara dönüşür. Ama her gün yazar. Onun da her gün yazmasını ister. Şu da var ki, Milena'dan mektup geldiği vakit hemen açmaz. Işığın çevresinde dolanan pervane gibi dört bir yanında ayak teper. Mektup öğle yemeğine inerken gelse bile onu yanına alır. Sofrada cebinden çıkarıp masanın üstüne koyar. Yine cebine sokar. Sonra sonra yutarcasına okur. Ertesi gün bir daha, bir daha.

Ne ki, mektupların kimileri kendisini serseme çevirir. Onları baştan sona okuyamaz. Ertesi gün yine dener. Bu kez başarırsa da geride yine okunmamış satırlar kalır. Bunlar ünlemlerle başlayan ve de birtakım korkularla son bulan mektuplardır daha çok. Elini değdirince tehlike çanlarının çaldığını

duyar gibi olur. Titremeye başlar. Bir türlü yanaşamaz onlara. Ama sonunda suya kavuşan bir hayvanın içişi gibi onlara saldırır. Yani yine korkar. Bu öyle bir korkudur ki, altına girip saklanabilecek bir eşya arar. Bir köşeye büzülür, çılgınlar gibi dua eder. Milena'nın odasına nasıl bir fırtına gibi girmişse yine öylece, pencereden uçup gitmesi için Tanrı'ya yalvarır. Çünkü kasırgayı odasında barındıracak takatı yoktur.

Kubbesi tamam düşmüş mektuplar ise onu sevinçten sevince sürükler. Onların önünde saatlerce oturabilir. Yanan başına damlayan yağmur taneleri gibidir onlar.

Arada bir, mektuplara şakalar da karışır. Ama ikisi de yüklerini o kadar yukarı yığıyorlardır ki bu şakaları anlayamazlar. Aklına estiğinde Kafka mektuplarını saçmalıklarla da doldurur. O zaman da kaleme yeniden sarılır ve: "Bundan önceki on bir mektupta ettiğim saçmalıkları hoşgör. Yırt at onları" der.

Kafka, sıkıntılı günlerinde de elini kaleme sürmez. Ama ona yazamıyorsa başka iş de yapamıyor demektir. Koltuğuna yaslanıp dışarıyı seyreder. Dışarısının gözlemlenmesi daraltmaz yüreğini. Yalnız silkinip kurtulamaz da bundan.

Eyvah ki, kimi zaman Milena'dan mektup gelmez. Kafka şipşişi diz çöker:

— Yarın, ne olur, yarın bir şeyler gelsin.

Hoş, kimi gün de dört mektup birden alınır. Dikkat, onlara hemen sarılmaz. Önüne serer, yüzüne, gözüne sürer. Aklını kaçırır.

Sonra da yine korkarak, titreyerek, tetikleri sayarak okur onları. Odasındaki ekmek kırıntılarını kapmaya gelen serçe gibi didikler.

Gündüz işte olduğundan, mektuplarını çokluk geceleyin yazar. Gecenin birinde, ikisinde masadan kalkmayı düşünürse de bilir ki Milena'ya yazmaktan vazgeçtiği an uykusu bütün bütüne kaçacaktır. Şu kadarcık ki, zaman zaman, iki hafta, üç hafta, çalıştığı yerdeki tüm işleri asar. Yalnız Milena'ya mektup karalar. Ya da ondan gelen mektuplarla çiftetelli oynar.

Pencereden dışarısını seyretmeyi de savsaklamaz. Elleri mektup tutar sadece. Onları masaya dizer, toplar, yine dizer:

— İş arasında yazıyorum şimdi sana. Gelen iki mektubun da sevinçli. Hiç değilse kendi başına buyruk. Bu tür mektupların içimi açıyor. Viyana'yı görmüş gibi oluyorum. Ormanı, ormanın uğuldamasını duyuyorum. Ne güzel şey senin yanında olmak.

Gelgelelim, Kafka'nın mektupları Milena'yı unufak ediyordur. İşinden alakoyuyordur. Kafka da biraz böyledir. Sonunda bu mektup yağmurunun dinmesini ister Milena'dan:

— Bana hergün yazmanın payı var kendini yiyip bitirmende. Çektirdiğin tek üzüntü bu bana. İstersen her gün yazma. Ama ben her gün yazarım yine. Eskisi gibi, bir pusulacık olsa da gönderirim. Sen daha az yazarsan, çalışmak için, sevdiğin işi kotarmak için daha bol vakit bulursun.

Nedir, bu düşüncede uzun boylu kalacak değildir. Ertesi günden tezi yok, cayar:

— Bana her gün yazma demiştim dünkü mektubumda. Bugün de aynı şeyi istiyorum senden. Bu ikimiz için de hayırlı olur. Hem bugün daha da direniyorum bu önerimde. Ama n'olursun Milena, sen kulak asma bana. Yine her gün yaz. Bugünkü mektubundan daha da kısa, iki satır, bir satır, bir sözcük olsun yaz. Korkunç acılara boyun eğmek zorunda kalırım tek sözcüğünden yoksun olursam.

Eski düzenin bozulmadığını görünce de keyif cenapları kapıda belirir:

— Yarım saattir iki mektubunla kartını okuyorum. Zarfı da. Hangi kral benim kadar mutlu olmuştur? Odama geliyorum. Masamın üstünde üç mektup beni bekliyor. Bütün işim açıp okumak onları. Hak ettiğim için mektup yazıyorsun bana. Evet yazmazsam ne hak kalır, ne hukuk, ne yaşam. Hiçbir şey kalmaz. Mektupların yaşam gücü veriyor bana. Akşamı edemem onlarsız. Günümün iyi geçmesini onlar sağlıyor.

5 Ocak 1989

Talat Halman'ın New York'tan yazdığı 10 Ekim 1988 günlü ve "Aziz Dostum" seslenişli mektuptur:

— Üç eşsiz kitap (*) bir arada geldi. Sayenizde upuzun bir hafta sonu aydınlandı.

Kısa ve uzun deneme türünün doruğuna yükselmekle kalmıyorsunuz, türü, sonraki yazarlar için erişilmez kılıyorsunuz. Bir mimari tarihçisi (Avrupa asıllı Amerikalı Oleg Grabar) birkaç ay önceki bir konuşmamızda diyordu ki: "Sinan, kubbeyi öyle bir mükemmelliğe eriştirdi ki, on yıllar boyunca, gerek Osmanlı, gerek Avrupalı mimarlar kubbeyi geliştirmeye, hatta o ölçüde ve tarzda kubbe yapmaya cesaret edemediler."

Siz denemede aynı dört başı bayındırlığa ulaştınız. Uzun yıllar boyunca denemelerinizle aklımızı, bilgimizi, varlığımızı zenginleştirmenizi dilerim. Saygı ve sevgilerimle.

6 Ocak 1989

Voltaire, *Felsefe Mektupları*'nda, Fransa'da, XIV Louis çağında (1643-1715) edebiyata, güzel sanatlara önem verildiğini, resme, heykele, mimarlığa yönelik kuruluşlara değer gösterildiğini söyler.

Nedir, ona göre yazarlara, şairlere elini uzatan asıl XVIII. yüzyıl İngilteresidir. Joseph Addison (1672-1719) müsteşarlığa değin yükseltilmiştir. Tiyatro yazarı Congrève'in de devlet kapısında önemli bir işi vardır. *Gulliver'in Yolculukları* kitabının yazarı Swift, İrlanda'nın önde gelen kişilerindendir. Sözü başpapazdan çok geçer. Şair Mathew Prior'a elçilik bile bağışlanmıştır. Yalnız şair ve filozof Pope büyüklere yanaşmadığı için bu gibi yemliklerden yoksun kalmıştır. Ama Ho-

(*) *Kediler, Amerikalı Tolstoy ve Halley Kimi Kurtarır.*

meros çevirisiyle onun da eline iki yüz bin frank geçer. Voltaire halkın Pope'u çok sevdiği üzerinde de durur. Başbakanın resmini bir evde görmüşse Pope'unkine en az yirmi evde rastlamıştır.

Westminister Kilisesi'nde de yalnızca kralların mezarlarıyla karşılaşılmazmış. Orda halkın alkış tuttuğu kişilerin heykelleri de varmış. Ünlü tiyatro oyuncusu Matmazel Oldfield de, öldüğünde oraya gömülmüş. Gerçi kimileri bunun tiyatro sanatçısı Adrienne Lecouvreur'ün ölüsünü Fransızlar'ın çöplüğe atmasını kınamak için yapıldığını söyler ama Voltaire yine de onu İngilizlerin tiyatro sevgisine bağlar.

Gelgelelim, İngiltere Kralı Birinci Şarl çağında (1625-1649) tiyatroyu aşağılayan yazıların sayısı pek kabarıktır. Prynne adında bir doktor tiyatroyu diline dolayan bir kitap yayınlamıştır ki zehir zıkkımdır. Şu var ki, Doktor, içi yamru yumru bir andavallıdır. Her yerde benzerlerine raslandığı gibi, insanların yarısının öbür yarısını öldürmesini ister. Kitabında da her gün kralla kraliçe önünde oynanan oyunlara kara çalmıştır. *Oedipus*'u yazan Sofokles'in, şeytanın ta kendisi olduğunu, Latin güldürü yazarı Terence'in (İ.Ö. 194-159) ise kilisece afaroz edildiğini ilan ediyordur. Bunlar yetmiyormuş gibi, tiyatroya giden herkesin afaroz edilmesi gerektiğini de bağırıyordur.

Ne ki, İngilizlerin Birinci Şarl'a saygıları büyüktür. Halk neyse ne, ama onun da, kraliçenin de, tiyatroya düşkünlükleri yüzünden afaroz edilmelerine evetlerini basmazlar.

Hoş, bu saygı sonunda ikisinin de kafasının koparılmasına engel olmayacaktır.

8 Ocak 1989

En kakanos, en kırtipil şairleri göklere çıkarıyor, onlar üzerine bando mızıkalı övgüler döşeniyoruz.

Polonyalı romancı Witold Gombrowicz, Arjantin'de yaşa-

dığı yıllarda, bir gün yanına bir Arjantinli yaklaşır. Niyeti Şilili ozan Pablo de Roka'nın tüm şiirlerini bir araya getiren bir kitabı sunmaktır. Kitap oldukça kalın ve de küçük bir valiz boyutundadır.

Polonyalı alır bakar. İçinde şairin dört fotografisi vardır. Ayrıca üç fotografi daha boyboyluyordur ki, o da, yine kendisi gibi şair olan, karısınındır. Kitaba elyazması şiirlerin tıpkıbasımı da eklenmiştir. Bir de Roka Cenapları bir önsöz döşenmiştir ki "Bu şiirleri Şili halkına adıyorum" sözü, Gombrowicz'in tepesini attırır. Arjantinlinin elinden kolay kolay kurtulamayacağını kestirdiği için de bir şiir seçerek okur:

Cani yüzler soluk üçgenlerini bağırarak sergiliyorlar
Ey şimşeklerin çaktığı ölüm arabası, ey güneş sisteminde
gümbür gümbür gümbürdeyen güneş
Savaş kasırgası, her günkü oyununda, tan yerinin
yıldırımlarını iletiyor.

Polonyalı, bu şiirden sonra, artık öbür şiirlere göz atmak gereğini duymaz. Ama Ajrantinli:

— Nasıl, büyük bir ozan değil mi?

Gombrowicz, dizlerinde âlâmet kitap, ne karşılık vereceğini kestiremez. Sadece şiirleri okuyacağını belirtir. Eve gelince de kitabı bir köşeye iter. Birkaç gün sonraysa, götürüp Arjantinliye geri verir.

11 Ocak 1989

Bu sabah Katherine Mansfield'in "Yolculuk" adlı öyküsünü okuyordum ki bir masa üzerine deve gibi kıh etmiş beyaz bir kediye takıldım. Öykünün başkişisi Fenella'nın odaya girdiğini görünce başını kaldırdı, gerindi, esnedi ve de amuda kalk

Kediler, Mansfield'in günlüğünde de aralık aralık boy gös-

terir. 1918 Eylülünde şandellenen minik bir kedidir. Hastalıktan elek-tekne kalmış bir hayvancağız. 15 gün boyunca ahları, vahları dillendirmiş ve zillendirmiştir. Can levhasına bismillah basmasından iki gün önce de Mansfield'in tenhasından hiç ayrılmaz. Yazarımız, avunsun diye, ona bir top almışsa da, bir iki kez denemiş, sonra kendini yine Yahudi sıtmasının ellerine bırakmıştır. Yani, günlük temizliği için dilini bile kullanamayacak kertelere düşmüştür. Yalnız bir ara, arka patilerinden destek alarak Ünlü Öykücüye yaklaşmış, ona miyav miyav çekmek istemiştir. Ama ne ses, ne nefes, ağzından hiçbir şey çıkmamıştır.

1920 yılının kedisi de bastıbacaktır Bahçede doğru, dosdoğru koşmayı beceremez. Ağaçlar arasında uzanan yolu izler hep. Yol sola, ya da sağa dönüyorsa o da sola ya da sağa kıvrılır. Kâh çimliklerin, çiçekliklerin kurdelasını yandan yandan çözer, kâh bahçe duvarına yaklaşık durur, kâh da çörçöp yığınının falına bakar. Kovalanmaktan korkuyormuşcasına da toprağa hafiften basar.

Ertesi yıl günlüğe onur veren kocaman ve kapkara bir kedi olur. Boynunda bir fiyonk. Oyunbaz mı oyunbaz. Evdekilerden biri yani Charles elinde bir yün yumakla ona doğru ilerlediğinde o da "Hah şöyle" anlamına gelecek biçimde gözlerini süzer, bademleştirir.

Kediler kitabımdan sonra gözlerim hep onlarla ilgili yazılara kayıyor. Memduh Şevket Esendal'ın "Soysuz Kedi"sini de bu yolla enseledim. Doğurduktan sonra yavrularını 15 gün emziren, sonra da yüzüstü bırakan bir kedinin cana işleyen serüvenidir bu.

Evin Erkeği dervişliğe soyunmuş bir kişi olduğundan "Ahkâm imanım erenler" deyip bu son derecelere kadar meydan almış ayıba bir çare bulmaya çalışır. İlkin, kedinin yeterince beslenmediğine vararak günlük yemek listesine yüz paralık manco katar.

Bir gün, iki gün. Yeni yöntem olumlu sonuç verirse de, ardından kedinin yine taş yüreğini takınıp yavrularına süt ver-

mekten kaçtığı görülür.

Aman bre.

Çocuklar bu kez zor kullanırsa da işin regulasını yine de doğrultamazlar.

Artık kediyi yakalayıp yavrularıyla bir dolaba kapamaktan başka çare yoktur. Bir akşam, meret kedi ocağın karşısında uyuklamaya geldiği vakit çocuklar onu da uygular. Nedir, sabahleyin, dolabın kapısını açtıklarında ne görsünler? Kedi tüm yavrularını yememiş mi?

"Soysuz Kedi"ye M.Ş.E.'nin bu yıl yayınlanan *Gödeli Mehmet* (Baskıya hazırlayan Muzaffer Uyguner) adlı öykü kitabında rasladım.

Öykülerden çoğu hiç gün ışığına çıkmamış. Sadece "Gödeli Mehmet" 30 Nisan 1913'te *Halka Doğru* dergisinin ikinci sayısında yayınlanmış. "Bayram Günleri" "Çamlıca'daki Konak" "Baba Halil" öyküleri de 1913 yılından. Ne ki onlar yıllarca yayınlanmadan bir kenarda pineklemiş.

Kitapta 18 öykü var. Sadece altısı (Yurda Dönüş, Baba Halil, Büyük Hızır Bey Konağı, Soysuz Kedi, Gödeli Mehmet, Bayram Günleri) bitmiş, sonu alınmış bir durumda. Öbürleri eksik gedik şeyler. Yarıda kalmış ve de soluğu kesilmiş. İçlerinde iki, üç sayfayı geçmeyen şipşak öyküler bile var. Ne ki, bunlar olsun, öbür hopur küpür öyküler olsun, topu da okurların merakını tam ortasından alıp damarlarına girmesini biliyor.

Öykülerde Osmanlıca sözcüklerin sayısı oldukça kabarık. Ama aralarında (azık, götürüm, işkil, tütünlemek, seviş, gidim, sözleşmek, paçalık, yordamsız) gibi bugünkü Türkçede de kolayca piyasa eden sözcükler var. Bunları içeren kimi öykülerin Cumhuriyet'ten sonra yazıldığı düşünülebilirse de 1913 yılından kalma öykülerde bile (onulmaz, tezce, yolsuz, ilkin, yılışık) gibi 24 ayar Türkçe sözcüklere raslanılıyor.

Uyguner, Osmanlıca sözcüklere hiç dokunmamış. Yani öykülerin dilini hepten korumuş. İyi de etmiş. Sanırım M.Ş.E.'nin ailesi de onların olduğu gibi yayınlanmasını istemiş. Böylece

M.Ş.E.'nin bundan 76 yıl önce bile Türkçenin yalınlaştırılmasından yana olduğu anlaşılıyor.

Öykülerde konuşma diline de çengel atılmış. Deyimlerin ya da benzetmelerin hartası purtası da Türkçeye yaslanıyor:

— Uykum durağım kalmadı, sesi çatal çatal çıktı, ağzının hiç tartısı yok, çil çakır gözlü, karım köylü, aklını alıyorlarmış, su kabağı kafalı. cline diline bir hamarat, arkası yufka, bu lakırdıyı konuştular. bir içim su, bende genişlik yok, burnu düşmüş bir adam.

Kimi zaman da (Hadisene Haydi ciğerim, Buyurun ciğerim) gibi senli benli seslenişlerin kapağı kaldırılıyor.

Yıllarca yayınlanmadan bekletilen bu yazılar, bu öykü parçacıkları, bu yaşam şipşakları M.Ş E.'nin titiz (yani büyük) bir yazar olduğunu, öykülerini yeterince olgunlaştırmadan okurların önüne çıkarmadığını gösteriyor.

Uyguner'in demesine göre "Yurda Dönüş" öyküsünün başında "Dördüncü yazılış" diye bir not da varmış.

12 Ocak 1989

İnsanı yaşama bağlayan tonikalardan biri de kendini beğenmesidir.

Aynayı eline alacak, göz süzecek, bıyık buracaksın.

Ölüm korkusundan da ancak kurumsak, dozurdak, dozdoz çalımlar attığın, herkesi burunladığın vakit kurtulursun.

13 Ocak 1989

Adnan Binyazar'ın "Birsel'in Denemeleri" adlı yazısı (*Cumhuriyet/Çerçeve* dergisi, Ocak 1989):

— Birsel denemelerinde, okuru kitaplar arasında dolaştırarak, onun ayrı ayrı "insanlık durumları" üzerinde kafa yormasını sağlar. Yelpazesini sürekli açarak, okurun ayrıntılar üze-

rinde yoğunlaşmasını gerçekleştiren Birsel, ona birey ve toplumun bir parçası olarak varlığını kavratır

14 Ocak 1989

Her yıl okumak üzerine birkaç satır yazmasam ölürüm.

Beni bir de Henry Miller'in *Yaşamımdaki Kitaplar* adlı anılarından uzun boylu uzak kalmak karmakarışık eder.

Miller gerçek bir canotudur. Kitap kendisini çuvaldız gibi sokmuştur. Onunla yatar, onunla kalkar. Boyuna da okuduğu ve okumadığı kitap ve yazarlarla ilgili listeler düzenler.

Kitaplara aman aman çeken yazın erlerinden biri de Çinli ozan Kuo Mo-Jo'dur. Memleketimizde hiç tanınmayan Kuo Mo-Jo da yaşamöyküsünü anlatırken yüreğini oynatmış kitapların gülüdeğini çalar. Onun peçesini açtığı ilk yapıtlar arasında Yen Juo-Kiu'nun (1636-1704) bir incelemesi de vardır. Yazar bu incelemesinde Mei Tsö'nün elinden çıkmış *Tarih Kitabı*'yla ona dayanılarak yapılan bir yorumu karşılaştırıyor ve ikincisinin uydurukluğunu ortaya koyuyordur. Mo-Jo, gençliğinin gereği, putların çalıkuşağı edilmesinden çokça hoşlandığı için yazılanlar kendisini pek etkilemiştir.

Mo-Jo'nun delikanlılığında devirdiği kitaplardan biri de Seuma Tsien'in (İ.Ö. 145-90?) *Tarihsel Anılar* adındaki anıtsal yapıtıdır. Kimi Çin ululârının yaşamlarını öyküleyen bölümleri yeniden yeniden harmanlamıştır. Gerçekte Tsien bu yaşamöykülerini bir atlama tahtası olarak kullanıyor, onlardan sümbül pınarı birtakım denemeler çıkarıyordur.

Çinli ozan o yıllar Lin-Çu'nun (1852-1924) Batı'dan aktardığı romanları da payidar kılmaktan geri kalmaz. İşin tuhafı, bu büyük çevirmen tek bir yabancı dil bilmiyordur. Çevirilerini de gönüllü yazmanlarının sözlü olarak yaptıkları çevirilere dayanarak gerçekleştiriyordur. Nedir, eski Çin diline öylesine egemendir ki en ağır ruhlu romanlar bile onun elinde bir İskender aynası olup çıkıyordur.

Mo-Jo, Lin-Çu'nun çevirilerinden Walter Scott'un *İvanhoe*'
Charles Lamb'in *Shakespeare'den Masallar*'ını, Shakespeare'in de *Fırtına*, *Hamlet* ve *Romeo ile Jülyet*'ini okumuştur. İlk çengel attığı çeviri de Amerikan yazarı Rider Haggard'ın *Kia-Yin*'in *Öyküsü* adlı yapıtıdır. Romanın kadın kişisi Mo-Jo'nun gönül velvelesini (Burada Yahya Kemal'in *Çıktı Otranto'ya pürvelvele Ahmet Paşa* dizesi anımsanmıştır) artırmış ve onu düzayak etmiştir.

Haggard, Henry Miller'i de büyülemiş bir yazardır. Onun *Ayşe* adlı romanını okurken Ayşe'yi Truvalı Helen'den daha üstün bir yere oturtmuştur. Yıllarca sonra bile o romanı anımsadığında şöyle der:

— Şu yıldızlı gökkubbe altında Truvalı Helen donuk bir aydan başka bir şey değildir. Bana hiçbir zaman gerçek bir yaratık gibi görünmedi. Ayşe (Haz. Muhammed'in eşi) ise gerçeğin de ötesindedir. Yüzüne kara çalınmış o gerçeküstü sözcüğünün her anlamıyla gerçeküstüdür.

Kitapoburlardan biri de Namık Kemal'dir. Ölümünden altı saat önce bile Hugo'nun *Sefiller*'iyle evde yatak döşek yatıyordur.

Odada beş lamba, on dört mum yakmışlardır.

Kemal, bir bölümü okuduktan sonra onun güzelliğini çevresindekilere anlatmış ve: "Biraz dinleneyim" diyerek kitabı, yeniden okumak üzere, açık olarak yorganın üstüne bırakmıştır.

Bırakış o bırakış. Başını yastığa dayamış, bir daha da doğrultamamıştır.

15 Ocak 1989

Kuo Mo-Jo'dan bir şiir:

Ben putlara tutkunum
Güneşin önünde, dağların, okyanusların önünde eğilirim

Ve suya, ateşe, tepelere, büyük ırmaklara taparım
Yaşama, ölüme, ışığa, karanlıklara da taparım
Ve Süveyş Kanalı'na ve Panama'ya ve Çin Seddi'ne ve Ehramlar'a yükünürüm

Ve yaratıcı zekâya, güce, kan ve yüreğe biterim
Ve bombaları, cinayetleri ve murdar kişilerin kapılarını saygıyla selamlarım

Ve put düşmanları önünde ve kendi önümde hazırola geçerim

Ben de bir put kırıcıyım çünkü

18 Ocak 1989

Benim aralık aralık el attığım yazarlardan biri de Ahmet Mithat Efendi'dir.

O, dört dörtlük bir neşeli paytondur.

Paris'te Bir Türk'ü yazıyorsa şu tümceleri ayağa kaldırıp hazırbaşa geçirir:

— Karılar yanında cigara içmek alafrangada olmadığı halde bunlar kendi refakatlarında bulunan karılar yanında cigara dahi içerler. Şu kadar var ki, güya karıların *müsaadei mahsuse*'leriyle içiyorlarmış gibi resmen bir *avec votre permission*, yani "müsaadenizle" diyerek hemen cigarayı tellendirirler.

Letaif-i Rivayat'ta ise bol hotozlu tümcelere sahne aldırtılır:

— Bu vak'anın geçtiği sırada İstanbul kadınları öteden beri giydikleri dökme püsküllü ve yazma yemenilerle müzeyyen mini mini fesleri terke başlamışlardı. Yarım hotozlar yeni moda sayılıyordu. Bunlarsa etrafı oyalı âlâ Kandilli yazmalarını tepeleri hizasından başlarının ya sağ veyahut sol cihetine doğ-

ru kulaklarına kadar gayet sanatkârane bir surette, kıvırcıklı olarak, iğnelerle iliştirmekten teşekkül ederlerdi. Bunun altından kâküller dahi "sokma kâkül" denilen surette tanzim olunurlardı ki o dahi saçların ön zülüflerini uzatabilecekleri kadar uzatarak, sonra büküp büküp kulakları arkasına iliştirmek suretiyle vücuda getirilirdi.

Doğrusu yazarlar, kitaplara küldürküme yaklaşırlar. Bir Fransız (Gabriel Boissy): "Ben kitap meraklısı değilim, kitap delisi de değilim, kitap yamyamıyım. Ben kitaplarımla beslenirim." diyecektir. Amerikan denemecisi Emerson (1803-1882) da aynı sazı çalar:

— Elime biraz para geçerse kitap alırım. Eğer birkaç kuruş artarsa onunla da yiyecek, giyecek alırım.

Dikkate değer ki, tüyü dökülmüş, kelkenez ve uyuz kitaplar da vardır. Onların yanından hızlı hızlı ve gürültülü bir biçimde uzaklaşmak gerekir. Yani, kimi kitaplar insanı, soluk almaya, gülmeye, düşünmeye, evde ayaklarını sıcak suya basmaya, ıkınmaya ve tıkınmaya bırakmazlar.

Charles Lamb:

— Kitap olmayan kitaplar da vardır.

19 Ocak 1989

Rotterdam (Hollanda) Eğitim Fakültesi öğretim üyelerinden Doçent Dr. Fuat Bozkurt'un "Gençlerimiz için hangi yapıtların örnek seçilmesini önerirsiniz?" soruşturmasına verdiği karşılıktır (*Türk Dili Dergisi,* Ocak/Şubat 1989):

— Öğrencilere önerilecek kitaplar konusunda ben biraz değişik düşünüyorum. Dil ve yazınsal değer yanında içeriğin de önemli olması gerektiğine inanıyorum. Önerilecek yapıtların gençlere yeni boyutlar, yeni derinlikler kazandırması gerektiğini düşünüyorum. Bu bakımdan önerilerim biraz değişik olacaktır. Türkçenin kullanımı ve başarısı açısından önermek gerekse Salâh Birsel'i öneririm. Yaşayan Türkçeyi en iyi kulla-

nan yazarların başında gelir Birsel. Ondaki biçem ustalığı ve anlatım kıvraklığı olağanüstüdür. Ancak, Birsel'i okumak belli bir birikim istiyor.

20 Ocak 1989

Nahit Sırrı Örik'in bir yazısı: "Tenkidin Durumuna Dair Bilanço" İlkin Hüseyin Cahit'in *Tanin*'inde yayınlanmış, sonra *Hayat ile Kitaplar* adlı kitabında yeralmış. Cumhuriyet Çağının eleştiriyi ne durumda bulduğunu araştırıyor:

— Namık Kemal'in ve Recaizade Ekrem Bey'in eleştiri diyebileceğimiz yazıları yok değildir. Ama daha nesnel bir biçimde ve hele bir kitabı yazarının kimliği kadar o kitabın da bütün ruhunu kavrayıp bildirmek üzere anlatmak amacıyla yazılmış ilk denemeleri Mehmet Rauf'la Hüseyin Cahit Yalçın'ın kimi yazılarında görürüz.

Örik'e göre 1908 Devrimi'nden Cumhuriyet'in ilanına dek geçen 15 yıl içinde Yakup Kadri Karaosmanoğlu kimi güçlü eleştiriler kaleme almıştır. Abdülhak Şinasi Hisar da ilk yazarlık yıllarında göz dolduran eleştiriler dökmüştür. Daha sonra yetişen İsmail Habip'in edebiyat tarihine de eleştiri yazılarından oluşan bir mozayik gözüyle bakılmalıdır.

Örik'in yazısı 1934 Ekiminde yazılmıştır. O tarihte Hasan Âli Yücel *Pazartesi Musahabeleri*'yle umut verici bir eleştirmen olarak boy gösterir. Buna karşılık Ataç, eleştiri alanında uzun yıllar koşturduktan sonra eleştirmenlik zahmetlerine katlanmaktan ya da katlanır görünmekten yüzdeyüz vazgeçmiş ve de işi çevirmenliğe dökmüştür.

Örik yazısında eleştirmenliğin taş kapaklarına da değiniyor ve diyor ki:

— Eleştirmenin eleştireceği kitapları bir bir, başından sonuna dek okuması, okuduktan sonra da 300 sayfalık bir romandan 13 satırla söz etmesi ya da hiç etmemesi gerekir. Yani bu işe zamanını, çoğu kez pek nankör ve tatsız sonuçlar

elde etmek için cömertçe verecektir. Yayın yaşamımızın olanakları ise daha bu zamanı vermesine elverişli değildir.

21 Ocak 1989

DENİZ KENT SOLUĞU.

Bağdat Caddesi'nden (Çatalçeşme) yeni açılan sahil yoluna geçip bol maytap ve bol oksijenle Bostancı'ya yürüdüm.

Sayıları hergün artan bu kıyı şeritleri İstanbul'u kendine getirecek, ona bir deniz kenti olduğunu anlatacaktır. Doğrusu, İstanbul'un dört bir yanı sularla çevrili olduğu halde, şehrin içinde çoğu insan yıllarca bir deniz kentinde soluk alıp, soluk verdiğinin bilincine varmadan yaşamıştır.

Nahit Sırrı Örik'in demesine göre bu, İstanbul'u gezmeye gelen Fransız Akademi üyesi Abbel Bonnard'ın da dikkatini çekmiştir. Öte yandan Örik'in kendisi de uzun yıllar bu gözlemle hop oturup, hop kalkar. Yani şehrin içine denizi az biraz daha katmak, İstanbul'a daha başka kıyılar kazandırmak ve de onu denizler üstünde bir kent polimine getirmek düşüncesinden hiç ayrılmamıştır.

Örik'in bu konuda somut önerileri de vardır. Bunlardan biri, Haliç'i Boğaziçi'ne indirecek bir kanaldır. Kâğıthane Deresi'nin Çağlayan Kasrı önlerinden başlayıp Şişli arkasından geçecek, Ihlamur önündeki dereye varacaktır. Ordan da ver elini Beşiktaş denizi.

Dahası, Kanal, Yıldız eteklerinden Ihlamur'a inerken, ondan ayrılan bir başka kanal da Yıldız'ın arkasından dolanıp Ortaköy'ü ikiye ayıran dereye ulaşacaktır. Böylece Haliç, Boğaziçi'ne bir ikinci kez bağlanmış olacaktır.

Örik İstanbul'u Venedik'e benzetmek için —bu düşünce kendisinindir— bir üçüncü kanal daha açılmasını ister. O da Eyüp'le Yedikule arasında, Haliç'le Marmara'yı birleştirecek olan kanaldır.

23 Ocak 1989

Kimse ölüm yazılarını gerçeğe uygun bir biçimde yazamaz. Yaşamöykülerini de öyle.

Çünkü ölüm olsun, dirim olsun, ikisi de dışardan içeri değil, içerden dışarı anlaşılırsa anlaşılır.

24 Ocak 1989

İnönü'nün anıları.

İnönü'nün Atatürk'le görev başında ilk karşılaşması 1916 Aralığındadır.

Doğu'daki ordunun komutanı Arap İzzet Paşa, izinle İstanbul'a gidip hastalanınca Atatürk Ordu Komutan Vekili olarak Sekrat'a gelmiştir. Ordunun genelkurmay başkanlığını yapan İnönü'yü de orda bulmuştur. İnönü daha sonraki günleri şöyle anlatır:

— 1917 başlarında Kafkas Cephesi'nde kolordu komutanı olmuştum. Ordu Komutanı Vekili Atatürk'ün buyruğunda ve yakınında komutan olarak çalışmaya başladım. Az bir zamanda Mustafa Kemal Paşa, beni iş başında tanımış ve güvenmişti.

Bizim devlet büyüklerimiz nedense anılarını yazmayı pek düşünmez. İnönü, Celal Bayar, Fethi Okyar, Tevfik Rüştü Aras'tan başka anılarını yazanlar var mı yok mu bilmiyorum.

Günlüğe de kimse el sürmez. Nihat Erim'in bir günlük tuttuğu söylenmişse de şimdilere değin ortaya çıkmamıştır.

Buna karşılık, Abdülhamit çağının son sadrazamlarından Kâmil Paşa'nın da, Küçük Sait Paşa'nın da (Şapur Çelebi) anıları vardır. Ne ki, onlardan önce Reşit Paşa olsun, Âli Paşa olsun, Saffet ve Fuat Paşa'lar olsun, hiçbiri kalemi eline almamıştır. Oysa, sadrazamlık çevirmenlerinden Polonyalı Hayrettin'in demesine göre bunlar siyasal anılarını yazmanın gereğine ve önemine inanırlarmış. Halil Rifat Paşa, Bismarck'ın anılarının Türkiye ile ilgili bölümlerini Türkçeye bile çevirtmiş.

Gerçekte Rifat Paşa tarih önünde başı eğik düşmeyecek bir politikacıymış. Yasak olması bakımından gizlice elde edilen Türkçe ve Fransızca gazeteleri sadrazamlık dairesinin dinlenme odasında Hayrettin Efendi ile başbaşa okur, sonra da onları kilit altına almak varken, odasındaki büyücek sobada yakarmış. Bunu yaz sıcağında bile yaparmış.

Polonyalı Hayrettin ona bir gün anılarını yazmasını da önermiş. Ama o, öneri hoşuna gittiği halde, bir başka örneği bulunmadığı için, buna yanaşmamış.

Hayrettin Efendi onun için der ki:

— Rifat Paşa, o pek sade görünen saygıdeğer ihtiyar, pek güzel ve değerli anılar yazabilirdi. Ömrünün sonuna değin, tarihimizi okumak, ya da okutup dinlemekten büyük tadlar alırdı. Ve çok bilgece karşılaştırmalar yapardı.

Nedir, bu saygıdeğer ihtiyar üzerine Eşref'in de bir şiiri vardır:

Sayesinde nice erbab-ı denaet geçinir
Sifleperverlik o zata şeref ü şan gibidir

26 Ocak 1989

Kafka, günlüğünde (5 Mayıs 1915), İsveçli oyun yazarı August Strindberg'ten gülbeşeker besinler devşirdiğini yazdığı için İsveçli'nin *Baba* ile *Rüya Oyunu* yapıtlarına el attım. *Matmazel Julie*'yi çok önceleri okumuştum. Geriye bir şey kalmadığını çakınca onu da yeniden harmanladım.

Baba (A. Turan Oflazoğlu çevirisi) kadınla erkeğin amansız bir çatışmasıdır. Oyun Yüzbaşı Adolf'un karısı Laura'nın: "Ben hiçbir erkeğe, ondan üstün olduğumu duymadan bakamadım" sözüyle açılıyor, ya da genişliyor. Bütün yol boyunca da erkeğin, kadının neler başarabileceğini seyretmek için yaratıldığı görüşünü savunuyor. Ne ki bu, Yüzbaşının değil, karısının savıdır. Laura bir çocuğun babasının kim olduğunun bili-

nemeyeceğini de kocasının yüzüne haykırınca, oyundaki çatışma bütün bütüne höpürder.

Baba'da bir de kadınla erkeğin birbirlerine, ta ilkten, düşman oldukları tezi işlenmektedir. Nietzsche oyunun Fransız çevirisini okuduğu vakit bu uyku hapı karşısında şapalaklaşmış ve Strindberg'e yazdığı bir mektupta, kadınla erkeğin birbirlerine öldüresiye bir kin besledikleri görüşünün, kendisinin de bir düşüncesi olduğunu belirterek memnunluğunu bildirmiştir.

Matmazel Julie (Fröken Julie) de *Baba* gibi klasik bir tragedyadır. Birincisinde Yüzbaşı, oyunun sonunda, deli gömleği giymek zorunda kalırsa, ikincisinde de Julie usturayla kendi boğazını kesmek çıkmazıyla burun buruna gelir. Ama *Matmazel*'de asıl haydalanmak istenilen şey, soyaçekimin insanların kafasını nasıl bulandırdığıdır. Bir Kontun kızı olan Julie, bir yortu gecesinde, babasının evde olmadığı bir saatte, evin yakışıklı ve cinkafa uşağıyla bir aşk fırtınası yaşadıktan sonra büyük bir pişmanlığa düşer. Uşak ise, serüvenin bitmesiyle, kıza üstünlüğünü kabul ettirme numaralarına yatar. Ne var, Kontun eve dönmesiyle Julie, soyaçekim düzenini korumak için ölüme giderken, o da eski ruh giysilerine bürünür.

Rüya Oyunu (Afif Obay çevirisi) Strindberg'in en çok değer gösterdiği bir yapıtıdır. Kendi deyişine göre bu oyunda rüyanın tutarsız, ama görünüşte mantıklı biçimine öykünmeye çalışmıştır. Düşlerde her şey ustalık gösterir. Vahır valır kaynar. Her şey gerçeği andırır. Orda zaman ve uzam ortadan silinmiştir. Kişiler çat, ikiye bölünür, deniz kumu gibi çoğalır, kendilerinden geçer, sıvı haline gelir, ufalanır ve de yeniden oluşur. Ama topunu üstün bir bilinç kucaklar. O da rüya adamının, düşünün bilincidir. Onun için giz, savrukluk, yasa, utanma ve arlanma diyé bir şey yoktur. Düşçü yargıda bulunmaz. Kimseyi de aklamaya çalışmaz. Bütün yaptığı rüyayı sergilemektir.

Hani *Baba* ile *Matmazel* de bir rüya oyunundan başka bir şey değil. Bunlarda da gerçekle düş karşı karşıya geliyor. Bu

ikilemi Strindberg de kendi yaşamında yaşamıştır:

— Kendimi ölmüş görüyorum. Yaşamım sanki başka bir dünyada geçiyor.

Denilebilir ki, bu savaş, oyunlardaki kişilerin ayaklarını çokluk yerden kesiyor. Emile Zola *Baba* için şöyle demiştir:

— Ruh çözümlemelerinin kısa tutulması beni tedirgin eder. Ben soyutlamalardan yana değilim. Kişilerin içlerine bizim havamızı çekmelerini, toplum tablosunda tam yerlerini almalarını, dirseklerinin de dirseklerimize değmesini severim. Oysa *Baba*'daki Yüzbaşı'yla öbür kişiler aklın ortaya çıkardığı yaratıklar. Bana aradığım duyum yaşamını bütünüyle vermediler.

Strindberg'in oyunlarının geçmiş yıllarda kalmış bir yanı da var. Yazar söyleyeceğini oyunun kurgusuyla, yapısıyla değil, kişilerine uzun uzun söylevler çektirerek aktarıyor.

Kafka, günlüğünde, Strindberg'in kitaplarına okumak için yaklaşmadığını da açıklıyor. Onların bağrına sığınmak, onlarla karmakarışık olmakmış amacı. Kitaplarda onu, küçük bir çocuk gibi, kucağına alıyormuş. Ooohh, Kafka da bir heykelin üstüne tünediğini sanıyormuş. On kez düşecek gibi oluyormuş ama, on birincisinde, kucaktaki yerine iyisinden yerleşiyormuş. Böylece, kendine güveni artıyor ve de görüş açısı genişliyormuş.

Şu var ki, Kafka'nın okuduğu kitap: *Ayrı Düşenler*. Fransızcası: *Séparés*. Yani benimkiler değil. Kafka bu oyun için bir de şunu söylüyor:

— *Ayrı Düşenler*'de ortaya konulan görüşü anlamadım. Strindberg'in güzel dediği şey benim içimi ters pers etti.

27 Ocak 1989

Benim okumalarım kendim için değil, yazılarım içindir. Ama kimi zaman kendi önüme de bir et parçası atarım. Yani benim de insan olarak, hoşlanmaktan hoşlandığım bir

şey varsa, bir şiir, bir roman, bir kitap kataloğu, bir anı, bir günlük, bir deneme, bir kaynakça, onlardan birini okuyabilmek için ipimi gevşetirim.

28 Ocak 1989

Rabelais'nin *Gargantua*'sı.

Rabelais kendini silenlere benzetir.

Aynı şeyi Eflatun da *Şölen* adlı kitabında Sokrates'e yapmıştır.

Silenler birtakım küçük kutulardır. Kapağında yularlı kazlar, boynuzlu tavşanlar, uçan tekeler, kambur zambur hayvanlar vardır. Nedir, kutuyu açtığınız zaman akamber, kakule, balsam, misk gibi *kat ender kat* otlar ve mücevherlerle karşılaşmış olursunuz.

Rabelais, Sokrates'in silenlere benzemesini dıştan bakıldığında, sivri burunlu, boğa bakışlı, deli suratlı, köylü kılıklı oluşuna bağlar. İçi açılıp bakıldığında ise yüreğinin yiğitlik, azakanarlık, kendine güvenirlik ve de dünya işlerini küçümseme gibi erdemlerle fok fok kaynadığı görülürmüş.

Rabelais okurlarına da, kitaplarında zırtapoz, kafa çitileyen, caynal cuynal, hora tepen, kirizması çıkmış, cilvesi ucuz artist numaralarıyla karşılaştıklarında onlara kapılmamalarını, onların altına gizlenmiş olan anlam ve düşünceleri bulup çıkarmalarını öğütler. Sonra da sözlerine şöyle bir boya çeker:

— Çünkü bu zor-sıkı kitabı bedenimi beslemeye ayırdığım zaman içinde yazdım. Yani yiyerek ve içerek. Bu üstün konuları ve derin bilgileri yazmanın tam zamanı da budur. Netekim bütün bilginlerin babası Homeros da, Latin şairi Ennius da öyle yapmıştır.

Bencesi Rabelais'nin en güçlü yanı gizli alayı yani *humour*'u elden hiç bırakmamasıdır. Ennius'un adını andı değil mi hemen satırlarının arasına şöyle bir tümce kaydıriverir:

— Gel gör ki densizin biri Ennius'un şiirlerinde zeytinya-

ğından çok şarap kokusu bulunduğunu ileri sürmüştür.

Ama ne var, Voltaire,Rabelais'ye hiç yüz vermez.

Gargantua'yı olsun, *Pantagruel*'i olsun zırva ve anlaşılmaz sululuklarla dolu bulur. Onlarda pisboğazlığın, saygısızlığın hesabı yoktur. Ayrıca bilgiçlik, utanmazlık, ve de can sıkıntısı girladır.

Voltaire der ki:

— Rabelais'de iki sayfalık güzel bir öykü okumak için saçmalıklarla dolu bir sürü kitaba katlanmanız gerek. Ondan hoşlanan, ona değer gösteren tuhaf gustolu birkaç kişi dışında herkes onun bayağılıklarını saraka eder. Kitabını da küçümser. Ya da kendisine başsoytarı gözüyle bakar. O, sarhoşluk sırasında yazı döktüren ayyaş bir filozoftan başkası değildir.

Voltaire, Rabelais'nin kendi yüzyılını aşan bir insan olmadığına da inanır. Buna karşılık "İngilizlerin Rabelais'si" diye anılan Swift'in ondan fersah fersah ilerde olduğunu söyler. Gerçi İngilizin kitapları Fransa'da (XVIII. yüzyıl) pek okunmamıştır ama Voltaire buna kulak asmaz. Onun Rabelais gibi her şeyi ti'ye alması üzerinde durur. Kitabı neşeyle fır dönmese de, der, onda incelik, akıllılık ve de sağlam bir gusto vardır.

Voltaire'in ona alkış tutması belki de *Fıçının Öyküsü* adlı kitabında Swift'in Hıristiyanlığa el sürmemiş olsa da Katolikliği, Luther'ciliği ve Calvin'ciliği alaylara bulaylara sarmalamasına dayanır.

Ne ki, Voltaire, Rabelais üzerine düşüncelerini 1755 yılına doğru değiştirir. Beğenisi aksadelere bürünmüştür. Özellikle, fantazyaya el atan yapıtlara kucak açmaya başlar. Artık İtalyan Rönesansı şairlerinden Arioste'un *Kızgın Roland* yapıtını da sevmeye durmuştur. Gelin görün ki, 1756 yılında *Felsefe Mektupları*'nı elden geçirirken, Rabelais üzerine yazdıklarına dokunmaz.

29 Ocak 1989

Bir kitap, yeni bir sözcük getirmedikten sonra beş para çalışmaz.

31 Ocak 1989

CİĞERSİZ ve DELİBALTA.

Rousseau, *İtiraflar*'ında, Chambéry Manastırı'ndaki bir papazdan açar.

Palais adındaki adamda, Manastırın iğrençliğine, bayalığına benzer hiçbir esinti yoktur. Ne ki, öbür keşişler onun kibarlığını, inceliğini çekemiyor, ona kin ve öfke besliyorlardır.

Baştakiler ona karşı elbirliği etmekte de gecikmezler. Yerine göz diken ama başlarını kaldırıp yüzüne bakmaya bile cesaret edemeyen yavru keşişleri kışkırtıp bacaklarına saldırırlar. Adamcağıza çeşit çeşit yıldırımlar yağdırılır. Bunlar da yetmiyormuş gibi, sade olmakla birlikte, beğeniyle döşenmiş odasını elinden alırlar. Daha sonra da, kimsenin bilmediği bir yere yallah ederler. Kısacası, onu öyle çamurlara bularlar ki, papazın onurlu ruhu buna katlanamaz. Kâfir bir kerevet üstünde, yaşam görevinden ayrılmak zorunda kalır.

Bu ecit mecit işler Rousseau'yu da bütün yaşamı boyunca kovalamıştır. Hem de onları uzaktakiler değil dostları, canciğerleri tezgahlamıştır. Çünkü dünyamız, düşe kapılmayalım, zırtıllar, ciğersizler, hebennekalar, tiranlar, azmantılar, delibaltalar ve de yarıaydınlarla doludur.

2 Şubat 1989

Bendeki bellek artık şinanay yavrum şinanay.

Dün tanıştığım birine bugün raslasam kim olduğunu, ne iş tuttuğunu, öğrenci mi, berber mi, Pir Sultan Abdal mı, bir türlü çıkaramıyorum.

Her şey akıl tasımdan düşüp gidiyor.

Yani yemek yemeye, konuşmaya, kitap okumaya dursam, ya da bin ağırlamayla kendimi sokakta yürütsem bellek diye bir şey kullanmıyorum, kullanamıyorum.

3 Şubat 1989

Ünlü fotoğrafçı Brassai, şair Henri Michaux'yu şöyle betimler:

— Yüzü yeşilimtrak, kaymaktaşı gibi yarı saydam, ama mavi gözlerinin metal ışığı nerdeyse dayanılmaz bir parıltıyla çakıyor. Suratı ne denli kansız ise bakışı da o denli keskin.

Yazarların gerçek olarak öne sürdükleri şeyler, gerçekte gerçekle ilgili değildir.

Nedir, gerçek duygusunu verdikleri an okurlar onlara gerçek gözüyle bakar.

Deniz sözcüğü denizin kendisi değildir

Masa sözcüğü masanın kendisi değildir.

Yatak sözcüğü yatağın kendisi değildir.

Bunlar Brassai'nin tümcesinde olduğu gibi sadece bir işaret, bir göz kırpmadır.

Onları canlı tutmak için yapılan her türlü betimleme de deniz, masa, ya da yatak sözcüğünün yanına başka sözcükler yığmaktan öteye geçmez.

5 Şubat 1989

Bir şiir nasıl değerlendirilir?

Makarnacılar şiirde makarna sözcüğünün geçip geçmediğine bakıyor.

Lobyacılar şiirde lobya sözcüğünün geçip geçmediğine bakıyor.

Öte yandan, lobyacılar makarnacıların, makarnacılar da lobyacıların pişpişledikleri şiirlerin beden rasathanesine, başlarını çevirip, *atf-ı nazar* etmiyor. *Zinhar* etmiyor.

6 Şubat 1989

Fransız yazarı Gide, *divaguer* (başıboş dolaşmak) sözcüğüne bayılır.

Hele Georges Simenon'un *Pietr le Letton* romanının 104. sayfasında ona raslanmışsa memnunluğu daha da artar.

Bu, biraz da Simenon'a duyduğu dostluktan gelir.

Ne var, Gide'in bir sözcükperdaz olduğu unutulmamalıdır.

Exclusivité (tekel hakkı) sözcüğüne Balzac'ta tosladığında şöyle diyecektir:

— *Exclusivité*. Şimdilerde çok geçer akçe olan bu sözcüğü sadece Balzac kullanmış olabilir mi?

Yazarların çoğu yeni düşünceleri, yeni duyguları karşılamak için billahlı, fillahlı sözcükler yaratma gereğini duyar.

Ziya Gökalp "üstün insan" için şu karşılıkları önermiştir:

— Fevkel insan, fevkel beşer, üst insan, fevk an nasut (insan üstü, doğaüstü).

7 Şubat 1989

Yaşar Aksoy, *Yeni Asır*'daki (5 Şubat 1989, pazar eki) *Ege'de Zaman* başlıklı yazısında Karşıyaka'yı (İzmir) dile getiriyor.

Soğukkuyu Tramvay Caddesi'nin (Şimdiler, Zübeyde Hanım Caddesi) iki yanını hışılayan sokaklarla, İstasyon'dan Soğukkuyu'ya uzanan cadde üzerindeki evlerin, evlerden murat almış insanların öyküsü beni çocukluğuma ve ilk delikan-

lılığıma götürdü.

Yaşar Aksoy, doğma büyüme Karşıyakalı. Konusunu iyi biliyor. Hayırlı soluk soluyor. Hiçbir lafı da yerde bırakmıyor. Onun *Karşıyaka ve Kaf Sin Kaf* adlı kitabı da var. Orda da Karşıyaka'nın ve onun gözbebeği Kaf Sin Kaf'ın (Karşıyaka Spor Kulübü) tüm antreleri sergileniyor. Daha önce yayınladığı *Halikarnas Kadırgası* (1984) ile *Bir Kent, Bir İnsan*'da (1986), İzmir'i hepi topu karşımıza diken de odur.

Karşıyaka!

İşte Süreyya Girik, işte Medih ve Senih kardeşler, işte Selmi Andak, işte Münci Kapani, işte Melih Abidinoğlu, işte Kampana Rıza, işte Muammer Karağaç, işte ilkokulda çıkardığım Serçe gazetesinin yükünü benimle paylaşan Muzaffer Bengisu, hepsi de birer birer çıktı geldi. Eski günlerin reis fenerlerini yakıp hicazkâr peşreve durdular.

İşte Alsancak'taki stadyumda Altay'ı, İzmirspor'u, Altınordu'yu, ya da Göztepe'yi yere sermiş olan Kaf Sin Kaf'lıları getiren vapur da, vuuut, vuuut, vuut iskeleye yanaşmak üzere. K.S.K. marşı tüm kıyıdan pırradak havalandı:

Kaf Kaf Kaf
Sin Sin Sin
Kaf-Sin Kaf-Sin Kaf-Sin Kaf

Yaşar, gazetedeki yazısında, bu kez Karşıyaka'nın ünlü çocuk doktoru Orhan Alpyörük'ün anılarını da devreye sokmuş. Anılarda Yaşar'ın künyesi de veriliyor:

— Musavat Sokağı'nın (Zübeyde Hanım Caddesi'nin solundaki 1836. sokak) 9 numaralı evinde 8 kardeşi ölmüş olan Yaşar Aksoy doğdu ve dokuzuncu çocuğunu yaşatmak için çırpınan anası bu çocuğu gepegenç bir doktor olan Orhan Alpyörük'e yani bana teslim etti. O çocuk hâlâ yaşıyor ve duyduğuma göre "yazar" olmuş.

Alpyörük, caddenin 118 numaralı evi göründüğünde davulunu şöyle gümbürdetiyor:

— Yolumuzu sürdürürsek, 1849 numaralı Hürriyet Sokağı'nı geçeriz ve nihayet Karşıyaka'nın yetiştirdiği, en büyük gururu, ünlü yazar Salâh Birsel'in çocukluğunu yaşadığı evle karşılaşırız. Hafız Talat Bey bu evin reisiydi. Ve oğlu romantik Salâh, mahalle çocuklarını toplayıp kendi yazdığı senaryoları sahneye koyarak tiyatro denemeleri yapar, mahallenin kızlarına ilk aşk şiirlerini yazardı.

Hürriyet Sokağı, benim zamanımda, Kavas Sokağı adını taşırdı. Sağda, köşede üç ev, sırasıyla üç kardeşindi. Üçüncüsünde en büyükleri Zühranım, torunu Mahide (sonradan Beden Eğitimi Öğretmeni Mahide Önalp) ile birlikte otururdu. Evin öndeki odasını da bakkal dükkânı olarak işletirdi.

Kavas Sokağı tam bir "ha babam" mahallesiydi.

Üst üste giyinen Deli Muhsine'ler, hazır cevap Nevzat Ağabeyler, Sorarım Sana Musta Efendiler, Elmas Küpe Mediha Ablalar, Arnavut Bekçi Caferler, Utçu Arif Beyler, "Kadın frenk inciri gibidir, çatalsız tutulmaz" diyen filozoflar, kaşları keman teli, gözleri çağla bademi, burnu Medine hurması, yanakları misket elması, ağzı kâtip hokkası, elleri yaprak açması, kolları bumbar dolması kızlar, gelinlerini tanrının günü paspastan geçiren kaynanalar, yaşgünlerinde sabaha dek eğlence kapısı açan ana-babalar, kunduraları eskimesin diye sokaklarda yalınayak koşturan bızdıklar, kocalarına her dediklerini yaptırmak için eşeklere muskalı ekmek yediren tazeler, akşamüstleri kapılarının önünde oturak olan ev hasırları, kızmabiraderciler, peçiçciler, keylusçular, Karagöz'den başka gazete okumayan dul karı beslemeleri, yani bilgiçlik taslayanlar günün her saatinde sokağın kösteğine vururlardı.

İki Deli Muhsine de (Zeytinlerin Faika Hanımla kızı Güzide) bizim evin karşısında konak tutmuşlardı. Sokağa çıktıklarında ikisi de siyah manto giyer, başlarına siyah şarpa örterlerdi. Anne hep önden yürür, kızı da bir gizli ajan gibi, üç adım gerisinden giderdi. Annesi ölünce Güzide kimseye haber vermemiş, günlerce başının ucunda oturmuştu. Bu da annenin iki büklüm kalmasına yol açmıştı. İş duyulup, Faika Hanım

mezarlığa taşınacağı vakit de tabutun kapağı bir türlü kapatılamamıştı.

Dr. Alpyörük kendisi için de şu bilgiyi veriyor:

— Osman Paşa Camii'nin (Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım orda yatmaktadır) tam karşısında bizim Portakallı Bahçe'miz vardı. Yedi dönümlük bahçenin içindeki eve 1937'de çocukken geldim ve yıllarca yaşadım.

37'de ben, İzmir Erkek Lisesi'ni (şimdiler Atatürk Lisesi) bitirip İstanbul'a yüksek okumaya gitmiştim. 1939 Eylülünde, II. Dünya Savaşı patlayınca da, İzmir'den, arada bir gelmek üzere, bütünlük ayrıldım. Demek, ben Soğukkuyu Tramvay Caddesi'ni gerilerde bırakırken Alpyörük de çocukluğunu oraya taşıyormuş.

Portakallı Bahçe'yi iyi bilirim. İstasyon'daki papazların ilkokuluna (Saint Polycarpe) Fransızca öğrenmeye giderken, her gün önünden geçerdim. Bahçe, sahnesini derinliğine almıştı. Dışardan bakıldığında içindeki ev görünmezdi.

8 Şubat 1989

Miller, yabancı şehirlerde toptan, tüfekten, sigortası atmış köpekten tutun da polislere, bekçilere değin herkesin gözünü kendi üstünde tuttuğunu sanır. Kuru toprağa oturmayı bile göze alamaz. Ensesinde her an, basıp gitmesini buyuran bir görevlinin soğuk tabanca namlusunu duyar gibi olur.

Gerçekte, kendi memleketinde de bu sevgisiz ve düşman yüzlerle bol bol karşılaşır. Ne ki, bunların pala sürtmesi daha çok kayıtsızlıktan, umursamazlıktandır.

İtalyan yazarı Malaparte de insanların sevgisizlikle yoğrulduğuna inanır:

— Kimse yanaşıp yüküme omuz vermek istemiyor. Ben gözyaşı dökerken bana tekme sallamaktan memnunluk duyanlar bile var.

Malaparte, buna karşın, adım başında dünyanın dertleri,

mutsuzlukları yüzünden acı çeken, yüreği kan dolu insanlara raslanıldığını söyler. Gelgelelim, bu davranışların çoğu, ona göre, ikiyüzlülükten başka bir şey değildir. Çığlıkların temelinde çokluk politika yatar. Yani çokları, mar mar ağlamayı, ya da: "Vay bana vaylar bana/Yıl oldu aylar bana" diye yazıklanmayı bir politika haline getirmişlerdir.

Malaparte'ye göre Avrupa, bu hastalıktan, kendinde geleneksel duygulara dönecek gücü ya da içtenliği bulduğu gün kurtulabilecektir. Böylece politikaya dayanmayan bir sevgi doğmuş olacaktır.

9 Şubat 1989

İnsanların birbirlerine karşı ne kadar acımasız olduğunu gösteren bir (yerli) drama da Kafka'nın günlüğünden başını uzatmaktadır.

Yer: Bir Sigorta Ortaklığı.

Bayrağı yıkık bir adamın iş isteme başvurusu.

Yönetici, adamcağızı iki lam elif ve dört vay ile düzülmüş terazide tartmak için habire tüfek serpiştiriyordur:

— İyi, hoş, uzun boylusunuz ama, bakalım elinizden ne geliyor. Bizde, çalışanların pulları tükrüklemekten başka şeyler bilmesi de gerek. Kaldı ki, siz pulları tükrüklemeseniz de olur. Çünkü bizde her şey otomatik. Görevlilerimiz az biraz odacılık da yapar. Burada büyük sorumluluk gerektiren bir iş vardır. Bilmem üstesinden gelebilecek misiniz? Nasıl? Bir yıldır boşta mısınız? Akciğer yangısı yüzünden mi? Bakın, bu iyi bir not değil. Biz sağlıklı, kanlı-canlı görevliler isteriz. İşe alınmadan önce bir doktor incelemesinden geçmelisiniz. İyileştiniz mi? Adamakıllı? Olabilir. Sesinizi yükseltin biraz. Kek kek konuşmanız sinirime dokunuyor. Bu belgeler sizin evli ve dört çocuk babası olduğunuzu gösteriyor. Üstelik bir yıl da hiç mi hiç çalışmamışsınız. Karınız çamaşırcı mı? Peki peki, madem buradasınız doktora görünün. Odacı sizi götürür. Doktor siz-

de hiçbir hastalık bulmasa da bu, işe alınacağınız anlamına gelmez. Açık konuşmak gerekirse suratınız hiç de içimi açmadı. Bize çok daha başka biri gerek. Hadi şimdi gidin. Gidin, yalvarmanın yeri yok. Her türlü işte çalışmaya hazır mısınız? Bilirim, bilirim hep böyle söylenir.

10 Şubat 1989

Dün yazdığım çiftetelliye ektir:

— Fransızlar Almanlara olan sevgilerini, onlara boyuna takma ad kesmekle, yakıştırma şakullemekle gösterirler: Kıvırcık, Fritz, Odun Kafalı, Taze Fasulye, Danaburnu, Pisboğaz.

11 Şubat 1989

İNSANLAR ve DÜŞLER.

Bir haftadır, her gün bir tane *encephabol* yuttuğumdan belleğim az biraz açıldı. Geceleri düş görmeye de başladım. Ne ki, sabahları uyandığım vakit, onlardan, eskisi gibi, bir şey anımsamıyorum. Ama bir gecede bir sürü düş görüyorum. Dün gece de 5-6 düşü ensesinden topa tuttum sanırım. Onlardan geriye bir Ceyhun Atuf Kansu'nun adı, bir de hiç tanımadığım iki delikanlı kaldı.

Delikanlılar ilkin ikinci düşte boy boyladılar. Sonra üçüncü düşte de konak tutarak benim ikinci düşte kendileriyle ilgili olarak gördüklerime karşı çıktılar ve bunların gerçeğe uymadığında direndiler. Bereket, benim elimde ikinci düşün tutanakları vardı. Onları kendilerine gösterince pıstılar, özür dileyerek üçüncü düşten çekip gittiler.

İngiliz öykücü Katherine Mansfield'in düş üzerine oldukça ilginç görüşleri vardır. O düşlerin ancak derin uykular uyu-

nulduğunda görülebileceğine inanır. Bunu günlüğünde sık sık ilan eder. "Yolculuk" adlı öyküsünde de şu tümce gündeme gelecektir:

— Düş görecek zamanı bulacak kadar, oldukça uzun bir uyku çekmemişti.

Mansfield ölümünden bir yıl önce, 1922 Ocağında, bir dizi düş de limanlar ki bu, onun o ay, işkilsiz uykular uyuduğunu gösterir. Ama ne var, düşleri çokluk Yeni Zelanda yolculuğu ile ilgilidir. Ya da babaannesiyle. Denilebilir ki, bu düşler esinini yıllarca önce yine babaannesiyle çıktığı bir vapur yolculuğundan (bu serüven "Yolculuk" adlı öyküde anlatılır) almıştır.

1 Ocak 1922: Babaannemle Mısır'a gittiğimizi gördüm düşümde. Bembeyaz bir gemideymişiz.

3 Ocak: Strand Palas'ta gördüm düşümde kendimi. W.L.G. o sarışın, o şişko M.D. ile evleniyordu. Kız beyaz saten bir gelinlik giymişti.

4 Ocak: Düşümde M.S.'yi gördüm. Önemli bir düş. Daha doğrusu, havası ilginç. Denize bakan bir balkondaymışız. Ben sordum: "Güzel değil mi?" Karşılığı bezginlik doluydu: "Hiç kuşkusuz" M.S. daha sonra da iki tür kadın olduğunu anlattı.

5 Ocak: Gemiyle yapılan tipik bir yolculuk. Uzun bir düş. Her zamanki gibi Yeni Zelanda'ya gidiyordum. İlk kez babaannemi sevimli bulmuştum. Çok tatlıydı. Ne ki düş, oldukça trajikti. Çünkü arkadaşım L.M. ortadan yitmişti. Artık onu bulmaya ya da yine gelmesini söylemeye vaktim kalmamıştı.

6 Ocak: Kötü bir gece geçirdim. Düş görecek kadar derin bir uykuya dalamadım.

8 Ocak: Bütün gece düşümde bir sürü ev harmanladım. Ama hep asansörle inip çıkıyordum.

10 Ocak: Yeni Zelanda'dan İngiltere'ye döndüğümü gördüm düşümde.

11 Ocak: Dün gece düşümde bir Amerika yolculuğu yaptım.

14 Ocak: Dün gece yine bir düş. Vapurdaydım. Görkemli ve maddeyle ilgisi olmayan (yani göksel) dalgalar gelip gelip vapura çarpıyordu. Koyu mavi, hemen hemen menekşe rengindeydi. Yüksekten yüksek tepeleri de köpük içinde. Ve beyaz köpükler uzun, upuzun lülelerle yeniden yeniden düşüyordu dalgalar üzerine.

16 Ocak: Paris'i gördüm. Korkunç derecede hoş bir düş.

12 Şubat 1989

Rousseau yalnız ve yayanyapıldak yaptığı yolculuklarda olduğu kadar hiçbir yerde ve hiçbir zaman o kadar çok düşüncenin saldırısına uğramamıştır. Kırlar, şakırdak yollar tepmekle kazandığı sağlık ona daha büyük bir düşünme gücü verir. Tüm doğaya kanat gerer. Varlıklar arasında başıboş dolaşan yüreği hoşuna giden canotlarıyla birleşir.

Rousseau der ki:

— Düşünceler insana kendi canları istediği vakit gelir, benim istediğim vakit değil. Ya hiç gelmezler, ya da sürü halinde gelirler. Sayı ve güçleri altında da beni ezerler. Günde on cilt yazsam onları tüketemezdim. Yazmaya da nerden vakit bulacaktım? Bir yere vardığım zaman karnımı doyurmaktan başka bir şey düşünmezdim. Yola çıkarken de aklımda sadece iyi yürümek olurdu. Yeni bir cennetin beni kapıda beklemekte olduğunu sezinlerdim. Onu aramaya gitmekten başka bir şey de gelmezdi elimden.

13 Şubat 1989

Dün akşam Yahya Kemal'in *Eski Şiirin Rüzgârıyla* ve *Kendi Gökkubbemiz* kitaplarına giren şiirlerini, yeni bir şeyler var mı diye bir kez daha okudum.

Ben 10 dizelik "Ali Emirî'ye Gazel" şiirinde sadece sadece "Diz çök önünde şimdi Emirî Efendinin" dizesini severim. İnsan böyle bir dizeyle akıl sultanlığının ve yalınlığın doruğuna eriştikten sonra nasıl çaresi kesilmiş dizelere el atar, anlamıyorum:

Yekpâre nûr olan bu kütüphâne-î nefîs
Yekpâre servetiydi bu âlemde kendisinin

Doğrusu bu şallak şullak serüven Yahya Kemal'in öbür şiirlerinde de izlenebilir.

"Bedri'ye Mısralar" da, bana kalırsa (kalır mı bilmiyorum), ancak son iki dizede bir kurtuluşa varırsa varır:

Artık çekilince söz ve sazdan
Ömrüm İç Erenköyünde geçsin

"Erenköyünde Bahar" şiiri de, daha önce de yazdım, yine son dizeleriyle ayaktadır:

Zannmca Erenköyünde artık
Görmez felek öyle bir baharı

Nedir, "Görmez felek öyle bir baharı" dizesi şiirin öbür dizelerini saran romantik havadan kendini bütün bütüne sıyırmış sayılamaz. Çünkü duygusallık kendini sadece şiirin konusunda göstermez. Şiirin yapısı da romantizmi doğurabilir.

Diyeceğim, bu dizenin biçimlenişi de duygululuğa, "gel gel" çıkarmıştır. Daha doğrusu, burda romantizme meydan veren dizenin tümü değil, yalnızca "Görmez felek" sözcükleridir.

"Gedik Ahmet Paşaya Gazel" için de aynı şey söylenebilir. Burda da yalınlığa ve sadeliğe soyunan sadece:

Çıktı Otranto'ya pür velvele Ahmet Pâşâ

dizesidir. Tanpınar ona "Harikulâde mısra" gözüyle bakar ve

Türkçede onun kadar bilinçle yapılmış dizelerin az olduğunu söyler.

14 Şubat 1989

Katherine Mansfield 17 Aralık 1919'da San Remo'da gördüğü bir düşte de kendi ölümünün harta purtasını çıkarmıştır.

Uyuduktan sonra, birden bütün beden cevherinin bir kayaya çarpmışcasına tuz buz olduğunu duyar. Bir yandan da zıngıldayıp duruyordur. Omuriliği, kemikleri, bedeninin her parçası, her atomu tir tir titriyordur. Kulaklarının ise haşatı çıkmıştır. Parlak ve yeşil bir ışık, unufak olmuş bir cam bardak gibi dört bir yanına yapışmıştır.

Uyandığında bir deprem geçirdiğini sanır. Ama yavaş, yavaş uykudayken öldüğüne inanır.

Yahya Kemal de bir gece düşünde o ölüm ülkesini, o yelken üzerine binmiş bahçeleri görmüştür:

Durmuş saat gibiydi durup geçmiyen zaman
Donmuş sükût içinde güneş görmiyen cihan

Hâkimdi yerde ufka kadar uhrevî vakar
Bir çeşme vardı her tarafından ziya akar

Geçtikçe bembeyaz gezinenler üçer beşer
Bildim ki ahiret denilen yerdedir beşer

Baktım hüzünle her birinin benzi sapsarı
Sezdim ki gövdesizdi, hayaliydi boyları

İtalyan yazarı Malaparte yaşam dersinin sona erdiğini işmar eden düşler görmez ama düşler karşısında o da ürkeklik duyar. Çünkü uykularına, aralık aralık hep aynı düş antresini yapar.

Düş şöyledir:

Gece odasında çalışıyordur ki tak, annesi içeri girer. Çatallı bir sesle:

— Bırak artık çalışmayı. Yorulmuşsun. Git de yat.

Malaparte başını kaldırıp bakar. Annesinin yüzü sopsoluktur. Ama bir gülücük geziniyordur. Az sonra annesi çıkıp gider. Çıkmadan önce de o bembeyaz elini çalışma masasının üstüne bırakır. Malaparte de ayağa kalkarak o ağır, o ölü eli, pencereyi açarak, dışarı fırlatır. Aşağısı Forte dei Marmi'deki evinin bahçesidir. Deniz gürültüsü kendine kadar geliyordur. Bir kuş, cik cik, ötüyordur. Yazarımız ise hep aynı sözcükleri yineliyordur:

— 21 Mart 1948

Bu düşü ilk 1935 Aralığında Forte dei Marmi'de görmüştür. 19 Aralık 1947'de, Paris'teyken, onu bir daha payidar kılar. Günlüğüne de *(Paris'teki Bir Yabancının Günlüğü)* şunu döktürür:

— Paris'ten ayrılmalıyım. Lichtwitz, kendisiyle birlikte Chamonix'e gelmemi önerdi. Gideceğim. Bu düşten korkuyorum. Bana uğursuzluk getiriyor.

21 Mart 1948'de ne olduğuna merakım kalktığından o gün günlüğe ne yazılmış, ona baktım. Bir şey yok. Yalnız 21 martı, 22 marta bağlayan gecede aynı düş, uykusunun kapısını tıklatmış.

15 Şubat 1989

Bostancı'dan Kadıköy'e giden *Bağdat'ın* ilk kavşağında, sağ kaldırımda, köprüden 100 metre ilerde bir dilenci kadın iki hafta mendil açtı, mendil kapadı. Sonra birden ortadan yitti. Ona ilk rasladığımda cebimden bir yüzlük çıkarıp önüne bıraktım. Oysa, iki gün önce, alt Bostancı ile üst Bostancı'yı birleştiren tünelde, punk saçlı ve pinpirik bir dilenciye hiçbir şey vermeden geçmiştim.

Dün de Sirkeci'ye gitmek için Kadıköy vapur iskelesine langa lunga ilerliyordum ki sağ eliyle sağ elindeki bastonu titreyen bir dilenci gördüm. Aladışappak bir şeyler çıkarmak için davrandım. Gelin görün ki, tam o anda vapur da düdüğünü öttürmesin mi? Koşarak kendimi içine attım.

Dilenciye ne zaman para verilir, ne zaman verilmez?

Bunun bir yasası yoktur. Varsa da insanına, insanın o günkü tıraşına, hamhumuna, işinin tirimon olup olmadığına, güneşin de Koç burcuna dönüp dönmediğine (yani dilencinin manzara löpüne ve de karagülmezliğine) göre değişir.

Kafka, çocukluğunda, Viyana'da, Büyük Ring ile Küçük Ring ortasındaki bir yerde dilenen yaşlı bir kadına raslamıştır. Cebinde bir lirası vardır. Eyvah ki, "Dilencilere çok para vermeyin, acınırsınız sonra" diye fartasız furtasız bir laf vardır kulağında. Bir liranın tümünü vermeyi çok görür. Gider parayı bozdurur, bir onluk fırlatır dilenciye. Ama bunu da içine sindirememiştir. Alanı dolaşır gelir, yeni birisi gibi, bir onluk daha atar. Yine dolanır, yine bir onluk. Tam on kez alanda at koşturur. Pek on kez de denilemez ya... Çünkü dilenci kadın bu bölük pörçük sadakalardan bıkmış ve son onlukları beklemeden basıp gitmiştir.

Voltaire ise, oldum bittim, dilencilerin beyninde kartal kuşu gibi pervaz eder. Ülkede dilencilerin boy atmasını dokuncalı görür. Ona göre, dilenciler iki çeşittir. Birinciler girip meyhanede ziftlenmek için, acı acı sesler çıkararak yolculardan para sızdırır. Bunların camı, çerçevesi, damı, kapısı yıkıktır ki avlarını enselemek için şehrin bir ucundan öbür ucuna taban tepmekten yılmazlar. İkinciler ise Tanrı adına ulusu haraca kesen, sonra da konaklarına çekilip rahat rahat yaşayan kişiler, rahiplerdir.

16 Şubat 1989

Dün buraya yazdıklarımdan ciğerimin dokuz pul değerin-

de olmadığını çaktığımdan, bugün yine Tünel'de rasladığım bir dilenciye (yine kadın) iki tane yüzlük mangır uzattım.

17 Şubat 1989

KEDİLER ve KÖPEKLER.

Bu haftaki *Cumhuriyet/Dergi*'de şarkıcılarımızın alperenlerinden Zerrin Özer: "Köpeklerimi insanlardan çok seviyorum." diyor.

Doğrusu, kedileri, köpekleri sevmeyen bir mezarlık kozalağının insanları sevdiği de çok su götürür.

Ah, ah felek çok gevşekleşti. İnsanlar insanları sevmediklerini saklıyorlar da, hayvanlara karşı duydukları sevisizliği, önüne ön olmayan pazarlara çıkarmaktan çekinmiyorlar.

Kediler, köpekler, eşekler.

Onların en küçüğü bile Kıble, Şolok, Dobur, Yıldız, Keşişleme denilen çok yeller estirirler de sonra: "Herkes bize ne diyor" diye çevrelerini süzerler.

Onların yanında şalloculuk döktürmek, vıdıvıdı kesmek, artist numaralarına yatmak, kırmızı renkli ve desenli basma giymek, helvafüruşluk yapmak, fırınlanmış kahkahalar atmak, hımhımlar gibi fınh fınh konuşmak ve de yüze gülmek gerekmez.

Köpekler karşısında *Kaputt* romanının yazarı Malaparte'nin de bağrı eziktir. O, köpek sevgisini çok ileri götürmüştür. Geceleri, sokakta havlamayı bir alışkanlık haline getirmiştir. Hele uzaklarda bir köpeğin havladığını duysun, şipşak kendi havhavlarına el atar. Yeni bir yere gittiği vakit de, ilk işi çevredeki köpekleri başına toplamak olur.

31 Ocak 1948 gecesi Crans'da (İsviçre) bir otele indiğinde hemen taraçaya çıkmış ve dışardaki köpeklere elado çekmiştir. Ne ki, onlar da soylu köpeklerdir. Hiç vakit yitirmeden kendisine karşılık vermişlerdir.

Gelin görün ki, ertesi sabah bir candarma gelerek kendisinden havlamamasını rica eder:

— Köpek değilsiniz değil mi Mösyö?

— Geceleri köpeklerle bağırmayı severim. Kötü bir şey yapmıyorum.

— İsviçre'de böyle şeyler olmaz Mösyö, yasaktır.

— Teşekkür ederim, bir daha havlamam. Ama İsviçre'de de kalacak değilim. Hemen Fransa'ya dönüyorum. Orda insan, geceleri istediği kadar havlayabilir.

4 şubatta Chamonix'e (Fransa) yumuşak iniş yaptığı vakit de bol bol havlamıştır. Kimse de ona karışmamıştır. Günlüğünde şu tümce yer alır:

— Fransa! En sonu özgür bir ülkeye geldim.

23 martta yine Chamonix'tedir. Otelin kapısına oturarak gecenin onundan sabahın ikisine değin havlamıştır. Çevre kuçukuçuları artık onun sesini iyisinden tanıyorlardır. Onunla konuşuyorlar, kendilerine ne dediğini çakıyorlardır. Çünkü Malaparte de onların dillerini konuşuyordur. Tommy adlı köpek bile, ilkin ona yüz vermezken, şimdiler onunla fiskos ediyor, onu havhavsız bırakmıyordur.

Demek istediğim, Malaparte'nin yaşamında en çok sevdiği şey, geceleri köpeklere seslenmek, onlarla konuşma köprüleri kurmaktır.

Köpeklerle söyleşmeyi 1933'lerde sürgün edildiği Lipari adasında öğrenmiştir. Çünkü orda, köpeklerden başka konuşacak kimse bulamamıştır. Geceleri evinin taraçasına çıkıyor köpeklerle saatlerce bıcır bıcır çene yarıştırıyordur. Köyün balıkçıları kendisine "Köpek" adını takmışlardır. 1944 yılında Capri adasında iken de Matromania köylüleri kendisine "Kaçık" diyorlardır. Amerikalılar Ada'ya çıkartma yaptıkları vakit Malaparte'den sızlanmışlardır. Vali de bizimkini çağırarak havlamayı yasak etmiştir. Şu var ki, Malaparte de İngiliz Amiraline başvurmuş, o da ona şu karşılığı vermiştir:

— Hoşunuza gidiyorsa havlayın. Bu sizin hakkınızdır. İtal-

ya özgürdür artık. Bundan böyle Mussolini diye biri yok. Havlayın.

Chamonix'lilerin Malaparte'nin havhav konçertosuna karışmamaları görgülü olmalarındandır. Kendi tenhasında yaşayan birini havlamak kadar hiçbir şeyin mutlu kılmayacağını biliyorlardır. İngiliz estetikçisi Ruskin de Chamonix'te yaşadığı günlerde köpeklere havhav çekmiştir. Chamonix'liler yabancıların köylerinde geceleri köpeklerle havhavlaşmaya bayıldıklarına da inanırlar.

Nedir, bir iki gün sonra Malaparte'nin Chamonix'te kaldığı otelin müdürü gelerek yazarımızdan havlamayı kesmesini ister. Müşteriler korkuyorlar ve uyuyamıyorlardır. Kendisini de zırtıl saymaya başlamışlardır.

Otel müdürü böyle bir ricada bulunduğundan üzgündür. Ama ne yapsın, müşterilerin Belediye'ye başvuracaklarından korkuyordur. Çünkü Belediye, bu gibi durumlarda kuduz iğnesini çalıştırıyordur:

— İğneler çok acıtır Mösyö.

Malaparte bir gece de Paris'te —1947 yıllarıdır bu— Seine nehri boyunca, Chaillot Sarayı'na doğru ilerlerken, içinde yine havlama isteği duyar. Ne ki, suç kendisinde değildir. Karşı kıyıdan kuçukuçu havlamaları gelmiştir. Hemen fasıllarını başlatır. Hem yürüyor, hem havlıyordur. Grenelle Metrosu'na geldiğinde yanına bir polis görevlisi yaklaşır:

— Mösyö çoban köpeklerine mi öykünüyor?

Malaparte cebinden bir cigara çıkararak adama uzatır. Görevli, yüzünde gülücükler gezdirerek cigarayı alır. Malaparte:

— Köpekleri çok seviyorum.

— Mösyö köpeğini mi yitirdi?

— Evet, kardeşimi yitirdim. Öldü.

— Almanlar mı öldürdü?

— Hayır, Almanlar köpek öldürmez.

— Benimkini onlar öldürdü. Tam da Paris'in kurtuluş gününde.

— Köpekler insanlardan iyidir, dostlarına oyun oynamazlar.
— Haklısınız, köpekler içten bağlı dostlardır.
— Ben köpek olmak isterdim.
— Köpek olmak çok zordur.
— Paris'te, sokaklarda havlamak yasak mıdır?
— Havlama vergisini ödedinizse yasak değildir.
— Havlamama izin verir misiniz? En beğendiğim şey bu benim.
— Hayhay, buyrun havlayın.

18 Şubat 1989

Ünlü caz ustası Charlie Parker'e göre dünyanın en zor işi bıçakla ekmek kesmektir. Bir gün LA'da (Los Angeles'te) böyle bir işe kalkışmıştır da bıçak elinden fırlayıp yandaki masada oturan bir Japon'un gözüne yapışmıştır.

Bıçaklarla Kafka'nın da arası yoktur.

Hem de onunkisi kasap bıçağıdır. Yalnız bıçağın kendisi değil imgesidir. Ne yapsa, ne etse imge bir türlü gözünün önünden defolup gitmiyordur. Vüüyyy, Kafka'nın böğrünü yarıp içine dalıyor, etlerini salam gibi doğruyordur. Bunu da öyle alapşap yapıyordur ki et dilimleri oklava oklava kıvrılıyor ve de havalanıp dağılıyordur.

19 Şubat 1989

POLİTİKA ve SOYLULAR.

Politika bir kibarlar, bir soylular oyunudur.

Yurttaşların gözlerinin içine baka baka gerçekleri çarpıtacaksın.

Huc adında bir rahip XIX. yüzyıl ortalarında, Rahip Gabet ile birlikte Moğolistan ve Tibet'te misyonerlik çatapatasına çıktığı vakit, Tibet dolaylarında Sen-Ula dağına raslar. "İyi Dağ" anlamına gelen Sen-Ula karmanyolacısı bol, bir pekmez tavasıdır. Haydutlar uğruluklarını hep çıtıpıtı sözlerle süslerler ve hiçmihiç, piştovlarını yolcuların göğüslerine dayayıp: "Ya keseni, ya canını" demek görgüsüzlüğünde bulunmazlar.

Sadece avlarına gönülsüzce yaklaşır ve: "Ağabey, taban tepmekten yoruldum bana atını biraz verir misin?" derler.

Ya da:

— On param yok. Ağabey cüzdanını bugünlük kullanabilir miyim?

Ya da:

— Ağabey hava çok soğudu. Lütfen giysini ödünç verir misin?

Eğer ağabey, bunları ödünç verecek kadar insanseverse uğrular ona bin teşekkür edermiş. Yok, buna yanaşmazsa o zaman da sopaya başvurulurmuş. O da yarar sağlamazsa bu kez de kılıca el atılırmış.

21 Şubat 1989

Ahmet Erhan'ın bir şiiri: *Kül* (*Çağdaş Türk Dili,* Şubat 1989)

Bizim yazınımız *humor*'a, alaysamaya, bıyıkaltı bemollerine pek alışık değildir. Hele şiirde ona kolay kolay raslayamazsınız.

Güldürücü şiirler görülmüştür ama, şiirlerini gizli bir alay arkasına çeken pek olmamıştır.

Erhan onun meyanesini fyi biliyor. Urpu, turpu hepsi içinde:

Topukları külle ovulan
Bir tanrı gibi kaldım

Bu tuhaf gökçekiminde
Her akşam ah her akşam
Acılar verip alkol aldım

Çağdaş'ta Halil Uysal'ın da bir şiiri var: *Eskilirmak*. Onu da aralayıp geçemedim:

Hiç kimse kendisi değil
akıp giden ırmakta
birimsiz bir kimlik taşıyan O
en eski yalnızlıkta
kendimizi arıyoruz durmadan
hiç kimse kendisi değil

22 Şubat 1989

İngiliz öykü yazarı Katherine Mansfield eşine, dostuna, zaman zaman, hiç göndermeyeceği mektuplar döşenir. Ne ki, bunları atmaz, olduğu gibi günlüğüne geçirir.

1909 Haziranında sevgiliye yazılmış bir mektup da içinin alacasını gösterecektir günlükte.

20 Şubat 1915'te bir dosta —Freda'ya— yazdıkları da postalanmamıştır. Aynı gün, kocası John Middleton Murry'ye — adının uzun olmasına bakmayın, iyi adamdır— de bir mektup çiziştirmiş, bunu da savrulmaza harcetmiş, yürümeze yüklemiştir.

1916 Martında Freda bir başka mektupla yine günlüğün ipini çeker.

5 Mayıs 1921 de yollanmamış mektuplarla pıtraktır. 25 Temmuz ve 11 Ağustos günlerinde de iki mektup şandellenir. Bunların, 5 Mayıstakiler gibi, kimlere yazıldığı belli değildir.

29 Ağustos'ta günlüğe bir de düşsel bir mektup kurulur:

— Kalbim kapaşık, kapışık. Acı veriyor ama tehlikeli değil. Hoş, acı vereceğine, az biraz tehlikeli olsaydı ya... Haspa, bir

gülme nöbetinin sonunda ortaya çıktı.

Ölümünden 15 ay önce —9 Ocak 1923'te yıllardan beri çektiği ince hastalığa yenik düşecek ve 34 yaşında sayılı soluklarını bütünleyecektir— kendisini eleştiren bir dosta, sevgili bir dosta kırpılan göz de şu tümceyi gündeme getirir:

— Eleştirilerine bin teşekkür. O söylediğin şeyleri, bende görmek istememekte haklısın. Oldu bir kez. Onları yazarken savrukluklar, yanılgılar içinde yüzüyordum. Kısacası, aklım başımda değildi.

3 Mayıs 1922'de de Paris'ten Londra'ya bir dosta, James Joyce'un o aylarda yayınlanan *Ulysses* adlı romanı üzerine, bir mektup yazılmış ve o da, geleneğe uyularak günlüğe gömülmüştür:

— *Ulysse (s)* üzerine bana bilgi vermelisin. İngiltere'de onun için ne düşünüldüğünü bilmek isterim. Onu yutabilmek için 15 günümü harcadım. Yani hiç hoşlaşmadım.

Mayıs 1922 sonlarında da —dikkat, ölümüne yedi buçuk ay kalmıştır— kocasıyla Paris'ten ayrılacaklarını ve yazı Randogne'da bir otelde geçireceklerini haber veren bir mektup gurklar.

Anlaşılan, Mansfield bu mektupları, sonradan öykülerinde kullanabileceğini düşünerek günlüğüne boca etmiştir. Günlük, bunlardan başka, öykücüklere, öykü kırıntılarına da bağırbaşını açar. Şunu da vayvaylayayım ki, bunlar yer yer günlüğün ağırlaşmasına da yol açmaktadır.

Saat 14.00.

Bir haftadır kapalı olan kafamı açmak için, Jale'yle Üsküdar'a uzandım.

Dönüşte, Kadıköy'de, kıyıda, ünlü Amerikalı yüzücü Esther Williams gibi, denize dalıp dalıp çıkan karabataklarla, balıkçı kayıklarına pikeye geçen martıları seyrettik.

Bostancı dolmuşunda *vesselami* sözcüğü aklıma takıldı. Sabahleyin günlüğüme döktürdüklerimi *vesselami* ile bağlayıp bağlayamayacağımı uzun uzun tarttım.

Eve geldiğimizde yazı odama koşup günlükleri çıkardım. Ihhh. Yapmacıklığa düşmekten korktuğum için vazgeçtim.

Vesselami Eşrefoğlu Rumî'nin bir dizesindedir:

Onların fikri Haktır vesselami

Eşrefoğlu'nun dili Osmanlıca'ya yüz tutar ama aralık aralık Türkçe sözcüklere de selam çakar:

Bu dünya âşıklara
Bir aldangaç olurmuş

Ben uykumu fikretmezem
Düş görüp tâbir etmezem

Bu söze Tanrım tanık
Bakmadan gören gelsin

Hepsi bu kadar değil. Kartal kuşu gibi pervaz eden bir sürü Türkçe sözcük daha var:

— Görklü, değin, gözgü (ayna), tana kalmak (şaşırmak), yoluk (çok), tamu, onmak, kalaba, şur eylemek (coşmak), sapaş (aferin), sanu (sanmak), yağı (düşman).

8 Mart 1989

Behzat Ay'ın, o her zaman pembe burnundan öptüğü kedisi (Pamuk) yaşam dersini bütünlemiş. Günlüğünde *(Türk Dili Dergisi,* Mart-Nisan 1989) 5 yıllık yavrunun ölümünü acı ve keder dökerek anlatıyor.

Bir dolu gözyaşı ki, değirmen deresi kaç para?

Pamuk, kendini Behzat'a ilkin banyodaki bir gazetenin üstünde, tavı kalmamış bir durumda göstermiş. Sonra da, ağzından gelen kanı sergilemiş.

Behzat onu, aladı-şappak, bir kutuya yerleştirerek taksiye atmış. Ver elini Hayvan Hastanesi.

Tanı: İç kanaması.

İğne yapmışlar, padişah kaşığı ağzına bakmışlar:

— Burada yatıracak yerimiz yok. Götür, öğleden sonra üçte yine getir.

Nedir, Hayvanseverler Derneği, şıpınişi Pamuk'un başına gelenleri duymuş:

— Kedinizi hemen getirin.

Behzat, telefon bildirisini evde almış. Pamuk'u kucaklayıp yine taksiye atlamış.

Üst Göztepe'de, bir saate yakın, Derneği aramışlar, taramışlar. Yok, yok, yok. Pamuk, bu arada, yeniden yerleştirildiği kutuda depreşmiş. Patileriyle Behzat'ın ellerine yapışmış. Ardından da tik-tikloz bir vayvillim. Yani son soluk.

Behzat, Pamuk'un dünyasını değiştirmesini ustaca öykülemiş. Hiçbir antreyi boşlamamış. Beni çok etkiledi.

İçine çöreklenen arabeskli, yağmurlu karanlık —o gün tüm gelmeler, gitmeler yağmurda söğüşlenmiştir— benim bağrımı da ezik incire döndürdü.

10 Mart 1989

YAZARLAR YAZARLARA KARŞI.

Yazarlar üzerine en doğru, en sağlam bilgi yine kendileri gibi yazarlardan, kendileri gibi sanatçılardan gelir.

Ne var, onları söğüşleyen yargılara raslamak isterseniz, yine o bini bilirlerin yazılarına eğilmeniz gerekir.

Virginia Woolf, günlüğünde, Dostoyevski'nin İngiliz edebiyatını viraneye çevirdiğini yazarsa, *Denize Giden Atlılar* oyununun yazarı İrlandalı J.M. Synge'e de üçkağıtçının gözüyle bakar. Synge'nin biçemi daha olgunluğa varmamıştır, yazıları da tirimondur.

T.S. Eliot da Woolf'un düşüncesine katılır. O da onu on pula saymaz. Dahası, İrlandalının gelecekte bile başarıya ulaşama-

yacağını ilan eder.

Woolf, Katherine Mansfield'in de dengini soldurup yüzünü ayvaya döndürmeye çalışır. Kocası (Leonard) Mansfield'in yeni çıkan kitabını *(Mutluluk)* eve getirdiği gece onu tuttuğu gibi odanın öbür ucuna fırlatmıştır. Fırlatırken de: "Mansfield tükendi artık" diye vayvillimler atmıştır.

Diyeceğim, bizimkisi Mansfield'in zekasını entipüften bir kayayı örten ince bir toprak tabakasına benzetir. Derinliği yakalayamamasının nedenini de lafı çok uzatmasına ve de süse ve püse boğmasına bağlar. Kısacası, Mansfield —bizim çoğu yazarlarımız gibi— ucuz bir edebiyat ardından koşar. Bir başka deyişle, dili kırık, beli büküktür. Nedir, Woolf, onun neler yazdığını anlamak için zaman zaman onun kitaplarına, özellikle de *Güvercin Yuvası*'na başvurmayı da savsaklamaz.

Mansfield'e gelince, onun da 14 gözü, *Hindistan'da bir Geçit* yazarı E.M. Forster'in karşısında çıldır çıldır yanar, döner. Ona bakılırsa Forster, içine çay konulmamış bir demliği çaydanlığın üstüne oturtan biridir. Çaydanlık ateşte ne kadar kalırsa kalsın, ortaya çay adına hiçbir şey çıkmaz.

Vaybeni, Woolf ise, Mansfield'in tersine, E.M. Forster'e büyük değer gösterir. 1931'de yazdığı *Dalgalar* romanı için Forster'in döktürdüğü mektubu günlüğüne bile geçirmiştir. Gerçi Forster onu, *Dalgalar*'ı okumadan yazmıştır ama, onun klasik bir yapıt olduğuna inanıyordur.

Woolf, *Washington Square* yazarı Henry James'in önünde de hazırola geçer. Onda acılı bir arabesk bulur. Nedir, onun için bir eleştiri yazdıktan sonra o kadar saldırıya uğrar ki, sonunda düşüncelerini değiştirmezse de, yumuşatır. *Güvercinin Kanatları*'nı okuyup bitirdikten sonra günlüğüne şu notu düşecektir:

— Henry James konusunu öyle bilgiçce işliyor ki insan, karşısında bir sanatçı değil, bir oyun yöneticisi bulunduğunu sanıyor. En sonu, roman kişisine olan ilgisini de yitiriyor. Demek istiyorum ki James yazarken zorlanıyor. Siz de onu bir daha okumamaya karar veriyorsunuz. Ama bütün bunları bir

ustalık, bir el uzluğu ile yürütüyor. Tümcelerinde cansızlık, gevşeklik adına hiçbir şeye raslamıyorsunuz:

Mansfield ise Henry James'i vız vız türünden bir yazar sayar. Romanlarını okurken bunalımlar geçirir. Yani, deha ile bir girdisi çıktısı bulunmadığı kanısındadır. Yalnız, yine de kitaplarındaki o olağanüstü karmaşıklık ile tuhaf biçimde inceltilmiş parıltılara, yalancı parıltılara gönlünü kaptırmadan geçemez.

Bütün bunlara karşılık, Mansfield'le Woolf, James Joyce üzerinde birleşirler. İkisi de Joyce'un *Ulysses*'inin pandal ve hantal olduğunu öne sürer.

13 Mart 1989

Yaslan da gidelim ey kıyı üşümüşsün

Testimi Muammer Karadaş'ın üç ay önce okuduğum şiirleriyle *(Aşkta Sakınmak Olmaz)* yeniden doldurdum.

İmdi doğruyu bulmak gerekirse kitaba giren tüm şiirlerin, aynı süre içinde şekerlerinin arttığını da şuracığa kondurmalıyım.

Karadaş, şiir yazmaya ortaokul birinci sınıfta (1974 yılı) başlamış. Daha ilkokuldayken babasının tozlu raflarda duran kıpır kıpır destanlarıyla tanışmış. Öğretmeni İsmet Kaya da şiirin bahtını onun bahtıyla barıştırmış.

Doğrusu, sanat erleri yaşamın üstü bir parmak şimşek bağlar bağlamaz yola çıkıp *hatve be hatve* (adım adım) ilerlemeden hiçbir noktaya ulaşamazlar.

Ben kırkına, ellisine demir bıraktıktan sonra resim çizişti-ren, şiir döktüren kişileri anlamam. Onlar halkın göz perdelerini bozmaya çalışırlar. Ama bostana girseler bostanın, çimene bassalar çimenin çaresini keserler.

Karadaş:

Ben dolu dizgin koşulardan yanayım, kıvanç

Nedir dökülür eteklerinden mart ağaçlarının
Daha da daha da uzun koşulardan yanayım
Aşkın mavi çayırlarına ayarladım tüm gövdemi
Kestim hiçtim, ekledim çıkardım, buyum dedim
Kimse kandıramaz yalnızca neferiyim yaşamın

16 Mart 1989

Kimileri günlüklerden günlükçülerin beden rasathanesini yıkacak, şanını hopur küpür edecek açıklamalar, iç dökmeleri bekliyor. Günlükçünün kendisi yerine başkasının ya da başkalarının madara edildiğini, yüzlerine kir getirildiğini gördüklerinde de öfke atına biniyor, hızını yitiren topaç gibi yalpa vuruyorlar.

Doğrusu, kimileri günlükleri kendisi için yazar, yayınlanmasını da düşünmez. Ama yine de günün birinde kalabalıkların karşısına çıkacağını bilirler. Yazdıklarını da ona göre yazarlar.

Burada, Gide ile Léautaud'ya ayrı bir yer ayırmak doğru olur. Bunların ikisi de, ibadullahın kendileri için ne diyeceğine, ne düşüneceğine umur getirmeden içlerinin tüm alacasını ortaya dökmüştür. Bir aspirinle bir asabrin arasında uslarından ne geçmişse, onları kâğıda dökmekten kaçınmamışlardır.

Bencesi, bir yazarın, bir ressamın, bir musikicinin günlüğü yoksa, iç dünyası, kendisiyle ve sanatıyla hesaplaşması da yoktur. Yani kendisi de yoktur.

Şu da unutulmamalı ki günlükler, sanatkârlarının çaptan düştükleri, ağız ağıza öpücük alamayacakları bir yaşa geldikleri vakit, anılara dönüşür. Çünkü onların artık anılarına kapanmaktan başka yapabilecekleri bir iş kalmamıştır.

Malaparte de 1947-1948 yıllarında yazdığı *Paris'teki Bir Yabancının Günlüğü*'nde bu kış aylarıyla baş sallaşmıştır. Ama o, oldum bittim, günlüklere bir öyküler, bir anılar, bir anlatı-

lar kitabı gözüyle bakar:

— Her günlük bir portre, bir öykü, bir anı, bir tarih yazısıdır. Günü gününe tutulan notlar, günlük değildir. Onlar, geçmekte olan zamanın, akıp giden yaşam ırmağının içinden rasgele derlenen anlardır. Günlük bir öyküdür: bir yaşam diliminin, belli bir sürenin, bir yılın, bir sürü yılın, bizim öz yaşamımızın öyküsüdür. Günlüklerin rasgele başladığı, rasgele sürgit olduğu ve yazarın yaşamı sona ermemişse, sona ermediği görüşü doğru değildir. Günlüklerin, tüm öyküler gibi, bir başı, bir entrikası ve bir sonu vardır.

Bre hay günlükçüler, aferin günlükçüler! Her günlükçü de başka bir ay-yenisidir. Romain Rolland da günlükleri "yazışmalar kitabı" sayar. 1914-1919 yılları arasında İsviçre'de yaşarken ne kadar mektup almışsa, topunu, verdiği karşılıklarla birlikte *Savaş Yılları Günlüğü*'ne boca etmiştir.

18 Mart 1989

ERKEN KALK MUTLU OL.

Bir aydır uyku dolabım on paralık akıl göstermiyor. Beni sabahlara değin, göz kırptırmadan, düşten, doğrudan, gizliden, açıktan hoppala edip duruyor.

Uykusuzluğu üstümden atmak için ne kadar el ayak vursam kin ve düşmanlık yüklü saatlerden kurtulamıyorum.

Gerçekte yatağı hiç sevmem. Bir yerlerde öğle uykularına yattığımı söyledimse de bu, pek kısa sürmüştür. Hiçbir şey yapmasam da salondaki koltukta gönül yaylarımı gevşetmeyi krallara özgü bir iş sayarım. Gelin görün ki, gece liglerinde biraz daha top koşturayım derken uyku da benden nihayetünnihaye yüz çevirir. Sonunda uyku beni koynuna almaya boyun eğer ama ben de en sevdiğim sabah saatlerinden yoksun kalmış olurum.

Sabah mı? Yoo daha çok, tan üstü zamanlarını yeğlerim. Ro-

malılar da ımırcık karanlıkta ayakta olmaya pek dikkat edermiş. Roma'da, daha gün ağarırken, sokaklarla meydanlar kulakları sağır eden gürültülerle dolarmış. Kazancıların patakü-teleriyle, öğrencilerin gırtlak patlatan çığlıkları da başı çekermiş.

Neyse ki, para babaları, her zaman olduğu gibi,kendilerini şamatadan koruyacak bir yol bulmuşlar. Evlerinin duvarlarını kalın tutuyor, çevresini de ağaçlarla kapatıyorlarmış. Ama yine de patkütler eksik olmuyormuş. Çünkü, gün ışımaya başlar başlamaz bir sürü uşak, gözleri uykusuzluktan şişmiş bir halde, ellerinde kovalar, merdivenler, sırık süpürgeleri, süngerler ve talaşlarla ortaya atılıyor, evin pasak ve çapaklarını temizlemeye koyuluyormuş. Çokluk, evin efendisi de, kalantor konukların geleceği günlerde, erkenden kalkıyor, adamlarına sütunları daha iyi temizlemeleri, döşemeleri daha iyi silmeleri, örümcek ölülerini daha iyi kovalamaları, ve de gümüş takımlarını daha iyi parlatmaları için sağlı sollu buyruklar yağdırıyormuş.

Yalnız kimi açıkgöz zenginler dış odalarla iç odalar arasına upuzun koridorlar uzatıyorlarmış. Böylece, işleri de bir kâhyaya yükledikten kelli, kendi tenhalarının tadını çıkarabiliyorlarmış.

Ama söylemeli ki, o yıllarda (İ.S. I. yüzyıl) aydınlanma işi pek cavalacivozmuş. Yoksullar kadar zenginler de gün ışığına bir an önce kavuşmak için birbirlerini itiyormuş.

Romalıların günlük yaşamlarını anlatan kitaplara bakılırsa, şair Horatius (İ.Ö. 65-8) Mandela'daki evinde sessiz sedasız bir yaşam sürüyor ve de güneşin doğuşuna aldırmadan geç vakitlere değin uyuyormuş.

Şair Martialis (İ.S. 40-104) de öyleymiş.

O da, Roma'dan uzakta, İspanya'da, Bilbilis'te aynı tembellik denizinde yüzüyormuş. Ne ki, bunların ikisi de sabahın üçüncü saatini hiç geçirmezlermiş. Üçüncü saat ise, yazın, sekiz sularında sona erermiş.

Virginia Woolf: *Kendine Ait Bir Oda* (Suğra Öncü çevirisi).

Woolf, ünlü İngiliz denemecisi Charles Lamb'ı (1775-1834) "Denemelerinizi nasıl yazıyorsunuz?" diye soracağımız sıvama elmas kaplı kişilerden biri sayıyor. Bir başka çatapatlı denemeci Max Beerbohm'un da üstünde tutuyor.

Onun demesine göre, Milton'un (1608-1674), şiirlerindeki sözcüklerden herhangi birini değiştirdiğini düşünmek Charles Lamb'a bir çeşit günah gibi gelirmiş.

Woolf da Milton'un sözcüklerine vurgundur. Kimi zaman, onun, şiirlerindeki sözcüklerden hangisini, hangi nedenle değiştirmiş olabileceğini kestirmeye kalkışarak bundan kendine bir eğlence çıkarır.

Söylemeli ki Woolf, şiiri düzyazıya yeğ tutar. 42 yaşına (1924) geldiği vakit şöyle diyecektir:

— Artık düzyazı okuyarak vakit yitirmeyeceğim.

Oysa *Mrs. Dalloway* yazarı, yirmisindeyken, geçmiş yüzyıllar düzyazısının ardından koşuyordur. Hakluyt'a, Mérimée'ye bayılıyor, tonlarca Carlyle yutuyordur. Scott'la Gibbon'un mektuplarını, her türlü iki ciltlik yaşamöykülerini ve Shelley'i de seviyordur. Buna karşılık Shakespeare'e hiçmihiç el sürmüyordur.

Ama işte, 42 yaş yaşamıştır ya, artık bir geziye çıktı mı, akşam eve dönünce Shakespeare'in *Kral John*'undan iki perde, ardından da yine Shakespeare'den *II. Richard*'ı okuyacağını düşünerek sevinir:

— Şimdiler yalnız şiir okumak istiyorum. Uzun mu uzun şiirler. Thomson'un (1700-1748) *Mevsimler*'ini bile harmanlayacağım sanırım. Artık yoğun ve görkemli şeylere kayıyor gönlüm. Birbirine yapışmış sözcükler, havaya fışkıran, ışık saçan sözcükler arıyorum.

25 Mart 1989

— Eldivenlerinin birinden bir düğme, koparak erişemeyeceği bir yere yuvarlandı.

— Kollarını sıkı sıkıya kavuşturdu. Bir ayağının üstüne tünedi. Ve onu öbür ayağının parmaklarıyla kaşıdı.

Bu ayrıntıları Katherine Mansfield'in —üç aydır onun, Virginia Woolf'un ve de Malaparte'nin yapıtlarını elimden düşürmüyorum— bir öyküsünden çıkardım.

Edebiyat, ayrıntı demektir.

Ayrıntı da, doğru düşünce ipliklerinin el elde, baş başta olmasıdır. Yani us padişahının başveziridir.

Fransız romancısı Marcel Proust'un *Haute Fidélité* (üstün gradolu) yazarlardan sayılması da ayrıntıların lambasına fena üflemesindendir:

— Saatin ikisi, gezme için erken sayılırdı. Öğle yemeği için evlerine gidenler ve yemekten sonra istirahat edenler henüz sokağa çıkmamıştır. Bu yüzden yollarda kimseye rasgelinmez. Dahası, gözalıcı beyaz rengiyle kıvrıla kıvrıla uzanan ırmak boyunca, balıkçılar bile kıyıları tenhalarında bırakıp gitmişlerdir. Irmak üzerinde iki küme serseri bulutuyla gökyüzü de bomboş gözükürdü (*Geçmiş Zaman Peşinde*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu çevirisi, 1942).

26 Mart 1989

La vallah, oturduğumuz yerde, usumuz nerden nereye kaçıyor!

Ne renkler dolunayına, ne karagülmez rüzgârlara çengel atıyor!

Gelin görün ki, çokluk bunların tuz ve ekmek hakkını veremiyoruz. Verdiğimizi sandığımız zaman bile laf ve güzaf harmanları savurmaktan öteye geçemiyoruz.

28 Mart 1989

Malaparte: "Doğuluların nemegerekçiliği, başlarına ne gelirse gelsin, gıklarını çıkarmamaları Müslümanların dinsel yazgıcılığından (kaderciliğinden) doğan bir şey değildir." der.

Ona göre bu, ancak tarih içinde yaşamayan halklarda görülür. Tarihsel yazgıcılık, 1918'den sonra —buna Cumhuriyet'ten sonra demek daha doğru olur— Türk ulusundan da elini ayağını çekmiştir.

Malaparte'nin Türkler için, Türkiye için ilginç görüşleri var. Paris'in bir Türk kenti, Fransa'nın da "Batı Türkiye" olduğunu ileri sürüyor. Dahası da var:

— Türkler şamatacı ve de kıpırdak değildir. İşleri başlarından aşkın bir halde sessiz sessiz akıp giderler. Onlardan sadece inceden ince bir mırıltı yükselir.

İtalyan yazarı bunları, 12 Kasım 1948'de günlüğüne geçirmiştir. O sıralar Paris kenti grevde olduğu için şu yargıyı vermekten de geri kalmaz:

— Şimdiler, grevde olan Parislilerin mırıltısı, Türklerin mırıltısından başkası değildir.

2 Nisan 1989

Yeni bir deneme: *Honolulu.*

Virginia Woolf'un *Yıllar* (The Years) romanını yazarken, kitabın adını nasıl boyuna değiştirdiğini görüntüledim.

Yazarların kitaplarına ad bulma serüveni günlüklerimde aralık aralık başını kaldırıp uzatır.

Biraz eksiklenerek söylüyorum, bu konuya bende kenar yoktur. 21 Nisan 1985'te şöyle yazmışım:

— Kitap adları fırdır. Tam ele geçireceğinizi sandığınız anda atlayıp kaçarlar.

Paul Valéry: "Aynı konu ve de aynı sözcükler, hemen he-

men, sonsuza dek işlenebilir. Tüm yaşamı da kavrayabilir." der.

O, şiirlerine de yıllarca çivi çakmaktan, onlarla yıllarca yaşamaktan bıkmamıştır.

Valéry çalışmanın çalışmasını sever sadece: Başlangıçlar onu hep sıkar. İlk ağızda ortaya çıkan her şeyin de daha yetkin, daha olgun bir duruma getirilebileceğini düşünür. Kendiliğinden doğan da, ne kadar dört başı bayındır, ne kadar kandırıcı olursa olsun, ona: "Hah işte benim istediğim de bu" dedirtmez.

O, 24 altılıktan oluşan "Deniz Mezarlığı" şiirine de, aşağı yukarı on yılını vermiştir. Bir gün (1920 yılı) bir dostu, bir dergi yöneticisi (Jacques Rivière) evine konuk geldiğinde onu yine, şiirinin şurasını burasını çekelerken yakalamıştır. Şairine göre şiir daha bitmemiştir. Ama Rivière, şiiri alıp okuyunca şarmaşaşkın olur. Şiirden büyük kıvançlar devşirmiştir. Onu, alapşap cebine indirir ve yönettiği derginin (*Nouvelle Revue Française*) ilk çıkan sayısında yayınlar.

Böylece "Deniz Mezarlığı" da son biçimini almış olur. Çünkü bir şiir yayınlandıktan kelli —Valéry'nin sözüdür bu— herkesin kendi huyuna, husuna, kendi olanaklarına göre kullanabileceği bir makineye dönüşür. Şairinin de onun üzerinde hiçbir söz hakkı kalmaz.

Günlüğüme bunları yazmıştım ki, tuttum, Sabri Esat Siyavuşgil'in çevirdiği "Deniz Mezarlığı"nı okudum. Son altılığı ise birkaç kez gagaladım. Kimi sözcük ve dizeleri yadırgadığım için tam bir saat (gerçekte 50 dakika) onları yeniden çevirme antremanlarına yattım. Nafile, yumurtanın sarısı, düştü yere yarısı.

En sonu yine Siyavuşgil çevirisi üstünde kaldım:

Rüzgâr uyandı... Artık yaşama zamanıdır!
Kitabımı bir geniş meltem açıp kapatır,
Su kayadan toz olup görünür kıyı kıyı!
Pırıl pırıl sayfalar uçuşarak gidiniz:

Yık dalga! Yık keyifli sularında ey deniz,
Yelkenin yem yediği şu asude çatıyı!

8 Nisan 1989

Gökyüzü, düşünülünce gökyüzüdür.

Her nesne, her yaratık, her Semerkant mavisi, her turna katarı, her kuduz köpek, her sinirli yaprakotu, her patlak istepne, her ihihihihi (tay kişnemesi), her küllenmiş çağla, her tutkuncu dilber, düşüncenin ekranında belirince sesli sesli solumaya başlar.

Çinli düşünür Lao-Tzu: "Düşüneceğin şey her zaman yetkin ve etkin olmalıdır." der. Ona göre, herkesler uğruna dimağlarını torba gibi silkeleyen,büyük adamlardır. Onlar üst kata çökmüşlerdir. Ne ki, sözleriyle şap şap kalabalığın aşağısına sinerler. Halkın önünde görünürlerse de, bedenlerini geride tutarlar.

Deniz kıyısı da, düşünceye boca edildiğinde deniz kıyısıdır.

Henry Miller —Tanrı onun toprağını artırsın— *bahrî tefekkür*'e yani denizsel düşüncelere daldığı an, tüm indir-bindir dünyasıyla iletişim kurar. Bir başka deyişle, zamanı ince perdeden sorguya çeker:

— Uçsuz bucaksız bir harala-gürelenin ortalık yerindeyim. Ana dilimi unuttum. Yenisini de öğrenemedim. Çin'deyim. Çince konuşuyorum. Boyuna kalıp değiştiren bir gerçeğin ölü noktasındayım. Onu anlatabilecek hiçbir dil yaratılmadı daha. Haritalara inanıyorsam, Paris'teyim. Takvimlere bel bağlamak gerekirse, XX. yüzyılın otuzlu yıllarında yaşıyorum. Ama ne Paris'te, ne de XX. yüzyıldayım.

Evlerin sincabî yüzleri, gövermiş kırlar, şahşah sokaklar da düşünceden ne almışlarsa, onlarla kütürdetirler topuklarını.

İnsanlar da, düşünce taşına vurulunca ve de âşıkane, mestane sevgi çemberlerinden geçirilince insandır.

Ozanların düşünmeye başlaması ise, şiir tepelerinin çıldır çıldır ıslık çalması anlamına gelir.

Füsun Akatlı:

— Ben elime kalemi alınca düşünürüm.

12 Nisan 1989

YASEMİN ÇUBUK.

20 gündür *Trental 400*.

Baş dönmeleri için.

İlkleri beyin damarlarımın içine bir hoşluk dolduysa da, sonraları kafamın dengesi yeniden bozuldu. Hele dün akşam bir tablet daha yutmuştum ki sol kulağım, vaaaşş aman Tanrım, dayanılmaz sancıların saldırısına uğradı. O zamana kadar çene kaslarım da gerilmiş, gerilmiş hüzzam-curcuna-işkenceye yatmıştı.

Ağrıları üstümden defetmek için 30 voltaya (salonun dibinden yatak odasının kapısına değin) başvurdum. Bir sürü de eller yukarı, eller yana.

En üste de bir *nes*.

Sancı biraz hafiflemişti ki alapşap, içimde cigara tüttürmek için karşı konulmaz bir istek uyandı. Bereket, dokuz yıl önce tütünün bana yaptıklarını anımsadım da boğazıma sarılan o keratayı elimin tersiyle ittim.

Voybu, dokuz yıl ha! O zamanlar altmışımı sürüyordum. Cigaraya "İyi geceler" demeseydim altmış birime zor girerdim. Çünkü günde dört Birinci'ye bana mısın demiyordum. Behçet Necatigil de benim gibiydi. O da cigarayı cigaraya eklerdi. Benim cigarayı bırakmamdan beş gün sonra da, daha altmış birindeyken, yaşanılan zamanın ötesini yaşamaya gitti. Daha önce de bir süre hastanede yattı. Doğrusu, benim cigarayı bırakmayı akıl etmem onun hastaneye düşmesinden

sonra olmuştur. Korku sorunu.

Cigara, ne kakule heriftir.

İçeceksin, içeceksin. Dur durak dinlemeden. Soluklanmadan.

Yusuf Ziya Ortaç, bütün yaşamını kadınlardan aldığım, onlar olmasa şiirlerinin öksüz kalacağını söyleyen Celal Sahir için şunları yazar:

— Onu üçüncü Büyük Millet Meclisi'nde gördük. Zonguldak mebusuydu. Atatürk, çalıştıran insandı. O, çalışan insan. Yıllarca, Türk Dil Kurumu'nda üye ve başkan vekili olarak gece gündüz uğraştı. Sonra? Günde dört paket cigara için zayıf bir vücudun kaderi ne ise o oldu: Bu hızlı yaşamaya elli iki yıl dayanabilmişti.

Benim bildiğim, bir dört paketçi de Reşat Nuri Güntekin' dir. 64 yaş. Cigarayı içmekten çok yemek isterdi. Küllük de kullanmazdı. Kravatı, ceketinin yakası küllüğü idi.

Cigara yüzünden ömür eteğini kısaltanlardan biri de Mahmut Yesari'dir. O da, çalışırken cigarayı dudağına yapıştırır. Ne ki o (54 yaş), içkinin ipini de çok çekmiştir.

Bir tiryaki de Peyami Safa'dır. 62 yaş. Yaşamının son günlerinde, elinden hiç düşürmediği yasemin çubuğa hep yarım cigara takmaya evetlik göstermişse de yine iflah bulmamıştır.

Ahmet Hamdi Tanpınar (61 yaş) ile Ataç (59 yaş) da cigara kurbanlarından sayılabilir. İkisinin de ağzından cigara pek eksik olmaz. Ataç, fotografisini çektirirken bile, ağzında cigara bulundurmaya pek dikkat eder.

Nedir, onun ölüm nedeni pek anlaşılamamıştır. Şiddetli üşüme mi, zatürree mi, yoksa antibiyotik çarpması mı?

Ama bir doktor, hastalık uzayıp gidince, kızı Meral Tollu-oğlu'na:

— Babanızınki ihtiyar hastalığı.

demiştir ki bu, insana, ister istemez, cigaranın, Ataç'ın sağlığını ortadan kaldırmak için, ona günlerin ve gecelerin yapraklarını hızlı hızlı çevirttiğini düşündürtmektedir.

Mallarmé zekâ alanı ile yürek alanını birbirinden ayırır. Özellikle de zekânın çabasını güder. Dahası, "Kalbin ne anlama geldiğini bilmiyorum" demekten de çekinmez. Yani, yazdıklarının tadına kafasıyla varır. Üç beş dostu varsa, onları da kafasıyla seçmiştir.

Mallarmé'nin estetiği üzerine bir inceleme yayınlamış olan Guy Delfel onu şöyle tanımlar:

— Boyuna oluşumdan oluşuma atlayan bir dünya karşısında Mallarmé sanata, evreni sıradan işlerden ve de zamandan kurtarmak, onu Güzel'in yüze çıkan hamuruyla birleşmeye götürmek görevini, o kutsal görevi vermiştir.

Gerçekte onun şiiri ışıkla gölge arasında gider gelir, gider gelir.

Paul Valéry de şiirlerindeki kapalılığa vurgundur:

— Şiirlerinin güzelliği sözcüklerin son anlamında değildir. Onların tınısında, biçiminin özgünlüğünde de değildir. Kapalılık onlarda her şeyden önce gelir.

Bu aklı uykuya yatıran dizeler sanırım Mallarmé'yi Türkçeye aktarmak isteyenleri iyisinden yokuşa sürmüştür. Ben yıllarca önce, onun *Rondel*'lerinden birini çevirirken de çok zorlanmıştım. O vakitler Ankara'daydım. Bir gün Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Kurulu'nda iyi Fransızca bilen kimi kişilere S.O.S. çektimse de hiçbiri açmazlarıma çare bulamadı. Bir ara Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi profesörlerinden bir Fransız (Bonnard) da damladı kurula. O da ellerini havaya kaldırmaktan başka bir şey yapmadı, yapamadı:

— Mallarmé bu! Dizelerinin anlamı kendi içindedir.

Sevişiriz dilersen şayet
Aşkı anmadan dudaklarınla
Bir şeycik yapamaz bize anla
Susmaktan öte bu gülden demet

O ezgiler ki gülüşün elbet
Veremez pırıltısını asla
Sevişiriz dilersen şayet
Aşkı anmadan dudaklarınla

Sessizce sarmaş dolaş nihayet
Sylphe giymiş kıpkızıl urbasını
O gölge kanatların uçlarını
Alev bir öpüş kavrar akibet
Sevişiriz dilersen şayet

20 Nisan 1989

DON JUAN ve ARABESK.

İsviçreli oyun yazarı Max Frish, Don Juan'ın başından geçen bir serüveni arabeske örnek olarak gösterir.

Don Juan, bir kez, bir şehirde bir genç kızla tanışmış ve kendisi değil, Kız, gürredek bir evcilik oyunu başlatmıştır. Öyle ki Kız, hiçbir şeyi umurlamadan, paçasını hiçbir utanma duygusuna kaptırmadan kendini içinden gelen sese bırakır.

Bir başka deyişle, o güne kadar ve de o günden sonra hiçbir kadının yapmadığı bir biçimde Don Juan'a aşk oyunları gösterir. Nedir, ders sona erdikten kelli, Bizim Çapkın, duygularını kutularına kapatıp uyuklamaya kalkışınca buna çok bozulur. Çünkü Don Juan duasını yapmadan yatmıştır.

Onu hemen uyandırır ve geceleri yatarken hiçmihiç dua edip etmediğini sorar. Don Juan kendisine olumsuz bir karşılık verince de:

— Ama dua etmek gerek, ama dua etmek gerek. Yoksa sen kiliseye günah çıkartmaya da mı gitmiyorsun?

Son günlerde arabesk konuşanlar çoğaldı. Arabeske yöneltilen saldırılar da. Türk Sanat Musikisi "pâk leventleri" bile onun burnunu ve kulağını uçurmak için, günün 24 saati, van-

vun ediyorlar. Hem de bunu alaturka şarkıların gerek söz, gerek güfte bakımından arabeskle elele tutuştuğunu unutarak yapıyorlar.

Bencesi, arabeske pohpoh çekmek de, arabeskte dirlik, dışlık bırakmamak da bir tür arabesk.

Damıtık söz:

— Bir kel ve bir kenez, eder iki kelkenez.

21 Nisan 1989

Ben arabeskler yaşadım envai
Tüm Riviera ölü iken dirildi çünkü

22 Nisan 1989

American Academy for Girls (Üsküdar Kız Amerikan Koleji).

Etna yanardağı gibi bir salon.

Laftan lafa, yoldan ize geçip öğrencilere neden sözcüklerle yatıp sözcüklerle kalktığımı anlattım. Yani yazarların çilesini tatlı lokum yapıp önlerine sürdüm.

Onlar da dinlemede salon dünya rekoru kırdılar. Şiirlerimi ise alkıştan alkışa geçirip pay edemediler.

Öğretmenlerine bakılırsa, şimdiye değin hiçbir konuk böyle gıkı çıkmayan bir kalabalık karşısında konuşmamış. Öğrenciler hep mırmıra, dırdıra, vırvıra ve de gırgıra yatıyormuş.

Beni ağırlayan Türkçe öğretmenlerinden biri de Leman Tosuner'di. Öykücü Necati Tosuner'in eşi.

— Necati nasıl? Yeni kitap var mı?

— Ne yazık ki yok.

— Oldu mu ya?

— O şimdi bir ajansta çalışıyor. Geceleri eve yorgun argın

dönüyor. Ama yine yazıyor. Kendisine: "İşten çık, ben kirayı karşılarım, eve de bakarım, yeter ki sen yazmaktan başka bir şey düşünme" diyorum. Ama o, kabul yüzü göstermiyor.

Laf bir ara Sabahattin Kudret'in üstüne kaydı. Leman Tosuner:

— Şimdi Feneryolu'ndayız. Suadiye'de otururken Sabahattin Bey bize sık sık gelirdi. Ben onu çok severim. Çünkü o da favayı sever.

— Öyleyse beni de seveceksiniz. Ben de favacıyım. Jale de, bir konuk çağırsa, favayı devreye sokmadan yapamaz. Pekiy, siz nasıl pişiriyorsunuz? Kaynatırken tencereye dereotu atıyor musunuz? İki demet. Bir de olur. Yeşil bir renk verir ki favanın kibarlığı artar.

23 Nisan 1989

Cevdet Kudret'le iki saat.

Eski tanışlar, eski dostlar bir bir geldi, bir bir gitti. En çok da Ataç haraç devşirdi.

Efendimiz gönül adamıdır.

Şiir bilimini iyi bilir.

Nedir, kendisini ve çevresindekileri boyuna kronometreye vurur.

Bir Talim-Terbiye Kurulu üyesi vardır ki onu bir kez odasına çağırıp bir "Defol" çekebilmek için bir saatliğine, sadece bir saatliğine, Kurul Başkanı olmak ister.

Ataç'ın öfkesi de burnundadır.

Bir gün Melih Cevdet onu öfke atına bindirmiştir ki alapşap bir uyarı gelir:

— Kafamı kızdırma, istersem senin adını yok ederim.

— Nasıl?

— Sana "İzzet Melih Cevdet Kudret" derim.

Cevdet Kudret, kendisinin içinde bulunduğu bu anıyı da anlattı.

Bir cenazededirler.

Ataç, Hoca'nın yanına yaklaşarak, Ş.K. adında, hiç sevilmeyen, yelkafa bir lomlomcudan açar:

— Duydun mu, Ş.K. ölmüş?

— Yaaa, kim söyledi?

— Üzümünü ye de bağını sorma.

27 Nisan 1989

Kadıköy Anadolu Lisesi. Saat: 14.

Edebiyat öğretmeni Neşe Doster bir sürü Birselofil arasından geçip, yer basmadan sahneye yürüdü.

Sanatçıların şekerini artıracak tantanalı ve hoş gelişli laflar yetiştirdikten sonra Birsel'in çabasına dokundu:

— Sanatçı, *Kediler*'i *Asansör*'e, *Aynalar*'ı *Günlük*'e, *Zenci*'yi *Şişe*'ye sokan insandır.

Harap ve türap Salâh Birsel de bedenine yeni bir can girmişcesine sahneye fırladı. Üstüne, üstüne gelen gözlere doğru sohbet kadehini çekti. Öğrenciler ise, salonun tavanı bir parmak bal bağlayıncaya dek, yerlerinden kıpırdamadı ve belirsiz olmaya çalıştı.

Sevdim ama nice bin sözü, bunda ince iş var.

30 Nisan 1989

Bir okurum *Kahveler Kitabı*'nda sözünü ettiğim "Bağırbastı" üzümünün ne mene şey olduğunu soruyor.

Bu, Kâtip Çelebi'den, yani 17 18. yüzyıllardan kopup gelen bir üzüm adıdır. Çelebi, kahvenin nasıl meydan aldığını anlatırken, elle çıkarıldığını, sonra da kabuğunun Bağırbastı-üzümü gibi kurutulduğunu söyler.

Doğrusu, binbir çeşit üzüm, binbir çeşit erik, binbir aşırma

teyelli meyve vardır.Bunların çoğu yerel adlarla tartılmıştır. Zonguldak, Afyon, Dinar dolaylarında yetişen "Danagöz" adında bir üzüm vardır ki sözlükler onu "ekşi, kara, sulu üzüm" diye tanımlar. Oysa onun ne biçim samur kürk olduğunu, ancak oralarda yaşayanlar bilir. Mığırdıkarmudu da öyledir. Onu da bilse bilse Erzincanlılar bilir. *Derleme Sözlüğü* onu şöyle betimler: "Bir yanı açık sarı, bir yanı kırmızı, karanfil gibi kokan, içi kumlu bir çeşit armut"

Mustabeyarmudu da aşağı yukarı budur. Yalnız, karanfil gibi kokmaz. Gelgelelim, onun adına sözlüklerde pek raslayamazsınız. Burhaniye'nin Pelit köyünde yetişen Gelinarmudu da (allı ve pıtıpıtı bir armut) Mustabeyarmudu'ndan başkası değildir.

Derleme Sözlüğü daha birçok yerel meyvenin ipini çeker. Fesleğenüzümü, Narınç (pembe, yuvarlak taneli üzüm), Tiryaki (oval taneli üzüm) birkaçıdır.

Şamüzümü de kimi yerde Parmaküzüm adını alır. Hele kokulu olanlarına Kadınparmak (Denizli, Rize, Ankara) denilir. Kokulu, yuvarlak taneli beyaz bir üzüm daha vardır ki o da (Gaziantep, Hatay) Balüzümü diye ün salmıştır. Karamanlılar da iri taneli, bir tür kara üzüme "Dımışkı" adını bağışlarlar.

İncir çeşitleri de ibadullahtır: Frenkinciri, Firavuninciri, Hintinciri (yaprakları etli, yayvan dikenli bir bitki), Horasaninciri.

Ballıarı da (Bolu, Sivas, Konya) incirdir. Acıpayam'da Dahlı adında bir incir sayılmıştır.

Eskişehir'in Sivrihisar'ında iri ve sulu bir zerdali ise Fakfakı diye dillenir.

Dalbastı da bir tür iri, aşılı kirazdır. Domuzeriği ise (Yalvaç, Antakya) yabani eriktir.

Bursa'nın Mustafakemalpaşa'sında görünen top çekirdekli kavun da Baribütün adıyla dolaşır. Arnavutköy'lüler (İstanbul) de kavuna Dilve derlermiş. Ben hiç duymadım.

Frenkelması. İzmir dolaylarında Maltaeriği'nin öbür adıdır. Yine İzmir dolaylarında (Tire'de) portakala Hoppak adı uy-

gun görülmüştür.

Diyarbakırlılar da Karaerik'e "Incak" adını yakıştırırlar. Çorumlular ise minik yapılı bir elmaya "Sınap" derler. "Balkızı" ise (Artvin) yarısı kırmızı, yarısı beyaz, ya da karışık meyve veren dut ağacıdır.

İran'lı şair Nasır-ı Hüsrev (1003-1361) *Sefername* adlı gezi kitabında Mısır'da gördüğü meyve, çiçek ve sebzeleri sayarken "Destanbuye" ile "Belile"den de açar. Bunlar da Mısır'a özgü bitki, çiçek ya da meyve olmalıdır ki kitabı Türkçe'ye aktaran çevirmen onların adını olduğu gibi almıştır.

2 Mayıs 1989

Konur Ertop:

— Salâh Birsel yakın tarihin, yerli-yabancı edebiyat yapıtlarının, yaşamöykülerinin beslediği denemelerinde yitirilen zamana, yanlışlıklara, boşuna harcanan olanaklara bıyıkaltından gülerek, özgürlük, eşitlik, akılcılık gibi değerlerin savunmasını sürdürüyor.

(*Gösteri* dergisi, Mayıs 1989, 100. Sayı Özel eki/"12 Eylül'den Sonra Edebiyat")

3 Mayıs 1989

Müslim Çelik:

— Salâh Birsel'in *ŞİİRİN İLKELERİ* "Ne, şiir değildir"i öğretti bana.

(*Gösteri*, Mayıs 1989).

Vedat Günyol bizim mahalleye, Çatalçeşme'ye, taşınmak için kitaplarının yarısını satmış. Hem de 1 milyona.

Ne ki, geriye kalanlar salonla bitişikteki odanın tüm duvarlarını kaplıyor.

— Çok ucuza gitmiş.

— Evet ama birtakım kitaplardan kurtulduğuma da seviniyorum. Kitap koyacak yer bulamıyordum. Bu aklı bana doktor bir öğrencim verdi: "Hocam, kitapların tutsağı oluyorsunuz. Kurtulun onlardan.

Günyol'un yüzüne bakıyorum. Sanıyorum söylediklerine kendi de inanmıyor.

Ben, bundan 12 yıl önce, Ankara'dan İstanbul'a göç ederken kimi kitapları üstümden atmak istemiştim. Onları günlerce elden geçirmiş, sonunda sadece üç kitabı eleyebilmiştim. Ama bir ay geçmemişti ki onlardan birine yeni bir gerek duymuş ve de gidip kitapçıdan onu yeniden satın almıştım.

Günyol'a Özkan Mert'in mektubunu uzattım. Mert, bir yanlışlık sonucu olacak onu benim adresime postalamıştı.

Mektubu aldı, öptü, başına koydu:

— Mert'in güzel şiirleri var.

— Evet iyi şair.

Çalışma masası pencerenin yanında. Karşıdaki bir ev manzarayı karartıyorsa da pencerenin önü oldukça açık.

— Bir de ağacım var.

Evet, bu, iriyarı bir çınar. Yoo, iki çınar. Daha aşağılarda da üç gül fidanı. Katmerli mayıs gülleri.

Duvarlar, kitap rafları hep dost fotografileriyle fiskos çalçenede. En çok da Sabahattin Eyuboğlu lafın kösteğine vuruyor. Bir tanesi de 1967 yılından kalma. Babeuf'ün *Devrim Yazıları*'ndan. Eyuboğlu ile Ağır Ceza'da yargılanıp aklandıkları günün bir anısı. İkisinin ortasında Aziz Nesin.

Raflarda bir sürü anı eşyası da tetik düşürüyor.

Günyol:

— Burası bitpazarı.

Yandaki odaya geçiyoruz. Orası da öyle. Gerçek bir bitpazarı.

Bir ara Günyol'un Eyuboğlu ile yaptığı çevirileri konuşuyoruz:

— Eyuboğlu'na kitap çevirmeyi hep ben önerirdim. O da hemen kabul ederdi.

— Yeni bir çeviri var mı?

— İtalyan yazarı Ennio Flaiano'nun *Öldürme Zamanı*'nı (Il Tempo di Ucecidere) çevirmeyi düşünüyorum. Roman, İtalyanların Habeşistan'a saldırısını işliyor. Habeşlere yenik düştükten sonra İtalya'ya kaçışları çok canlı bir dille anlatılıyor.

Günyol 77 yaşında.

Çalışma masasının üstünde duran, Atilla Özkırımlı'nın *Tarihe Not Düşmek* adıyla yayınladığı yeni kitabını alıp bana uzatıyor:

— Benden yaşlı 13 kişi var kitapta.

Adlara bakıyorum. Birkaçının seksenlere dayanmış, ya da seksenleri aşmış künyesini alapşap çıkarıyorum:

— Ömer Asım Aksoy, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Macit Gökberk, Cevdet Kudret, Fahir İz, Salim Rıza Kırkpınar, Dinamo, Rıfat Ilgaz, Adnan Cemgil, Ekrem Akurgal.

7 Mayıs 1989

Ferit Edgü'nün *Hakkâri'de Bir Mevsim*'ini çok sevmiştim.

Bu yıl yayınlanan *Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı*'yı daha çok sevdim. Ama şimdi şimdi, *Hakkâri'de Bir Mevsim*'i yeniden okumaya kalksam onu, öbürünün üstüne çıkarırım.

Nedir, onun ardından yine *Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı*'yı harmanlasam, gönlümün dört gözünü bir daha ona ayırırım.

Yani ki demek olur, ikisinin fotografisini bir levhaya yanyana astım.

10 Mayıs 1989

TÜRKÇE ŞEKER ŞERBETTİR.

Dr. Kâmuran İzmirli'nin Gümüşsuyu'ndaki evinde çarşamba toplantısı.

— Bugün sürpriz bir konuğumuz var.

Biraz sonra salona sinemamızın yeni starlarından Şener Şen giriyordu. Nedir, Şen'in yakında çevireceği film için uzattığı sakalı genel beğeni pek tutmadı. Yalnız Kâmuran İzmirli pohpohunu sunmaktan geri kalmadı. Çünkü onun da yüz örten beyaz bir sakalı vardı. Bir de ben, eski bir sakalcı olduğumdan vahvahlanmaya katılmadım. Ama yere dikey olarak birtakım laflar kesmekten de çekinmedim:

— Sakal bakım istiyor. Ben bir ara bırakmıştım. Sonra vazgeçtim. Sabahları yüzümü yıkarken bütün sular içime doluyordu.

Salonda dokuz, on kişiydik. Vasfi Rıza Zobu da başı çekiyordu.

Zobu:

— Ben sakalı sevmem. Sahneye de hiç sakallı çıkmadım. Bir defasında, İbnürrefik Ahmet Nuri'nin *Ceza Kanunu*'nda bıyık kullanmıştım. O da düştü. *Ceza Kanunu*'nu yıllarca sonra yine oynadık. Bu defa bıyık bırakmak zorunda kaldım. Bir kere de Almanya'ya gittiğim vakit sakal bırakmıştım. Çene sakalı. Bıyığı da vardı. Romanya üzerinden İstanbul'a dönerken de bu sakal yüzünden başıma gelmeyen kalmadı. Biz Trabzon'a turneye gittiğimizde, orda Kafkaslar'dan gelen bir terzi bize Rus gömlekleri dikmişti. Kapalı yaka. Belde kuşak. Ben o yolculukta bir de onu giyiyordum. Bükreş'e geldim. İyi, hoş. Köstence'ye ayak basınca beni tutukladılar. O gömlek ve sakalla Rus'a benzemişim. Benim haberim yok. Meğer Romenler, o zamanlar, Rusları hiç sevmezmiş. Kurtuluncaya kadar akla karayı seçtim.

Konuşmalar bir ara burun konusuna kaydı. Burnu büyükler, burnu havadalar, kütburunlular, burunsaklar, burun asanlar, burunlayanlar, burnu düşükler, kalkık burunlular çok geldi, çok gitti.

— Kalkık burunlular iyi yürekli olur.

— Pardon, ben öyle birini tanıdım, çevresine yapmadığını bırakmadı.

Burun tiradını konuklardan Zeki Bey (75 yaş) başlatmıştı. Burnu düşükleri de gündeme getirince insanların çokluk yaşlandıklarında burunlarının düştüğü ya da yumuşadığı öne sürüldü. Bunun üzerine, Zeki Bey'in yamacındaki bir bayan elinin işaret parmağıyla onun burnuna dokundu:

— Siz daha yaşlanmamışsınız.

Bir ara da burnun yüzün ortalık yerine oturtulmuş olmasının nedeni tartışıldı. Sonucu herkes onayladı:

— Bu, ağlayan birinin sağ ve sol gözyaşlarının birbirine karışmaması içindir.

Daha sonra Vasfi Rıza, ünlü İngiliz sanatçısı Lawrence Olivier ile ilgili bir anısını anlattı. Onunla Londra'da buluşmuş. Tiyatro üzerine kimi sorular soracakmış. Anlatmış, anlatmış. Olivier gıkını çıkarmadan dinliyormuş.

Sorular bitmiş, İngiliz oyuncusu yine tas tıs bir ut.

Konuşmayı bir bayan çevirmen aracılığıyla yürütüyorlarmış. Zobu onun yüzüne bakmış. O da buna bir anlam verememiş. Sonunda Lawrence Olivier üstündeki suskunluğu atarak demiş ki:

— Türkçe çok ahenkli bir dil. Vasfi Rıza Bey'i hayranlıkla dinledim. Sanırım dünyada bundan daha ahenkli bir dil yoktur.

Cuma, 12 Mayıs 1989

Telefonda Dündar Akünal. Özlem gidermek için gelip beni alacakmış.

Çengel'e mi gideriz, Beykoz'a mı, yoksa Moda'ya mı?

Moda'yı ben önermiştim. Yakın diye. Ama sonradan, arabada biraz eskiyince:

— Bir gün de Belgrad Ormanı'na gidelim.

Dündar, aladışappak otomobilin önünü Boğaz Köprüsü'ne çevirdi.

Saat 13'te Orman'daydık.

Neşet Suyu'nun berisinden geçip Falih Rıfkı Atay Piknik Yeri'nde konak tuttuk.

Yol, burda ikiye ayrılıyordu. Sağdaki Gümüşdere'ye, Topuz Bendi'ne, Balık Üretim'e gidiyor, soldaki de Kurt Kemeri'ne, Ayvat Bendi'ne uzanıyordu.

Ben Belgrad Ormanları'na 1952 yılında bir kez daha gelmiştim. Daha doğrusu, Prof. Macit Gökberk'in öğrencileriyle düzenlediği yürüyüşe katılmıştım. Nermi Uygur da bizimle beraberdi.

Samur kürklü bir ilkyaz günüydü. İlkin bir otobüsle Kemerburgaz'a gitmiş, ordan da ayak ayak ormanın içine dalmıştık. Gün aşımında da Büyükdere ağzından dışarı çıkmıştık.

Dündar'la piknik yerindeki kahveye çökerek, Songül'ün elinden ilk çaylarımızı içtik.

Çevre hep meşe ağaçlarıyla kaplıydı. Eskiden burda her türlü kerestelik ağaç fink atarmış. Kestane, gürgen, çınar, ceviz şıp şıp el vururmuş. *Vak'a-i Hayriye* denilen o kanlı şehir savaşı sonunda (1826 yılı) Orman'a saklanan yeniçerileri dışarı çekmek için ağaçlar çeşitli yönlerden tutuşturulunca çoğunun ömür eteği kısalıp kara toprağa gömülmüş. Nedir, bugün o binlerce metrekareyi kaplayan yangını anımsatacak hiçbir şey yok. Yalnız, yalansız ve delirek bülbüller, yayı kıvrak sesleriyle, eski günleri dile getiren türküler meşkediyorlar.

Orman büyük ve küçük baştankaralarla da dolu. Bunlar her gün kendi ağırlıklarının üç katı (altı üstü 500 gram), işe yaramaz böcekleri midelerine indirdiklerinden İstanbul Orman İşletmesi Müdürlüğü, on yıl önce, onlara yuva bile asmış.

Belgrad Ormanı, öteden beri padişahların, vezirlerin ve de

ibadullahın seyiryeri. Ne ki, İstanbul'daki yabancı elçilik görevlileri, tatlısu frenkleri buraya Türklerden çok değer göstermişler. Daha XVII. yüzyılda Fransız Elçisi Marki De Nointel'in Bahçeköy'de yazlık bir evi sayılmış.

Paşator (Elçi) 16 Ağustos 1672 günü de yazlığına gelerek 15 gün kalmış. Ekselans, Saint Louis yortusunu da (25 Ağustos) Valde Bendi'nde kutlamış, İstanbul'daki tüm Fransızları orda ağırlamıştır. O gün Orman'da yaşayan Rumyozlar da şölene konmuş, içtikleri çokça şarap yüzünden yerlere yuvarlanmışlardır. Nointel, o gün İngiliz Paşatorunu da burada karşılamak onuruna erişmiş ve Elçiye (Sir Harvey) İngiltere Kral ve Kraliçesi'nin ve de York Dükü'nün sağlıklarına kadeh kaldırmıştır.

Köyde İngiliz elçisinin de bir yazlığı boy satıyordur. Ama Sir Harvey, Nointel'le kadeh kaldırdıktan bir hafta sonra yataklara düşmüş ve beş gün süren bir hastalığın ardından şanlı ölüm köprüsünden geçmek zorunda kalmıştır. Ölümü, özel doktorunun yaptığı bir tenkiyenin hızlandırdığı vıdıvıdısı da tüm Tarabya'ya yayılmıştır. Şu var ki, İngiltere'ye taşınmak üzere Elçinin bağırsaklarının çıkarılması unutulmamış ve de ilaçlanarak, ne biçim iş ise, Bahçeköy'e gömülmüştür.

İki gün sonra da Marki De Nointel, Capucin'lerin kilisesinde İngiliz Elçisi için yapılan bir törene katılır. Ama Papaz Efendi öyle gıcık bir sele dinsel öğütler yağdırmıştır ki Ekselans bundan hiç memnun kalmamıştır. Bütün konuşma Maria sözcüğü üzerinde geçiyordur. Yani Papaz Cenapları M'nin menekşeyi, a'nın akiki, r'nin yakutu, i'nin süsen çiçeğini ve sonuncusunun da, yine a, cebelüllokum taşını işmar ettiğini anlatmıştır.

Doğrusu, Bendler'e Ahmet Rasim de pek yüz vermemiştir. *Şehir Mektupları*'nda açıkladığına göre, sıcakların arttığı bir gün Sarıyer'e, ordan da Sular'a akmıştır. Sonra da, Büyükdere'de, Pamuk Yani'de, barbunya balık, yanında fasulye, şişkebabı, şarap ve yemişe yatmıştır. Lokantadan çıkınca da eski bir dostuna raslamıştır.

Vay, vay, vay!

Dostu arabadadır. Onu yanına alarak Bendler'e doğrulurlar. Ahmet Rasim içinden: "Neden daha önce görünmedin?" diye geçirirse de gıkını çıkarmaz.

Araba zıplıyor, onlar zıplıyordur.

Maltız Mahallesi. Karakolu da geçince Büyükdere Çayırı'na antrelerini yaparlar. İnce bir zurna sesi onları bekliyordur. Zurnacı, boğazının yan damarlarını şişirerek, gıygıylı bir medet koparır:

Allının allısıyım ben

Ardından da kınalı parmak, rastıklı kaş, kar gibi diş, sicim perçemlerle mavi yeldirmeli dört nazenin meydana atılarak göbek hoplatır. Bizimkiler yarım saat gönül eğledikten sonra yine yola koyulurlar. Sultan Suyu'nda da zurna, klarnet, davul; çifte nekkare, laterna ile alaturkalı, alafrangalı birer duş alırlar.

Derken Kanbur denilen bir yere varırlar ki, burada, tam tersi, gürültü diye bir şey yoktur. Sadece önlerinde koca bir kemer. Alçakgönüllülükle altından geçip yürürler. Ağaçların güzelliği onları iyisinden dümdüz etmiştir. Ne çare, zurna gelip onları Orman'da da kıstırır.

Dündar'la, Falih Rıfkı'da, iki saat oturduk. Biz Orman'dan içeri girerken geçtiğimiz yolu asfaltlıyorlardı. Yanından bir geçit bularak geçmiştik. Daha sonra, yolun bütünü de asfaltla kalaylanınca dönüş yolumuz tıkandı. Açılması için, işin bitmesini beklemek gerekiyordu. Bizim gibi içerde hapis kalan birkaç otomobille bir kamyon da vardı.

En sonu, kamyonun ardına takılarak Kemer Bendi'ne doğru ilerledik. 20 dakika sonra ormanın dışındaydık.

Kemerburgaz. Ordan Kâğıthane'ye yöneldik. Yarı yolda da yukarı vurup Gültepe'yi aştık: Zincirlikuyu.

Gültepe, ikinci bir İstanbul.

AMBER ve SÜMBÜL KOKULU İSTANBUL.

Dün, karşısı, Belgrad Ormanları kalkmış yürümüştü.
Bugün de Anadolu yakası yandı tüttü.
Saat 8.30.

Doster'ler arabalarıyla gelip bizi aldılar. Millet Bahçesi (Kı-ıklı) önünde Sarıaslan'larla da buluştuktan sonra ver elini Po-lonezköy.

Gül, hanımeli, fulya kokuları. İlkyaz ağaçlarından meydana giren şeytanarabaları kartal gibi beyinlerde pervaz ediyor.

Köy, sağa ve sola, iki yol boyunca azmış.

Midelerimizin senlik, benlik seslerini girişteki kahvelerden birinde susturduk. Soldan yürüyerek iki katlı, yedi iklim bir pansiyona vardık. Ve de alapşap yeşillerle lebalep yani dudakan dudağa bahçede lengerendaz olduk.

Uçurtma havası bir gün. Yele karşı. Senirkentliler'in deyi-şiyle, yeleksırtı. İlerde Atatürk'ün büyükten büyük bir heyçeli Gülay Motel'in yüzünü örtüyor.

Yarım saat mola.

Kafile ilk yürüyüşünü gerçekleştirmek üzere motelin arkamdaki ağaçları ve de domuz çiftliğini çalkalayıp dalga vurmaya gitti. Ben kendi tenhamda kaldım. Bahçedeki hamakta e salıncakta, az biraz korkarak, ayak süründürdüm.

Öğle yemeğini üçte yiyecektik. 12 olunca herkesin gözü sofaya dikildi. 13'te her türlü hesap görüldü.

Yemekten sonra Sarıaslanlar'la (yaşasın), Doster'ler (yaşasın) futbole durdular. 1-1 berabere.

İkinci yürüyüş köyün sağındaki alagüneş asfaltta oldu. Bu ez ben de kafiledeydim. Bol havlamalar ve bol kuçukuçular rasında gidiş-geliş ettik.

Akşam da, Bostancı'ya, geldiğimiz yoldan değil, Cumhuriet Köyü'nün üstünden döndük.

Sultan Çiftliği-Alemdağ-Dudullu-Ümraniye. Sonunda Çelik

Gülersoy'un Çamlıca Tepesi.

Manzaraların löpüyle ciğerlerimizi büyüttük. Dört bir köşe, Kaf'tan Kaf'a, güzellerle doluydu. Hele yirmisinde bir taze vardı ki, üstündeki süse ve püse vurulmuş Bağdat eşofmanı Keşmir derisi gibi şırp şırp parlıyordu.

21.35'te evdeydik. Ayrılırken Dr. İkna Sarıaslan:

— Siz yazılarınızla yaşamın tadını sunuyorsunuz bize. Yaşamın seksen bin doksan ışığını damıtıyorsunuz. Biz de, bir gün olsun size yazdıklarınızın tadını yaşatmak istedik.

— Bir günde iki gün yaşattınız.

Ahmet Şeyda *(Destan-ı Methiye-i İstanbul):*

Ta ezel-evvel ihtişamı, şanı var İslambol'un
Yedi dağ üstüne meskeni var İslambol'un

Misli yoktur bu cihanın, kuşkusuz Bağ'ı İrem
Yeryüzünde sanmayın akranı var İslambol'un

16 Mayıs 1989

Geçen cuma günü Belgrad Ormanları'nın çabasını güderken Belgradçık Köyü'nün Valde Bendi yöresindeki orman içinde toplanıp Yeni Osmanlılar (Jön Türkler) derneğinin temelini atan altı genci, Ebüzziya'nın deyişiyle altı neferi de düşündüm.

Mahmut Nedim Paşa'nın yeğeni ve Sağır Ahmet Bey'in oğlu Mehmet (ki derneğin başkanıdır), Suphipaşazade Ayetullah, Reji Komseri Nuri, Kayazade Reşat, Namık Kemal ve de Refik'ten oluşan bu gizli topluluk üyeleri, bu gizli pıştovlar 1865 Haziranı'nda zorbalık yönetiminin meşruiyete çevrilmesi için alınacak ilk önlem üzerinde görüş birliğine varmışlardır.

Ebüzziya Tevfik *Yeni Osmanlılar Tarihi*'nde onların o gün yanlarında birkaç kitap getirdiğini de yazar. Özellikle Ayetullah, İtalyan Karbonari Devrim Örgütüyle, Lehistan Gizli Der-

neği üzerine iki önemli kitabı almayı unutmamıştır.

Ebüzziya o günkü toplantıyı şöyle dillendirir:

— Belgrad Köyü'nün Valde Bendi'ne bakan o eşsiz ağaçları altına serilmiş hasırlar üzerinde bu altı yurtsever acaba o Karbonari ilkelerini, o Sardunya gibi küçük bir devleti, Avrupa'nın güneyinde, biri İsevilik makamını zulüm ve kötülüklere alet eden Papalığı, öbür ikisi (Toskana ve Napoli) zulüm üzerine egemenliklerini kurmuş iki zorba yönetimini devirip de adalet ve eşitlik yanlısı bir İtalya devletine çeviren Kömürcüler (Karbonariler) adındaki özverili gençlerin yılmaz girişimlerini ve engelleri yokeden davranışlarını okudukça, kimbilir ne denli kükremiş yurtsever, ne derece mest ve coşkun bir özgürlükçü kesiliyorlardı.

Gizli piştovlar o gece Sağır Ahmet Bey'in Yeniköy'le İstinye arasındaki yalısında buluşmuşlardır. Ertesi pazar günü Belgrad Ormanı'nda öğle yemeği yemek üzere sabahın köründe iki ayvazla bir ahçıyı karadan Bendler'e aşırırlar. Kendileri de vapurla Büyükdere'ye çıkarlar. Orda, Beykoz'dan gelip kendilerini beklemekte olan Refik Bey'i bulurlar ki zavallı adam o günden tam iki buçuk ay sonra koleradan ölür.

Ne var, kimi kaynaklara göre, o gün Refik Bey gizli dernek üyelerini Büyükdere'de beklememiştir. Çünkü o günkü toplantı sadece dört kişi arasında yapılmıştır. Namık Kemal derneğe sonradan (beşinci olarak) girdiğinden o gün orda yoktur. Refik de yoktur. O da altıncı olarak girmiştir. Ebüzziya ise yedi numaradadır.

Kolera kurbanı Refik "Mezhepler Odası" görevlilerindendir. Şairdir. Mektup yazmakta da ustadır. 1863 Şubatında Mir'at (Ayna) adında bir resimli dergi çıkarmıştır ki ondan önce kimse böyle bir dergi görmemiştir. Gelgelelim Âli Paşa, Refik'i, yayınladığı bir yazıdan ötürü, Babıâli Tercüme Kalemi Başçevirmeni Münif Efendi'den (sonradan Münif Paşa) özür dilemeye zorladığı için Refik dergisini üçüncü sayıdan sonra kapatır.

Bunları yazmıştım ki, akıl tasıma İngiliz Kontu Howard'ın

Doğu'ya, özellikle de Türkiye'ye yaptığı yolculuğu anlatan günlüğü *(Diary in Greek and Turkish Waters)* düştü. Howard, İstanbul'da geçirdiği günlerden açarken (24 Haziran 1853-14 Kasım 1853) bir başka Refik Bey'i de ekrana getirir.

Bu başka Refik Bey, Anadolu yakasında, Beykoz vadisinde, tablo gibi bir yerde kurulan Mısır Kampı'nın yöneticisidir. O günler Ruslarla savaş tutuşulacağı haberleri çakıştığından Mısır'dan iki kapak, dört fırkateyn, iki vapurla 9.500 kara eri getirtilmiş ve Mısır Kampı'nda talime alınmıştır. Daha bir o kadar da getirilecektir.

Mısırlılar —Howard'ın görüşüdür bu— hay maşallah görünüşlü ve de esmerdir. Bir hayli uzun süren deniz yolculuğundan sonra yiyecekleri değişik bularak hasta düşmüşlerdir. Bunda kavuna çokça saldırmalarının da rolü vardır. Bu yüzden kampta kavun yasaklanmıştır. Refik Bey işbilir ve zeki bir adamdır. Buharlı gemilerin bir ülkenin gerçek yüzünü anlatmakta tehlikeli olabileceğini savunur. Demesi şudur ki, yabancılar belli başlı otellerde kalıp önlerine çıkan ilk tercümanın düşüncelerini benimsediklerinden Türkiye üzerine sağlam bir yargıya varamazlar. Öte yandan, o yıllarda gerçek turistlere pek az raslanılıyordur. Üstelik de çoğu önyargılıdır ki Refik Bey bunlara "portre ressamı" adını kondurmuştur.

Kamp yöneticisi, Howard'ın önüne şu özdeyişi de fırlatmıştır:

— Kötü ve olumsuz önyargılar iğrenç şeylerdir. Asıl önemli olan gerçeği görmek, gerçeğe bağlanmaktır.

Kont onunla uzun boylu fiskos etmiş, neden bir paşalık koparmadığını sormuştur. O da:

— Gerekli sınavı verebileceğimi sanmıyorum.

demiştir ama yukardan aşağı kıskıslı bir bakış yuvarlamaktan da geri kalmamıştır.

Doğrusu, bu başka Refik Bey'in İngilize verdiği karşılıklar beni karmakarışık etti. Bir ara onun *Mir'at*'çı Refik olup olmadığını —yaşadıkları yıllar buna olanak veriyordu— düşündüm. Künyesini su yüzüne çıkarabilmek için *Sicil-i Osmani*'

ye başvurdum. Nafile, bir şey bulamadım.

Daha sonra, Anadolu yakası mezarlıklarını ve de Taksim (Beyoğlu) makberesini ve de, ne olur ne olmaz diyerek, tüm tekkelerin içleriyle mescitlerin önlerini bir bir didikledim. Yok, yok.

Yalnız, bu araştırmaları yaparken, *Sicil-i Osmanî*'de, *Mir'at*'çıdan başka dokuz Refik'e daha rasladım. Bunlardan biri Aksaraylı Refik Süleyman Efendi'dir ki 1742'de fevt olmuştur. Bilgili ve kültürlü bir âdemdir. Usturuplu şiir döktürür. Bir de onun çağdaşı bir şair vardır ki Refik Ali diye anılır. Hatiptir. I. Sultan Mahmut çağında şanlı ölüm köprüsünden geçmiştir.

Haa, bir de Mustafa Refik Bey'i unutmamalı. O da çalışkan bir yazar olup İstanbulî'dir. 1912'de sağlık bakımından gittiği Viyana'da sayılı solukları tamam olmuştur. Yaşarken musikinin insanlar ve hayvanlar üzerine etkisini ölçmüş ve gezginlerin akıl almaz öykülerine halat uzatmıştır. Bunlardan başka, düşlerin içindeki gerçeğin payını topa, tüfeğe vermiştir.

Refik'lerin son koşusunu da kaldırdıktan sonra TV 'yi açtım.

Saat 23.00. Şarlo'nun *Sahne Işıkları.*

Yarım saat sonra elektrikler kesildi. 1'e kadar da gelmedi.

1'de yattım.

Cuma, 19 Mayıs 1989

Feyyaz Kayacan'la *Hatay Restaurant*'da (Bostancı) karşı be karşı.

Ben içmiyorum. O her gün bir, bir buçuk küçük Yeni'yi kadeh ediyormuş. Kimi zaman da bir büyük.

— Hiç çarpmıyor mu?

— Ben içince heyecanlanıyorum. Heyecanlanınca da sarhoş olmuyorum.

48 yıldır Londra'da. 1942'de B.B.C.'ye girmiş. 69'da da

emekli. Orda da günler çokluk içmekle geçiyormuş.

— Niçin bu kadar çok çarmakçur oluyorsun?

— Türkiye'yi daha iyi görmek ve ağlamak için.

Londra'daki evleri demiryolunun kenarındaymış. Balkonda kafayı bulduğu zaman demiryolu Boğaziçi oluyormuş. Trenler de "yandan çarklı" Bencesi, biraz da yatmayı sevmediğinden içkiye sığınmaktadır:

— Yatağı görmeye katlanamıyorum. Onu duvarda, dolapta tutuyorum.

Feyyaz, papaz okullarında okumuş. İlk öğretim Yeldeğirmeni'ndeki Saint-Louis'de. Sonra Saint-Joseph. Annesi, Frère İréné'nin ellerine küçük Feyyaz'ı bırakırken:

— *Vous allez lui apprendre le Français, mais pas le catéchisme.* (Ona Fransızca öğreteceksiniz, din kitabının içindekileri değil.)

Bayan Kayacan her konuda bir araba laf doğramayı seviyordur:

— Evladım Türkçede edebiyat diye bir şey yok ki... Fuzulî'nin adı üstünde. Abdülhak Hamit, Corneille bozuntusu.

Feyyaz yetmiş yaş yaşamış. Ama yetmişinde olduğuna kabul yüzü göstermiyor. 1938'lerde Paris'teymiş. Orda, Sommerard Sokağı'ndaki *Chez Sophie*'de içermiş. Cahit Sıtkı ile Oktay Rifat da gelirmiş. Sophie:

— Kimdir ki kocamın kolunu büker yemekler bedava.

— Kısacası topu da bedavacıya yazılmışlar. Bidibidi bako Cahit bile işin üstesinden gelirmiş. Daha sonra da *Chope de Lutèce*'e taşınırlarmış. Bira içmeye. Paris'teki bütün Türkleri de orda bulurlarmış. Yaşasın Türkçe. Kimse kayığını fanfinfona yaklaştırmazmış:

— Kimse de Fransızcayı ,sökemezdi.

Saat yedide "Acı Eleştirmen" Şahap Sıtkı da eşiyle birlikte *Hatay*'a antresini yaptı. Kaç yıldır görmemiştim onu. Ayağa kalkarak sarıldım. Her zamanki gibi işi şıktı. İnce ve tırandaz.

— Biz her cuma burdayız. Her cuma iki duble rakımız var.

Garson, Şahap'ın bardağına rakıyı biraz çokça kaçırmıştı.

Eşi Bayan Ümit bardağı alıp ayarı düzenledi. Üstünü de suyla doldurdu.

Feyyaz bir gibicidir. Gibici yazarlar olduğuna inandığı kadar gibici okurların varlığına da inanır. Bir başka deyişle, 1967 yılında, *Gibiciler* adında bir öykü yayınlamıştır. Orda gibiciler, daha doğrusu gevşek ve sölpük gibiciler "Silbaştancılık ve Gibiciliğini Başına Toplama" okullarında *gibi* kökünden sözcükler türetmektedirler: Gibimtrak, gibilitik, gibimasyon, gibiloji vb.

Feyyaz:

— Kendi sesini kullanmayacaksın. Gibici olacaksın. Olmazsan hapı yuttun demektir.

Dokuz'da *Hatay*'dan ayrıldım. Ben kalkarken Şahap'ın önüne haftalık nafakasının ikinci, yani son kadehi sürülmüştü.

26 Mayıs 1989

Taksim'de, *Divan* pastanesi.

Tarihçi Taha Toros'la karşı be karşı.

O da şair Sürurî gibi Adanalı olduğundan laklakamızı Sürurî'den başlattık.

Sürurî (1752-1814) yergi ve şaka türündeki şiirleriyle ünlüdür. Yazarken çokluk utanma perdesini sıyırıp atar. Hüznî ve Havayî mahlaslarını kullanmıştır. En son da Sürurî'de karar kılar.

Toros'a göre Sürurî yaman bir ebced'cidir. Boyuna ebced'e başvurulmuş ikilikler, teklikler söyler:

Kara kuru karı aldı Numan

Bir tarihte, Adana'da fareler ortadan silindiğinde bizim şair bir de şu dizeyi ateşlemiş:

Farenin hasretinden öldü kedi

Adanalının bir de vasiyeti varmış:

— Benim neslimden gelenler ebced'i korusunlar.

Taha Toros, Sürurî'nin torunlarından biri. Ebced'i üstlenmemiş ama ona iyisinden bağlı.

Aile de gözlerini hep ebced'le açmış. En büyük oğul Ali Hayalî'nin adı ebced'le doğduğu yılı gösteriyor: H. 1308. Onun iki yaş küçüğü Ali Ragıp'ın adı da ebced tablosunda 1310'u tutuyormuş.

Taha Toros 1326'da (1910) doğduğu vakit babası, ebced yüzünden, bir hayli ter döker. O yıllar, İttihat ve Terakki yıllarıdır. Baba, oğluna Hüseyin Cahit ya da Maliyeci Cavit'in adını vermek istiyordur. Yalnız küçük adı Ömer olacaktır. Bu da duygusal bir nedene dayanmaktadır. Ondan önceki çocuğu (Ömer) kırkını doldurmadan yaşam görevinden ayrıldığı için Baba onun anısını ayakta tutmak istiyordur. Gelin görün ki, Ömer'in yanına Cahit'i getirir almaz. Cavit'i getirir dolmaz. Çünkü biri 4 yaş eksik düşüyorsa, öbürü dört yaş büyük kaçıyordur.

Taha Toros:

— İki ay geçmiş. Bende daha ad mad yok. Bir gün Musul Müftüsü Taha Efendi Tarsus'a geliyor. Dedem Mehmet Hilmi Efendi de müftü olduğu için bizim eve iniyor. Durumu öğrenince: "İzin verirseniz ben adımı bağışladım" diyor. Tarihini de düşürüyor: "Dört melek yardımıyle ettim ismini ihta" O günden sonra ben Ömer Taha oluyorum. Yani ebcedle 1326.

O gün orda bir konuk daha varmış. O da bir süre sonra doğan oğluna Taha adını vermiş. Bu, Taha Carım'mış. Fuat Carım'ın yeğeni. Nimet Arzık'ın da kardeşi. Papalık katında elçiyken öldürülmüş.

Taha Toros ailenin beşinci çocuğu. Ondan sonra dört yavru daha var Kendisi altı buçuk ayda doğmuş. Ve de pamuk içinde büyütülmüş. Nedir bu, dört böbrek yüklenmesine engel olmamış. "Dört böbrek ve dört halip (idrar yolu) gençlikte çok yararlı. Yaşlılıkta işler karışıyor. İnsan sık sık tuvalete koşuyor" diyor

Toros çok böbrekli olanların çok yaşadığına inanıyor. Zaro Ağa da üç böbrekliymiş. 164 yaşına değin yaşamış. Atatürk'ün çevresindeki kişilerden Damar Arıkoğlu da üç böbrek taşıyormuş. O da çok yaşamış. Bebek'te otururmuş. Eyvah ki, üç çocuğunun ölümünü görmüş.

Toros, İbnülemin'in, Orhan Veli üzerine bir dörtlüğü olduğunu da söyledi. Bir dizesi şöyleymiş:

Tarihini meyle yazdı sarhoşan

Akşam. Çatalçeşme'ye dolmuşla döndüm. Bütün yol boyunca arabesklerle hiş-piş oldum:

Ellerim yakanda mahşer gününde
Yalan dünyada kalırım sanma

27 Mayıs 1989

Tem Sanat Galerisi.

Şükriye Dikmen'in Resim Sergisi.

Yenilerin yanı sıra, Tülin Zambakoğlu'nun portresi gibi, 30-40 yıl öncesinin yaratıları da var.

Dikmen'de her şey çizgidir. Yuvarlaklar, eğriler, dikeylerle yaşanan bir halay Kuşlar bile çokluk dikey eşyalardır. Bu dikeyleri, bu çizgi cümbüşlerini de açık tonlar kokulandırıyor: Turuncu, filizi, fıstık yeşili, sütlü kahve, krom sarısı, çivit, is siyahı, kestane, karçiçeği, menekşe, açık laci. Yani her tablo bir renk dolunayı. Bir ay yenisi. Çok renkli bir mendilimelek.

Tablolar aydınlığa durmasıyla da dikkati çekiyor. Işık ve gölge oyunları yok. Tüm nesneler, keskin çizgiler, konturlar içine alınmış. Başkişiler de ağaçlar.Portreler bile dal ve yapraklarla boyanmış. Hele eller yerine sadece yapraklar kondurulmuş. Çam iğneleri.

Serginin bir özelliği de portrelerin ağırlıkta olması. Çoğu da kadın yüzleri. Balolardan, fuarlardan, müzelerden, festelerden, tiyatrolardan, kuş kafeslerinden, kiliselerden kaçırılmış kadınlar. Bıraksanız aladışappak ibadet etmeye başlayacaklar.

Bunu, topunda aynı olan badem gözlerden, Kaf'tan Kaf'a uzanan dudaklardan çıkarıyorum. Devrik kürklü kaşlarla son bulan su testisi burunlar da işi haber veriyor ama onlar, daha çok sevilere işaret kaldırıyor.

Şükriye, tablolarından derinlik estepetasını da çıkarıp atmış. Ön plandaki yapı ve renk arka plandan ayrılmıyor. Bu yüzden onun: "Ne duyuyorsam resmime onu koyuyorum." sözü daha bir anlam kazanıyor.

29 Mayıs 1989

İki gündür ebced'e dalıp çıkıyorum.

İbnülemin, şair Abdülganî Fahri (Doğ. 1864) için: "Adanalı olsaydı Sürurî'ye bir yakınlığı olduğunu düşünürdüm." diyor.

Üstadımız, ebced hesabıyla tarih düşürmede her yeri düz ayak eder. Her şeye, her vakit tarih indirir. Leskofçalı Galip için de bir sürü tarih yuvarlamıştır.

Gerçekte Osmanlı şairlerinin çoğu ebcedbazdır. Namık Kemal bile Sadrazam Âli Paşa'nın ölümünü ebced'e vurmuştur:

Yere geçti sadr-ı Âli, vardı derk-i esfele

Şair Arif Efendi de —o çağda, şimdilerde olduğu gibi herkes şairdir— 21 Aralık 1840'ta varlık beşiğini süslemeye gelen Namık Kemal için şu tarihi düşürmüştür:

Erdi şeref bu dehre Muhammed Kemal ile

Ebced vurgunu şairler arasında ünlenmiş biri de Deli Nüzhet'tir (1826-1890). Hazret, İstanbulî'dir. Kavanozzade adında bir başka İstanbulî'nin ölümünü şu dizeye sığdırır:

Kavanozzade ayak bastı dolab-ı adem

Ne ki, hızını alamayınca bir de şu şiiri fırlatır:

Kavanozzade kırıldı Ramazandan evvel

Onun, Babıâli'de teşrifatçılık odasındaki bir resmin çalınması üzerine de bir topuk çakıl havası vardır:

Hele Siret gibi suret de gitti Babıâli'den

Dizede söz konusu edilen Siret, bu hırsızlık olayından önce teşrifatçılıktan ayrılan Siret Efendi'dir.

Nüzhet'in 1866'da ölen şair Saffet üzerine de bir bidibidi bako'su bilinir:

İki yüz seksen üçte göçtü Saffet dar-ı fani'den

Saffet için Lebip Efendi de bir tarih savurur:

Cennet olmuş Saffet'e valâ mekân

Deli Nüzhet, amcası Nuh Rıkfı'nın ölümünü de ölümsüzleştirir:

Nuh, cism-i zevrak'ın sürdü adem deryasına

Bir ebced düşkünü de Mehmet Bahaettin'dir ki (1845-1919) o da Taşçızade adında biri için, geleneğe uyarak, ahlı vahlı bir dize yumurtlar:

Vah Taşçızade'nin de kondu taşı başına

Hazretin bir başka ahlı tarihi de defterlere şöyle geçmiştir:

Ayine düşmüyor gece gündüz elinden ah

Abdülhak Molla da 1853'te şanlı ölüm köprüsünden geçince zariflerden Saip Efendi onun hesabını kapatır:

Gitti Hak Hak diyerek Hakka bu dem Abdülhak

Ebced anzarotunu iç iç bitiremezsiniz. Mütercim Asım Efendi 1798'de *Tuhfe-i Asım* adlı yapıtını bitirdiği vakit bir dostu da onun tarihini saptamıştır:

Tuhfe-i Asım da buldu intiha

Hasan Akif Efendi'nin ölümü (1827) üzerine Selanikî aydınlardan Meşhurî Efendi de şu dizeyi fısılar:

Eylesün Akif'e Hak, kevser-i cennet ihsan

İsmail Habip'in "eski beğeniyi sürdüren şairlerden" biri olarak saydığı Yenişehirli Avni Bey (1826-1883)'in ölümü için de İranlı Feyzi Efendi bir sonsöz yapıştırmıştır:

Avni'ye dar-ı diyar-ı melekut oldu makam

Şair Üsküdarlı Talat da onu yalnız bırakmayacaktır:

Kodular ah iki şâir-i mahir Kevni

Osmanlı sadrazamlarından Yusuf Kâmil Paşa da (1808-1876) ebced'in gölgesinden ayrılmaz. O da ölüm, doğum, bina tarihleri saptamayı sever. İbnülemin onun, Sürurî'nin ruhu-

nu sevindirecek derecede ebced'e bağlı olduğunu söyler. Topuna, Paşa'nın *Eser-i Kâmil* adlı kitabında raslanabilirmiş.

31 Mayıs 1989

Alp Kuran'la 7 saat.

İlkin Bostancı'daki kahvenin bahçesinde eski günlerin patronunu çıkardık.

Sonra bizim ev. Sonra onların evi. Sonra yine kahve.

Alp'ın vartalı bir yaşamı olmuştur. Yani varta, çokluk kendisine *akompanye* etmiştir. 1950'lerde şairdi. 60'da Kurucu Meclis üyesi. 70'te gençlik derneklerinin lafkestibaşısı. 12 Mart'ta baştakilerin hedef tahtası.

Alp, veli gidişlidir. Yiğitliğini yüze vermez. Dostluğunda ise "sabit kadem"'dir, zaman içinde ayak değiştirmez. Ama insanların türlü fisk ile yoğrulduğunu bilir.

— Evrende, diyor, kendini aşağılamamış hiçbir yaratık aşağılık değildir. İnsandan başka hiçbir yaratıkta da kendini aşağılama yeteneği yoktur. Kuşlar, kediler, köpekler, kelebekler, kaplumbağalar... Hiçbiri kendini aşağılamaz.

1 Haziran 1989

Hasan Çelebi'den mektup.

İlkin piyazını çekiyor:

— Bilirsin, günlük ne denli güzel olursa olsun, hacimsiz oluyor. Senin günlüklerini ise seve seve okuyorum. Başka boyutlarla donatıyorsun çünkü onları. Kısacası düz cam, bir prizmaya dönüşüyor senin elinde.

Sonra da *Aynalar Günlüğü*'nde (s.144) yer alan Fuzulî'nin "Cife-i dünya değil kerkes gibi matlubumuz" dizesindeki *kerkes* (akbaba) sözcüğünün *herkes* olarak dizilmiş olduğunu ha-

ber vererek diyor ki:

— Yoksa kasıtlı olarak mı yeğledin o sözcüğü? Cife (leş) zıkkımlananlar öylesine çoğaldı ki...

11 Haziran 1989

EKİN İTİ.

İngiliz romancısı Lawrence Durrell: "Sanırım her tür insanı severim. Ama daha çok, işlerini gerçekten bilen, tutkuyla yapan insanları severim, ister lehimci olsun, ister diplomat" der.

Ağır çekimle anlatmak gerekirse, insanlar çokluk işçilik değil, önderlik konumundadır. Mayın, pangodoz, keşkekaleyhisselam olsalar da çok köpek dolabı çevirirler. Kendilerinden başkalarına çamur atmaya, şap şap kalabalığın çanına ot tıkamaya da pek heveslidirler.

1807 yılında Başdefterdar Divitigüzel Feyzi Efendi'nin başının koparılması da insanın insanı çekememesinden, insanın insana katlanamamasından başka bir şey değildir. Gerçi Hazret'in ölüm nedeni Boğazlar'ın berkitilmesini savsaklaması diye ilan edilmiştir ama Tarihçi Cevdet Paşa buna inanmaz. Gerçek nedeni, Padişah'ın İngiliz Elçisi'nin sözlerine kapılmış olmasına bağlar:

— Feyzi Efendi Boğazlar'ın sağlamlaştırılmasında ağır davrandığından ötürü idam edilmiş olsaydı Kaptan Paşa daha önce idam olunmak gerekirdi. Çünkü işin en büyük sorumlusu o idi.

Demek isterim ki, Feyzi Efendi *Nizam-ı Cedit* yanlısı olmakla da zehirli ve yanar döner beyinleri kendine düşman etmiştir. Buna bir de çokça benbenlik güdüp başını yukarı dikmek huyu da eklenince herkes yaptıklarına uyuz olmuştur.

Şu da bilinsin ki, İbadullah, onu ekin tarlasında gezen, kel-

le ekinlerin başakları gözlerine batmasın diye, suda yüzer gibi, başını yukarı tutan hoşhoşlara benzetmiş ve de onu "Ekin İti Feyzi" adıyla anmaya başlamıştır.

Nurullah Ataç da, sonradan bakan olmuş bir dil uzmanına "Ekin İti" adını verir. Çünkü o da bir kurumsaktır. Herkesi burunlamaya bayılır. Her yerde ortanca dağları ben yarattım gibilerde polim atar. Yani bir tafra ki, sultan kızlarında bulunmaz.

İlhan Tarus onun öyküsünü de yazmıştır.

Aferin.

Osmanlı'ya dikkat etmeli!

Onlarda insanları sevmek, halkın ayak tozuna yüz sürmek bir yana itildiği gibi kalabanın arasına karışmak, halkla gönül birleştirmek de suçtur.

İnsanın aklı evinden fırlasa da bu, budur.

Şeyhülislamların yüz on ikincisi Turşucuzade Elhac Ahmet Muhtar Efendi'nin, *İdare-i Mahsusa*'nın *Fevaid* adlı vapuruna binerek Kadıköy'e geçmesi görevinden alınmasına yetmiştir. Neden derseniz, makamının şan ve şerefini bilmeyip halk arasına karışmak küçüklüğünü göstermiştir.

12 Haziran 1989

Şiirler arasında en bacaloşka yeri ben yergilere ayırırım. Yergiler toplumun ah ile vahım bütün geleneği, bütün cilvesi, bütün şekermandesiyle verir.

Bir başka deyişle, yergiler uyuşmuş ve ciğeri donmuş ulusları uykularından uyandırmak için insanların suratına indirilen şamarlardır. Gerçi tek tek tepeden-inmelerin sesi pek duyulmaz ama tokatı yiyip de şımşırak bir iklime yuvarlanan kişi kendi kendine şunu sormak zorunda kalır:

— Eyvah, dünyanın haritası mı yırtılıyor, yoksa piyasa mı fırladı?

Yergilerin çoğu yazıldıkları dilde kalır.

Fransa'da, 1648-1653 yıllarında Krallık yönetimine ve de Kardinal Mazarin hükümetine karşı girişilen ayaklanmalarda (*La Fronde* denilen höthöt helvasında) çok yergi saçılmış, çok taşlama dövülmüştür. Bunlar, genel olarak Mazarin'i hedef aldığı için de *mazarinade* diye anılır. Bu dönemde Retz Kardinali Paul de Gondi'ye varınca, büyük bir kalaba yergilere el açmıştır. Bunların en güçlüsü de ozan Scarron'un (1610-1660) yazdığı *mazarinade*'lardır:

Bir başkaldırı üfürüğü
Bu sabah birden esti
Mazarin'in sanırım
Elini ayağını kesti

Osmanlıların son günlerinde yaşamış olan şair Deli Hikmet de çarliston marka bir yergicidir. "Yıldız" sözcüğünün ağza alınmadığı günlerde bile o, Gömlekçi Kostaki'nin Abdülhamit'ten daha insan olduğunu söylemekten çekinmez. Hele Hersekli Arif Hikmet'le bir araya geldiği vakit, onunla Sadrazam Sait Paşa'dan tutun da Damat Mahmut Celalettin Paşa'ya, Saffet Paşa'ya değin herkesi şehit edip meydana bırakır.

Eşref'le Neyzen'in yergilerinde de akıl işportası yerli yerindedir. Eşref sıkılmasa kendini de taşa tutacaktır:

Sarkıtmam ölsem de yalana selâm
Doğruyu söyler gezer bir şairim
Bir güzel deyiş bulunca Eşrefa
Kendi kendimi yermezsem kâfirim

Metin Eloğlu ise ciğerdelenini tek dizeye bile sıkıştırır:

Yeni adresim şöyle: Çocuksuz tek ev/İstanbul Çukurbostan

16 Haziran 1989

Gazeteler Bulgaristan'ın, Türklere karşı giriştiği zorunlu göç uygulaması haberiyle dolup taşıyor. Belçika Televizyonu durumu dün, birinci haber olarak vermiş. Pakistan Hükümeti de Türklere yapılan baskı ve zorbalığı kınamış. Buna karşılık Gümülcine'de 1.500 Yunanlı: "Bulgaristan'ın Türklere yaptıklarını biz de yapalım" diye sloganlar atıyormuş.

Gerçekte yabancılar, yüzyıllar boyunca, Türkiye'yi kabuksuz bir yumurta durumuna sokmaya çalışır. Onları durduran Türkiye top toplam ortadan kaldırılınca, ya da gelmiş olduğu yere (Orta Asya'ya) gerisin geri gönderilince dünyanın ne olacağı, büyük devletlerin çıkarlarının yitip yitmeyeceğidir.

Bencesi bu, Türklerin, çoğu ulusu önlerinde diz çöktürmesinden, yüzyıllar yüzyılı onları egemenliği altında tutmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Avrupalı, Türklere barbar ve kan dökücü gözüyle bakmakla ondan intikam aldığını sanır.

Polonyalı gezgin Ossendowski'nin —bak şu edepsize—, Rusya gezisinde, yanından hiç ayırmadığı köpeğine "Osman" adını vermiş olması (Bunu *Asya'nın İnsanı ve Gizemi* adlı kitabında okuyabilirsiniz) Batı'nın Türkler üzerine düşüncelerini açık ve seçik bir biçimde ortaya koyar.

Türk düşmanlığı aklıevvel Batılı yazarlarda bile görülür. Dostoyevski, tüm yaşamı boyunca İstanbul'a bir kez adım atmadığı halde, Rusların İstanbul'u ele geçirmesi saatinin geldiğini hesaplayarak sevinç çığlıkları atar. Günlüğünde şu sözlere yer verecektir:

— Evet Haliç de, İstanbul da bizim olacak. Rusya, başkentini İstanbul'a taşımadan oraya başbuğ kesilecek.

İrlandalı yazar Brendan Behan da *Benim Dublin'im* adlı kitabında İrlandalıların, daha çok da eli maşalı Dublinlilerin, Çanakkale Savaşı'nda kıyıya çıktıkları vakit: "Türkleri boğazlayın, tüm Gelibolu'yu ateşe verin" diye bağırdıklarını açığa vurur.

Jean Jacques Rousseau'nun *İtiraflar*'ında şu tümceye rasla-

yanlar da şarmaşaşkın olmamalıdırlar. Çünkü bu, yalnız Rousseau'nun değil, çoğu Fransızın önyargısıdır:

— Matmazel Goton'un bana yaptığının aynını bir başkasına yapabilmesini sadece düşümden geçirmiş bulunsaydım, bir Türk gibi, azgın, bir deli gibi kıskanç olurdum.

Görüyorsunuz ya en sevdiğimiz, en saygı duyduğumuz yazarlar da Türkler konusunda birtakım önyargılarla Leyladır. Amerikan yazarı Henry Miller bile *Marusi Anıtı* adlı kitabında Doğululara ve Türklere düşman-kıran gülleler savurur.

Ne ki, Batılıların içlerinde Türklere dost duygularla yaklaşanlar da vardır. 1717 yılında Türkiye'ye gelmiş olan Lady Montagü İstanbul'dan bir dostuna yazdığı mektupta şöyle diyecektir:

— Genellikle yalan yulan dolu Doğu gezi kitaplarını okumak bana garip bir tad veriyor. Bu yazarlar ömürlerinde hiç kadın görmedikleri halde onların ahlakından açanlardır. İçlerine bir delikten olsun bakmayı göze alamadıkları camileri büyük bir pervasızlıkla anlatıyorlar.

Lady, kimi zaman bunların yanlışlarını gün ışığına çıkarmaktan da çekinmez. Rahip Conti'ye yazdığı bir mektupta da şunları söyler:

— Cemelli'nin kitabında gördüğüm bir yanlışı düzeltmeden geçemeyeceğim. Yine de öbür gezginler arasında en değer verdiğim odur. "Eski Kadıköy'den hiç eser kalmamış" demekle yanılıyor. Dün oraya bir kayıkla gittim. Kadıköy şimdiler çok büyük, birkaç tane de cami var. Sanırım Cemelli'nin yanılgısı kılavuzunu iyi seçememiş olmasından geliyor.

Lady Bristol'e yazdığı mektup:

— Bugüne değin İstanbul'u anlatan gezginler ya yanlış söylemişler, ya da yan tutmuşlar. Birçoklarının İstanbul'u görmeden sadece Beyoğlu'nda vakit geçirdiklerine inanıyorum. Yine de İstanbul'u betimlemekten çekinmiyorlar.

Montagü, kimi zaman da Türkleri İngilizlerle karşılaştırıp Türkleri yükseltmeyi, İngilizleri de yerin dibine geçirmeyi savsaklamaz:

— İngiltere'de yabancılar yaptıklarıyla övünürler. Burda ise insanların yalan söylediğine inanıldığı zaman alınlarına kızgın demir basılıyor. Bu yasa bizde uygulanacak olsa, ne kadar güzel yüzün bozulduğu, ne kadar kibar sınıfından kişilerin kaşlarına değin inen perukalarla dolaşmak zorunda kaldıkları görülür.

G. Valvert de 1877 yılında *La Revue Des Deux Mondes* dergisinde şu açıklamayı yapar:

— Devlet düşüncesi Türkün içine işlemiştir. Onda siyasal adını verebileceğimiz bir erdem vardır.

1906'da da *Revue Du Monde Musulman* dergisinde, Popescu Ciocanel imzası altında şunlar okunur:

— Fatih bir ulus olan Türkler yönetimleri altındaki çeşitli ulusları Türkleştirmeye çalışmamış, onların din ve göreneklerine saygı göstermişlerdir.

18 Haziran 1989

Şiirden düzyazıya geçen şairler başarılı oluyor da, düzyazıdan şiire atlamak isteyenler aklara değil karalara hampalanıyor.

Resim, heykel, musiki dünyasından başını çıkarıp uzatanlar da öyle. Bu gibiler az sözle çok şey anlatmak ve de gereksiz gıdıgıdıları şiire yaklaştırmamak işine yabancı düşenler ya da av avlamak için birkaç saati yeterli görenlerdir.

Gelgelelim, bunu kimselere anlatamazsınız. Sait Faik'in *Şimdi Sevişme Vakti* adı altında yayınladığı perişan gönüllü sözcükleri şiir sayanlar bulunduğu gibi Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun şiir karalamaları karşısında ayılıp bayılanlar da vardır. Oysa Eyuboğlu'nun "Önde Zeytin Dalları" gibi gerçekten güzel iki, üç şiirinden başka hiçbir şeyi yoktur. Düzyazıları bile bol gıcıklı ve bol kılçıklıdır.

Ömer Seyfettin'in şiirleri ise söz götürmez bir pejmürdeliktedir. Hamam tokmağı gibi ense köküne iner. Yalnız o, on-

ları öyküye el attıktan sonra değil, atmadan yazmıştır. Gerçi aralık aralık, kendini tutamayıp yine şiire saldırır ama tüm yaşamı boyunca kendini şair saymak gibi bir hoppalığa da kalkışmamıştır.

Kaldı ki o, yazdıklarının şiir olmadığını yektahtada belli edecek bütün düzeni de yanı başında getirir:

Büyükada o gece bir cennetti
Ay doğunca her tarafı nur etti

25 Haziran 1989

BEDEHŞAN YAKUTU.

Bir gazetenin Pazar eki.

İki sayfa, ağız ağıza, okur şiirleriyle dolu: Tam yirmi üç tane. Ayrıca 24 şairin şiirlerinin alındığı da bildiriliyor. Yine ayrıca bir ilan:

— Gazetemizde yayınlanmasını istediğiniz şiirlerinizi daktilo kağıdına yazarak bize gönderebilirsiniz.

Baktım yayınlanan şiirlerin topu da "sevgilinin çılgınca sevildiğini", "özlem rüzgârları eserken mevsimlerin avuçlarda tükendiğini", "sevginin gece gündüz sokaklarda arandığını", "Leyla'nın da, Mecnun'un da aşklarının bedellerini ödeyeceklerini yani borç takmayacaklarını" anlatıyor.

Arada bir "Uyanın ki tüm çirkinlikleri yokedin" ya da "Durdurun artık şu dünyayı, niye dönüyor sanki?" diye vayvillim atanlar da var ama bunlar hayhaylar, vayvaylar arasında yitip gidiyor.

Doğrusu her ülkede ay yenileri böyledir. Arabeske yönelik şiirler döktürürler. Sonra da bunları yayınlayacak yer ararlar.

Alman şair ve denemecisi Gottfried Benn bir yazısında şöyle diyecektir:

— Bizim memlekette kendini şiir yazmaya, yazdıklarını da

gazetelere göndermeye adamış bir sürü insan var. Gazeteler de okurların bu şiirleri istediğine inandıkları için onları bol keseden yayınlıyorlar.

Gottfried Benn bu dizecilerin çokluk tanınmadan kaldıklarına ve bir süre sonra da ortadan silindiklerine de inanır. Bir başka Alman yazarı (Ernst Robert Curtius) da aşağı yukarı aynı düşüncededir:

— Ah şu delikanlılar! Tıpkı kuşlara benzerler. İlkyazda öterler, yaz gelince de sus pus olurlar.

Doğrusu, gazetelerle dergileri bu kuşların elinden kurtaramazsınız. Ama ne var, yarının bedehşan yakutları da bu gençler arasından çıkarsa çıkar.

Bunun başka yolu yoktur.

26 Haziran 1989

Ben bir konuya el attım mı, hemen o gün bir kitapta, bir dergide onunla ilgili bir yazıya, bir şiiire, bir hoşmerime raslarım. Hiç şaşmaz bu.

Dün buraya yeni yetmeler üzerine döktürdüklerimden sonra akşam elime Muallim Naci'nin *Yazmış Bulundum* adlı kitapçığı geçti. Yani kitap, raftaki ondört gözü çıldır çıldır yanar döner kitaplar arasından sıçradı, ellerime kondu.

İstanbul'da 1883 yılında, Bab-ı Âli Caddesi 7 numarada kurulu Mihran Basımevi'nde basılmış. Yazılar, Muallim Naci'nin, 100 yıl önce Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı *Tercüman-ı Hakikat* gazetesine yolladığı mektuplardan oluşuyor. Bunlara bir de yazılar gazetenin yeni yetmeler sayfasında yayınlandıkça ya da yayınlanmadıkça Efendi'nin verdiği karşılıklar eklenmiş.

İlk mektubunda Naci, gazeteye kendinin olmayan bir dörtlük gönderir. Bu, zaman içinde beğenip de bir kenara ayırdığı şiirlerden biridir. Onları iyisinden över. Dörtlüğün künyesini de şöyle verir:

— Bunu söyleyen şair bir aralık derbederlik âleminde seyahat ederken zorda kalarak bağnaz bir herifin evinde bir gece susuz ve tuzsuz bir halde konuk kalmış da o zaman söylemiş.

Efendi zapartasını aladışappak faryap eder:

— O kadar övdüğünüz şiirler hep bu dörtlük gibi şeyler ise şu mostraya göre biz en parlaklarından değil a, en küflülerinden bile hiçbir lira teklif ve takdim edemez idik.

Naci ikinci mektubunda "küflü lira" yerine "parlak aferin" beklediğini belirterek: "Yarab bu aferin ne tükenmez hazinedir" der. Arkasından, kendi şiirleri de bulunduğunu, onları da göndermek istediğini ama bunu göze alamadığını ilan eder. Mektubu da şöyle bağlar:

— İşte bendeki şiirlerden bir dörtlük daha. Bendenizin zevkimce bu, evvelkinden ahenklidir. Rica ederim şunu beğenin:

Nur-u didem beni ağlatma dedim, güldü dedi
Seni çok ağlatırdım bende bu gözler var iken
Dedi laf atma edersin beni dembeste, dedim
Seni çok sustururum bende bu sözler var iken

Efendi'nin laplaması:

— İşte bu dörtlüğü beğendik. Hem de "Beğenin" diye rica ettiğiniz için değil, gerçekten beğendik. Aferin sizdeki şiirlere.

Naci'nin posta ettiği üçüncü dörtlük de gazetede yerini alır. Naci bu kez:

— Saygıdeğer ceridenizde buna bir yerceğiz bulunacak mı? Bu soruya da siz karşılık verin.

Ahmet Mithat:

— Yer mi bulunmayacak? Buna bulunmaz ise neye bulunur? Haydi bakalım Osmanlı ulusunun yazarları! Osmanlıcayı siz ayağa kaldıracaksınız. Düzyazıda bu kolay ve akıcı anlatışa meydan açınız! Ta ki bundan sonra Belagat (sözbilim) kitaplarına: "Belagatı olanaksız bir şey de uzun cümlelerdir.

Seksen sözcükten anlam çıkarmak insanı yorar" diye yazsınlar. Nazmınızı da beğendik. Ama ne yalan söyleyelim! Biz her zaman düzyazıları nazımlara yeğ tutarız. Vezin ve uyak zorunluluğunu tutsaklık sayarız. Ama nazım dahi bu kadar doğal olursa sevmemek, hoşlanmamak kabil olur mu?

Naci, sonraki mektuplarında Efendi'nin gazetesinde daha çok "sade eda" şiirlere, yazılara yer verdiğini çakacak —ilk şiirlerin yayınlanmaması çok Arapça sözcüklere bulanmış olmasındandır— ona onları yayınladığı için bir teşekkür sarkıtacaktır. Sonra da sözlerine şunları ekler:

— *Tercüman* adeta edipler yetiştirdi. Şairler meydana çıkardı Ama denilecek ki, *Tercüman*'ın yayınladığı yapıtların çoğu değersiz, nevhevesane şeylerdir. Nasıl olacak ya? Hepimiz birdenbire *edib-i azam*, soluğu mucize yaratan şair kesilip de meydana öyle mi çıkacağız? Evet yeni yetmeyiz. Çalışacağız. Çalışanlara, gide gide ilerlememek ise doğanın şimdiye dek hiç yapmadığı bir şeydir.

Naci, en sonunda da, sanatçının yüreklendirilmeyi beklediğini açığa vurarak mektubuna şu sözlerle son çeker:

— İnsanın yapısı daima aferin müşterisidir.

Efendi bu kez Muallim'in mektubunu, yayınlamadan önce, bir dostuna da okur. O dost da şöyle buyurur:

Anlatımın sadeliğine hayran oldum. "Neden böyle sade, bu kadar latif olmuş?" diye düşündüm. Gördüm ki içinde "olduğundan, bulunduğundan, idüğünden, olup bulunup, olmakla bulunmakla, olduğuna, bulunduğuna, idüğüne" gibi deyişler yok. Cümleleri birbirine bağlayan ve zincirlemesine bir acibe meydana getiren şeyler de bunlar değil mi?

27 Haziran 1989

Kimileri de şiirin çağını doldurduğuna, yerini başka bir olayın aldığına inanıyor.

Bu, biraz da insanların ahmak kutuların (televizyonların) kar-

şısında kalmak istememelerinden doğuyor.

Sonra düzyazıya, Gustave Flaubert gibi, şiirden çok değer gösterenler de az değil. Bunlar da romanı şiirden üstün tutanlar.

Gottfried Benn'e göre Flake adındaki yazar da bu görüştedir:

— Romanın daha geniş bir içeriği var. Çağın sesini daha iyi yansıtır. Çağdaş insanlar, çağdaş düşünceler de ancak romanla anlatılabilir.

Ben, bu türlü bazlamalara hiçmihiç kulak asmam.

Bana göre şiir en gaygaylı, en bahadır, en mahşerallah, en Hüsnübey, en kaderi yüksek, en aynak-oynak bir edebiyat türüdür. Çağdaş düşünce, çağdaş duygu da en iyi onda kendini gerçekleştirir.

Romalı şair Catullus (Doğ. İ.Ö.87) yaşadığı günlerin ozanlarına yallah çeker, onlara: "Uğursuz ayağınızla geldiğiniz yere basın gidin" diye bağırır ama bunlar, Caesius, Aquinus, Suffenus gibi, insanoğlunun kanına giren şamtinik, pis ve mendebur ozanlardır. Sıra öbür ozanlara, bu arada da kendine gelince. Catullus bu kez de okurlara: "Şiirlere el uzatmak sizi korkutmasın" der.

Egemen Berköz:

Geçiyor zaman dedemden babamdan peygamberden
Şiirden geçemez zaman

Yüz bin eyvah ki, her ülkede, adım başında, bir Caesius, Bir Aquinus, bir Suffenus vardır. Bunları ortadan kaldırmak için de kimse bir şey yapamaz.

30 Haziran 1989

Hermann Hesse 55 yaşını yaşarken, bir eleştirmene yazdığı mektupta şöyle der:

— Bir yazara ciddi bir biçimde arka çıkmak, onu yüreklendirmek oldukça az raslanan bir olaydır. Böyle bir şey, bütün ömrümce sadece birkaç kez başıma geldi.

Hesse'ye göre tanınmak bir yazara bindebir vuran bir piyangodur. Açık bir biçimde dile getirilen yapıtlar karşısında bile okurlar çokluk vurdumduymazlığın ayaklarına yatarlar. Bu da yazarların gözüpekliğini ortadan kaldırdığı gibi, geçer akçe bir şeyler yaratmalarına da engel olur.

Nedir, bir öykünün, bir şiirin, bir denemenin, bir romanın anlaşılması da öyle kolay işlerden değildir. Okurlar, bunlar arasında hangisinin yandım şeker havasında olduğunu, hangisinin de kaşı gözü soldurduğunu dazıradazır kestiremez.

Bir de var ki, tanınmanın yazarlara yüzünü çok geç göstermesi de doğal sayılmalıdır. Bir sanatçının denizde cop cop yürümeden, başına ağrılar gelip çatkılar çatmadan, tazılık işlerde insanları masajlamadan, kötülerin ve iyilerin tabanlarının ardına takılmadan sözün özünü elde ettiği görülmemiştir.

Gottfried Benn'in adı 1912'de yayınladığı *Morg* adlı şiir kitabıyla Almanya'nın büyük şairi Rilke ile birlikte anılır olduğu halde gerçek üne kavuşması 1956 yılındaki ölümünden sonra olmuştur.

2 Temmuz 1989

Ayşe Kilimci: "Şiir yazarken kendimdeki benden kurtulurum. Asıl dilim o benim, şiir. diyor. ("Şiirci" adlı öykü)

Ona göre şiir, yüreğin ay-aydınlık müziğidir. O müzikte kırlangıçlar tek tek değil, gagalarına bir çamur tanesi iliştirip katar katar gelir. Çiçeklerin rengi, kokusu, biçimi de onunla yerinden oynar.

Onunla şiirler damlarda uçar, kendi şarkısını, kendi türküsünü tımbırdatır. Onunla kuşlar, evler, insanlar iki karanfil kadar ya da daha yakın olur.

Nedir, Kilimci çokların kendilerini şiir yazıp, şiir işlemeye

vermediklerine, şiire, şaire de saygı göstermediklerine inanır. Bunu da herkesin kalıplaşmış bir yaşama arka dönmüş olmasına yorar. Evler, koltuklar, perdeler, topu da hık demiş birbirinin burnundan düşmüştür. Kırlentler, şasi örtüleri, delik işleri hepten ortadan silinmiştir.

Kilimci'nin sözüdür:

— Bunlar bizim şiirimizdi. Şimdi her şey hazır. Her şey birörnek.

Bencesi yanımızı, yöremizi ıstampalayan bu yaşam koleralarını, hu yaşam karmanyolalarını doğal karşılamak gerekir. Her şey değişmekte, her şey yenilenmektedir. İnsan yapısının yasasıdır bu. Bugünkü şiir, dünkü şiir olamaz. Yarınki şiir de, bugünkü şiir olmayacaktır. Şimdilerde gençler kırlentler, fisto işler yerine, bugi-bugiler, hola-hola-huplar ardından koşmakta, ya da yoga atına binip havada uçmaktadır. Evlerinin duvarlarına ise babalarının, dedelerinin fotografilerini değil, Rob Lowe'ın, Tanita Tikaram'ın, La Toya Jackson'un posterlerini asıyorlar.

Saygıya, sevgiye gelince, bu konuda da insanlardan pek bir şey ummamak gerekir. Her çağda şiire, ya da sanata küçük bir azınlıktan başka yüz süren olmamıştır.

Kilimci çapı olan bir öykücü. Bir sözcük sultanı.

Kilimci

— Bir avuç çılgınlık dönenir içimde.

9 Temmuz 1989

FIRINDA BALLI FISTIK.

Gazetede rakı mezesi *Hibeş*:

— Tahini limon suyu ve tuzla ezin. Sarmısak da katabilirsiniz. Kırmızı biber. Servisten önce de zeytinyağı.

İzmir ve dolaylarında bu mezeye *Hibeş* değil *Saksağan Beyni* denir.

Egelilerin sevdiği bir rakı mezesi de *Balkabağı Sinkontası*' dır:

— Kabağı dilim dilim kes. Soğanı halka halka. Tümünü tuzlayıp tepsiye yay. Üstüne zeytinyağı ve de bir avuç un. Fırına sür. Çıkar. Taratorunu dök. Yine fırın.

Tarator:

— Üç diş sarmısak havanda ezilecek. İki dilim ekmek içi ıslatıldıktan sonra suyu sıkılacak. Bir limonun suyu eklenecek. Artı, zeytinyağı.

Suda haşlanmış taze börülcenin üstüne de bu taratordan döküp yiyebilirsiniz.

Eski Bandırmalılar da tavada kızartılmış toriği ya da torikveş'i (toriğe benzer balık) işbu taratorla atıştırmayı severler.

Ege'nin bir de *Kozak Tatlısı* vardır:

— Bal, fıstıkla macun haline getirilecek. Fırın. Afiyet şeker olsun.

14 Temmuz 1989

Ben Tokadizade Şekip'in: "Geçiyor mersiye yazmakla zamanım eyvah" dizesini pek tutarım.

Dizenin sonuna oturtulan "eyvah" sözcüğü hem dizeyi sağlamlaştırmakta, hem de gradosunu yükseltmektedir.

Sanırım böyle dört dörtlük şiirlerde Osmanlıca sözcükler yerine Türkçelerini yerleştirmek dizelerin güzelliğine gölge düşürmez:

Geçiyor ağıtlar yazmakla zamanım eyvah

Nedir, ozanların çoğu şiirin bir dil işi olduğuna inanmaz. Gerçekte şiir sadece dil de değildir. Sözcüklerin birbiriyle tokuşturulması, arabalarla sokaklardan geçirilmesi, zeka ve duygu denizlerinde yüzdürülmesi, ayrıntılar ormanında bekletilmesi ve de güneş ışığıyla yani musikiyle yıkanması da gere-

kir.

İtalyan şairi Ungaretti de dil dediği vakit zorlukların bilincine varmaktan başka bir şey anlamaz. Şiir bu zorlukların içinde çırpınacak, kendini ortaya çıkarmaya çalışacaktır.

Oktay Rifat:

Bir yaprak kıpırdasa gecede
Tutunur da dalında ağaca
Bir sözcük kıpırdar iki hece.
Ver elini aşırsınlar seni
Gözelerine ve çiftleşsinler
Melez ya da soylu türler döller
Türesin insanın köreldiği.

16 Temmuz 1989

Ragıp Paşa: "Eğer maksut eserse mısra-ı berceste kâfidir." ler.

Mısra-ı berceste'ler yani İngiliz sicimiyle dikilmiş dört dörtük dizeler, Divan Edebiyatı'nın şahşahıdır.

Kafzade Faizî (1589-1622):

Daha ben şimdi bildim rüzgârın n'olduğun ey dil

Nev'i (1533-1599):

Nev'i ne gam, bizim sözümüz âşıkanedir

Bâki (1526-1599):

Döşedi mihr-i felek yolları dibalar ile

Şeyhülislam Ebussuut Efendi (1491-1574):

Beni de ağlatan oldur, gel ağlaşalım, gel

Gerçek adı Şeyh Abdurrahman olan Gubari (Ö.1566):

Kimse eş'arıma toz konduramaz

Behişti mahlasını kullanan Ramazan bin Abdülmuhsin (Ö.1571):

Yoksa yerden göğe dek inciniriz vallahi

Bencesi, mısra-ı bercesteler en çok, ölüm, doğum, olay bildiren tarih dizelerinde boy gösterir. Adanalı Süruri, Hoca Neşet Efendi'nin (1735-1808) ölümünde şu dizeyi bağışlar:

Neşet Efendi göçtü cenan ola menzili

Taci yani Hüseyin Kürdi 1630'da ömrünün kitabını bütünleyen Azmizade Haleti için:

Ruh-u pâkine dembedem rahmet

Haşimi (Suphi adlı birinin ölümüne):

Medet geldi şam-ı ecel Suphi gitti

Münşeat yazarı Feridun Bey'in şanlı ölüm köprüsünden geçmesi (1583) üzerine düşürülen tarih:

Nişanın kaldı dünyada Feridun

Harputlu Hacı Hayri de kâğıt oyunundaki arkadaşının dünyasını değiştirmesinde şu dizeyi savurmuştur:

Bizden evvel gittin Ethem üç papazla cennete

21 Temmuz 1989

Hersekli Arif Hikmet insanı baygınlıklarla yatırıp kaldıran bir şair olsa da, bütün yaşamı boyunca bilisizlerden, canı başına sıçrayarak kaçtığı için şanı yüksek tutulmuştur.

Hersekli'ye karşılık, Tokadizade Şekip bilisizlere, özellikle de eşeklere yürekten tapar. Ona göre eşekler Tanrı'nın özel bir armağanıdır. Kaygıdan uzaktırlar. Yanıp yakılma bilmezler. Urpları turpları da yerli yerindedir. En kınalı alınyazısı, en flaş ad da eşeklerindir. Sevinç, mutluluk da onlardadır.

Tokadizade:

Değersiz bence insanlık meleklik
Eşeklik ah eşeklik ah eşeklik

23 Temmuz 1989

Fransız yazarlarından Gide, Mallarmé'nin şiirlerini *Littré* sözlüğündeki sözcüklerle yazdığını söyler. Bir sözcük alıyor, ona yakın sözcükleri Littré'de saptıyordur. Bunlar kimi zaman, kullanımdan düşmüş ya da pek duyulmamış sözcükler bile oluyordur.

Sanırım bu, Fransızların —bizim divan ve hece şairlerimiz de öyledir— uyaklı şiir yazma sevdasından kaynaklanıyordur.

Karacaoğlan'ın da uyak belası yüzünden sözcükler uydurduğu olur. Bunlar çokluk talebi, hezel, hirene, sırçaş, fanı gibi anlamsız ya da kılığı bozuk şeylerdir:

Telebi de deli gönül telebi
İnletiyor Adana da dolabı
Koç yiğit eğlencesi koç çelebi
Çevresi reyhanlı bağlar görünür

André Gide, Hugo'nun *Yüzyılların Söylencesi* (La Légende des Siècles) adlı şiir kitabını okurken Mallarmé'nin "Deniz Meltemi" (Brise Marine) şiirinin bir dizesine, daha doğrusu yarım dizesine *(hémistiche)* raslayınca duralar. Büyük bir ozanın kendinden aşağıda seyreden bir ozandan bir şeyler damıtmış olması onu keyiflendirir.

Doğrusu bu, kimi şairlerin kendilerini kurtaramadıkları bir hastalık, bir damarsızlıktır. Çokları bunu bilinçle yapar. Elde kâğıt kalem, usta şairleri çevirip onlarda yararlanabilecekleri, aşırabilecekleri dizeler, sözcükler ararlar.

XIX. yüzyıl yazarlarından Faik Reşat, Nef'î'nin:

Arsa-i medh-ü senanın haddi yok payanı yok
Peyk-i endişe aceb mi olsa hi tâb-ü tüvan

ikiliğini Bâki'nin

Arsa-i medh-ü senanın bulamaz payanın
Peyk-i endişe eğer hin yıl olursa puyan

dizelerinden yürüttüğünü yazar. Nef'î: "Esti nesim-i nevbahar açıldı güller subh-dem" dizesini taşıyan kasidesini bile Bâki'nin bir övgü şiirine öykünerek döktürmüş.

Ne var, Bâki uzun yıllar kalabalıkları şiirleriyle utandırmış bir ozandır. Şairlerin kendilerini onun etkisinden sıyırabilmiş olması kolay iş değildir.

XVI. yüzyıl sonu şairlerinden Haşimi —ki tarih düşürme sanatının imamı diye anılır— onun ölümünde şöyle diyecektir:

Fenaya verdi cismi, bâki kaldı ismi âlemde

Şair Sabit de ona eleştirmen (nakkad) gözüyle bakar:

N'ola nakkad desek Bâki'ye insaf budur

Övgü işinde Nef'î öbür şairlerden geri kalmaz:

Haşre dek ab-ı hayat-ı suhan-ı Bâkidir
Andırıp zinde kılan nam-ı Süleyman Han'ı

Şu var ki Faik Reşat, Bâki'nin: "Felek na mihriban, düşman kavi, dildar hercayi" dizesinin de Fuzuli'nin: "Dert çok, hemdert yok, düşmen kavi, tali zebun" dizesini andırdığını da söyler.

Faik Reşat'ın *Eslaf*'ını baskıya hazırlayan Şemsettin Kutlu da Yahya Kemal'in:

Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden
Birçok seneler geçti, dönen yok seferinden

ikiliğinin Ragıp Paşa'nın (1698-1762) şu dizeleriyle yakınlık gösterdiğine işaret eder:

Görmedik hiç peşiman olup avdet edeni
Anlatır kim var imiş mülk-i ademde rahat

Şemsettin Kutlu, Namık Kemal'in:

Yere düşmekle cevher sakıt olmaz kadr-ü kıymetten

dizesinin de uzaktan Bâki'ye merhabalar çektiğini açıklar:

Hakten pertev-i hurşid-i cihan-taba ne şin

27 Temmuz 1989

Kavuna uzanmış ve ölmüş.

Oktay Rifat bir şiirinde kavuncul bir adamın ölümünü anlatıyor.

Kavunun dımağı kokulu ve olgundur. Ölen de boyuna kavuna sarmalanıyordur.

— O, kavuna uzanacak anlatıldıkça. Anlatan rakı kadehine uzanacak: "İşte böyle diyecek, kavunu almak için uzanmış ve ölmüş.

"Ölen" adlı şiirdir bu.

Günlük olayların şiiri. Ayrıntıların şiiri. Sinemaskop.

Frenkler buna *poème de circonstance* der. Oktay, *çobanıl* (pastoral) adını veriyor:

Bezelyeleri alıyor, dönüyor eve, ayıklamaya başlıyordu.
Tencereye tıp tıp düşüyorlardı, ortalarında kesik dana
başı,
köpek, kadın, resim, kasap, manav,
sıçrıyorlar tencerede, sonra duruyorlar rüzgârsız,
tıpkı sokaktaki gibi durgun alabildiğine.
(Bir Günün Durgunluğu)

Son şiirler, özellikle de *Bir Cigara İçimi* ile *Elifli*'dekiler bu anlayışla yazılmış hep.

İnsan, bu şiirlerin, ilk ağızda, gözden bırakıldığını sanıyor. Dilleri fırfır dışarda. Nedir, bu dalkılıç dünyanın berisinde bir giz, bir büyü, bir balbadem tadı var. Hele kimi şiirlerin bayrağı çok yüksekte. Sözü az ve öz:

Bir kitap duruyor masada
Çok eski bir kitap masada
Oysa bir sevginin üstünde kitap
Odaya vuran güneş
Bir çivi yazısı masada

Evin duvarları beyaz
Damı kırmızı
İçinde bir kitap duruyor
Bir sevginin üstünde masada (Masayla Kitap)

7 Ağustos 1989

TV *Tarihten Sayfalar.*

Rabindranath Tagore'un beden rasathanesi 7 Ağustos 1941'de, seksen yaşında yıkılmış.

Kimi yazarlar anılarına son yıllarda el atar. Ben *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*'na elli dördümde sarılmıştım. Tagore da anılarını ellisinde yazmıştır. 1912 yılında. Avrupa ve Amerika'ya gitmeden önce.

Tagore:

— Belleğimizin beyaz perdesine görüntüleri kimin çizdiğini bilmiyorum. Şu gerçek ki, bu tablolar birer sanat ürünü. Onları yapan, olup biten şeylerin tümünü bir fotoğraf makinesi gibi saptamıyor. Hoşuna gidenleri alıyor, gitmeyenleri de bırakıyor. Olayları hiç umurlamadan büyültüyor ya da küçültüyor. Ön planda yer alan nesneleri ikinci plana kaydırıyor, geride saklananları da göz önüne çıkarıyor. Kısacası işi, bir tarihçinin değil. bir ressamın işi.

Bencesi, anıların her şeyden önce anı olmayı bilmesi gerekir. Bunun için anılar hiç kıpırdamadan, helvanın üstüne basmadan beklemelidirler Günlük tatavadan, günlük hapır küpürden iyice uzak durmalı, bir anılar dünyasına —Bu, folyalakların, feleğin gönlünü ikiye yaranların, konsantrasyon suratı kullananların dünyası değildir— ayak basılacak günü kollamalıdırlar

17 Ağustos 1989

4 tane *Benelox* aldığım için uykusuzluk bütün gece baş ucumda şıp şıp el vurdu.

Çin sabah vaktinde göz kapaklarım ağırlaşmaya başlayınca kendimi alapşap yatağıma taşıdımsa da yine uykunun o sevdavi ülkesine ayak basamadım.

Alman ressamı Paul Klee de içinde yer yer beliren yüksek

ısının tuzağına düştüğü geceler uykusuzluk vartasına kapılır. 1908 Eylülünde bir gece başına yine böyle bir patpatana gelmiştir. Ne ki, o zamanlar otuzunda olduğu için dışarının ayazından yılmamış, koşup pencereyi açmış, taze ve serin havayı ciğerlerine pompalamıştır.

Öyle bir saattir ki bu, çevredeki apartmanların tüm ışıkları sönüktür. Yalnız çok uzaklardaki bir pencereden bir ışık sızıyordur. Klee o vakit dünyada (Münih'te) birinin daha, bir zivirin daha uykusuzluk denizinde yüzdüğünü ve kendisinin gecenin fırfırında yalnız olmadığını çakar.

Birden, bir yerlerden gani yürekli bir piyano sesi de, bir başka yaralının iniltisi de gelmeye başlar ki bu da yüreğine billahlı, fillahlı bir dostluk boca eder

Klee çekemezlik nedir bilmez. Birini sevdi mi onu eksiksiz ortaya koyar. İzlenimci ressamların başdiyakosu Manet'nin hemen hemen bütün yapıtlarına değer gösterir. En çok da *Absent İçen Adam*'ına kesilir. Tablonun kendisini —tonlama çalışmalarında— iyisinden ululadığım açıklamaktan da çekinmez.

Van Gogh'a da tutkundur. Gerçi onun veli gidişli yanı içini pek açmaz ama, yine de dâhi olduğuna inanır

1912'de tanıştığı ressam Kandisky ile Franz Marc'a da bağlıdır. Hele ikincisini kendisinin bir eşi sayar. Vardığı güzelliklerin çoğunu Franz Marc'ın kendisinden önce ele geçirdiğini söyler.

Ne var, sevmediği ressamlara kılçık atıp kündeyi oturtmayı da savsaklamaz.

21 Ağustos 1989

Canım kalktığından, yatmadan önce 5 bisküvi.
Üstüne de *nes*.
Gecenin biri. İkisi. Uykusuzluğum boyuna kaşındı durdu.
Araplar, geceleyin göz yummayıp uyanık durmaya "El se-

her fetheteynle'' derlermiş.

Fransız şairi Baudelaire de uykuya her gece yinelenen korkunç serüven gözüyle bakar. Ama insanların her gün büyük bir pervasızlıkla uyuduğunu da ekler. Ona göre bu pervasızlık da tehlikeyi kestirememekten doğmaktadır.

İbnülemin de, Mütercim Asım'ın *Kamus-ül-Muhit* çevirisinde şöyle kılıç üşürdüğünü haber verir:

— Uykusuzluk tıp bilimine yakın duranlar arasında ünlü bir hastalıktır. Ona tutulanlar her gece uyuyamaz. Nedeni safra, ya da sevda ve melankolidir. Ya da onlara benzer *makule*'lerden kaynaklanır.

1 Eylül 1989

Mis Sokağı (Cinayeti) imza günlerinde Aziz Nesin sordu:

— Ne yapıyorsun da bu kadar zayıflıyorsun?

— Tuz yok, yağ yok, şeker yok, içki yok, cigara yok, et yok. Yani kırmızı et yok.

— İyi doğrusu. Ben yapamıyorum.

İngiliz şairi Robert Browning de (1812-1889) son yıllarını benim gibi, sıkı bir perhizle geçirmiş. Dört dörtlük bir sakınım olmadan insan sağlığının tahtında duramayacağı sözünü de dilinden hiç düşürmezmiş.

Nedir, 70 yaş barajını aşmış çoğu kimselerin, kiş kiş seslerine kulak asmadan, dünya nimetlerini hopur küpür atıştırdığı da oluyor.

İşte benim sağlığımın kaldıramadığı şey budur: yaşamın kepeği.

Kendimi boyuna içeceklerden, yiyeceklerden koruyorum. Ama yine de, aralık aralık, sahneden yuvarlanıyorum.

9 Eylül 1989

SANSÜR

Bakırköy'de Özgürlük Meydanı.

Yeni Kuşak dergisiyle Belediye'nin elele oluşturduğu kitap sergisi. İmzada iki yazar. Çiçeği burnunda bir genç kız gelip sordu:

— Siz günlüklerinizi yazarken kendinizi sansürden geçiriyor musunuz?

— Nasıl?

— Ben de günlük tutuyorum. Ama insan her istediğini günlüğüne aktaramıyor. Sözlerine sansür uygulamak zorunda kalıyor. Benim günlüklerimi ablam alıp okuduğu için gizlilerimi oraya dökemiyorum. Ama bir kolayını buldum. Herkesin okumasını istemediğim duygularımı İngilizce yazıyorum. Ablam İngilizce bilmediği için buna çok bozuluyor.

Az biraz sonra günlükçü kızın yanında bir arkadaşı da belirdi:

— Sansürü sordun mu?

O zaman ben konuştum:

— Çok zor bir sorun bu. Dünyamızın bir oyunu. Ahmak, ebleh, fitne yeşerten, harala gürele, zebani kılıklı, yılan bakışlı, taze kereste, tıngır elek, şaşkın şapalak, zihni bozuk, gözü bağlı şehbaz, zırtıl, gulyabani, zittirik bir sürü insanla aynı potada kaynarız da ağzımızı açıp bir şey söylemeyiz, söyleyemeyiz. Kimsenin kılçıklarını meydana vuramayız. Çünkü insanlar gerçeği değil, yalanı arıyor.

— Ama kimse bu kuralın dışına çıkmamış mı?

— Belki Lord Byron çıkmıştır. Anılarında. Nedir, ölünce karısı da anılarını yakmış. Jean Jacques Rousseau'nun da kural dışı olduğu söylenebilir. Bir de, Oscar Wilde gibi İrlandalı olan Frank Harris var. O da anıcı. O da serüvenlerini yere düşürmeden anlatıyor. Günlükçüler arasında ise XVII. yüzyıl Londra kentsoylusu Samuel Pepys sayılabilir. Gide'le Léautaud da ger-

çekleri dillendirmekle denizin murdar olmayacağına inanırlar.

— Günlüklerinizi günü gününe mi yazarsınız?

— Çokluk öyle. Kimi zaman da notumu alır, ertesi gün, ya da daha başka bir gün yazarım. Günlüğe hemen saldırmamanın bir yararı vardır. Zaman içinde ayrıntılar su yüzüne daha bir kolaylıkla çıkar. Bu biraz da olanak işidir. Aralık aralık öyle yoğun yaşarsınız ki, günlüğünüze yanaşmaya vakit bulamazsınız. Samuel Pepys bunun en şıkırdak bir örneğidir. O, birikmiş günlüklerini gece yarılarında, şölenden döndüğünde, çalışma odasına kapanıp yazmak zorunda kalır.

Derken sergide alapşap Fatma Oran da belirdi. İmzada olduğumu hiçbir gazetede okumadığından beni görünce şaşırdı. Yanında *Cumhuriyet Dergi*'de yayınlanan günlüklerimi resimleyen Nural Birden de vardı.

Meydana bir gün önce, Londra'da *Hyde Park*'taki serbest kürsünün bir eşi kondurulmuştu. Ne ki, saat 16'dan önce — imzacılar gelmeden— bilinmeyen kişiler onu sırtlayıp götürmüştü. Ama biz, Hakkı Özcan'ın önerisiyle, kürsünün boynubükük yerinde bir anı fotografisi çektirdik.

Sergiden 19'da ayrıldım. Bakırköy'e Sirkeci üstünden trenle gelmiştim. Dönüşü deniz otobüsüyle yapmaya karar verdiğimden kıyıya 15-20 dakika yürümem gerekiyordu. Yani gerekiyormuş. Fatma Oran iskeleye değin bana eşlik edebileceğini söyledi. Meydandan çıkıp da çarşıya dalınca Devlet Tiyatrosu sanatçılarından Nihat Akçan'a rasladım:

— Buraya kadar gelirsin de bana uğramazsın. Ben işte şurda Yeşilyurt'ta oturuyorum. Hadi yürüyün gidelim.

Onu Fatma'yla tanıştırırken:

— Çok yorgunum. Eve dönmek için deniz otobüsüne gidiyorum.

— Hadi ben de oraya kadar geleyim.

Nihat'ı 1960-1977 Ankara günlerimden tanırım. İlk yıllarda onunla sürekli ve sıcak bir arkadaşlığımız olmuştu. Onu, Fatma Oran'a tanıtırken zıpır olduğunu da fıslamaktan geri

kalmamıştım. Bir sepetçi dükkanının önünden geçiyorduk ki Nihat fırladı, içeri daldı. Biraz sonra, elinde iki ekmek sepetiyle geldi. Birini Fatma'ya uzattı, ötekini de bana:

— Bu da Jale için.

Jale onun Konservatuvar'dan (Tiyatro Bölümü) dönem arkadaşıydı.

Nihat'ın inceliğine ve dostluğuna bin teşekkür yağdırdıktan sonra Fatma'ya:

— Dedim ya, zıpırın teki.

12 Eylül 1989

TAVAN SÜPÜRGELERİ.

Geçen gün Bakırköy'de, Özgürlük Meydanı'nda, belleğim Frank Harris'i bir karış yukarı çıkardığından, dün bütün gün, yeniden anılarını *(Yaşamım ve Aşklarım)* harmanladım.

Harris'in kitabında herkes ipi açık bir balodaymışcasına geziniyor. Maupassant'ın erkeklik gücünü, saatte altı kez ispatlamasından tutun da *Kahramanlar* yazarı, tarihçi ve eleştirmen Thomas Carlyle'ın cinsel güçsüzlük denizinde yüzmesine değin her şey dört fondluk batarya ile gömgök edilmektedir.

Bu bombardımandan uzun boylu İngilizler de ağzının payını alır. Harris'e göre İngiltere'de, sadece minare kırıkları, baston yutmuşlar *perdedar* olabilir. Bücürler, bodurlar, bastıbacaklar, boy fukaraları başarıya ulaşmak değil, çarleston marka günlerin uzaktan fotografisini bile göremezler. Feldmareşal Lord Kitchener'le General Buller'in, Mareşal Roberts'i alt tetiğe düşürmelerinin nedeni de kapı gibi adam olmalarındandır. Oysa Roberts akıl padişahıdır. Öbür ikisinin zekâsını birbirine çarparsanız onun zekâsına ancak erişirsiniz.

İngiliz gezgini Sir Richard Francis Burton da 6 ayak (bir ayak

30,5 cm.) ve dört parmak boyu yüzü suyuna ortalarda gezinmeye başladığı an yedi renk Acem dibası sayılmıştır. Buna karşılık, o yerden bitme Stanley'e, Afrika'nın içini okumaya gittiği halde, pek yüz veren olmamıştır.

İrlandalı siyasa adamı Parnell, Avam Kamarası Lideri ve Maliye Bakanı Randolph Churchill (Winston Churchill'in babası), Mareşal Chamberlain... topu da tavan süpürgesidir. Ortanın çok üstündedirler.

Şairler arasında Tennyson'un üne kavuşması da boyunun sıradanlığındandır. Cimbakuka ve çelimsiz James Thompson'a ise kendini bilen kimse kürek çekmemiştir. Oysa onun dehası, sonradan Lord payesine de erişen Tennyson'un dehasından çok ileridir.

Swinburne da iri kıyım ve kanlı canlı olsaydı, Tennyson' dan sonra "resmi şair" onuruna oturabilirdi. Oscar Wilde'ın ünü de zekâsından çok çam yarmalığından geliyordur.

Harris'in kitabında, estetikçi John Ruskin üzerine de cin çarpığı açıklamalar var.

Ruskin, İngiliz ressamı Turner'in bir hayranıdır. 23 yaşına gelmeden birçok tablosunu edinmiştir. Turner ölünce de (1851) çağın başbakanına başvurarak, National Gallery'nin bodrumunda, kasalar içinde pinekleyen tabloları sıraya dizip kataloğunu çıkarabileceğini belirtir. Nedir, 1857'de, bu görev kendisine verildiğinde işler, az biraz karışır. Çünkü Ruskin, bir kartonun içinde ressamın yüz kızartan suluboyalarına raslanıştır. Bunlar çokluk kadınların sevi bölgelerini gösteren resimlerdir. Yani namahremdir. Turner'in her cuma akşamından pazartesi sabahına değin, Wapping'teki kızlarla, yani denizcilerin aftoslarıyla geçirdiği serüvenlerin bir ürünüdür.

Eyvah, Ruskin o güne gelince, iyinin, güzelin, lekesizin sadece tanrısal olandan doğduğuna, bilgelikle erdemin de aynı potada kaynadığına inanıyordur. Turner gibi bir dahinin böyle şeyler çiziştirmiş olabileceğini aklı almıyordur.

Peki ne yapsın? Birden kafasında, Tanrı'nın kendisini Turner'in pisliklerini ortadan kaldırmakla görevlendirdiği düşün-

cesi kıpırdamaya başlar. Sonunda da yüz kadar açık saçık resmi ateşe vererek Turner'i, dolayısıyla da kendini günahtan arındırmış olur.

Gelin görün ki, Ruskin kendi karısıyla ilişkilerinde yeryüzüne iner. Karısıyla sevişerek evlenmiştir. Ama, git gide ondan soğumuştur. Ressam Millais'ye kendi portresini yaptırırken karısının da kendisinden uzaklaştığını, üstelik gönlünü ressama kaptırdığını sezinler.

Bir gün —öykünün ilginç yanı budur— onları ressamın atölyesinde, bir divanın üstünde, al takke ver külah didişirken yakalar. Onlar kendisini görmemiştir. Bir an düşünür. Portre daha bitmemiştir. Olayın üstüne gitmek doğru olur mu, olmaz mı? Hayır, portre sona ermediğine göre en bilgece davranış, ayaklarının ucuna basa basa salondan çekilip gitmektir. O da öyle yapar.

Ruskin'in, kırk yaşlarından sonra, delice tutulduğu bir sevgilisi de olur. Hoş, bu sevgili kısa zamanda bir hastalığa yakalanacak ve bizimkinin kolları arasında şanlı ölüm köprüsünden geçmeye gidecektir. Bu olay Ruskin'i tabanından sarsar. Bir gün bu ölüm estepetasını Harris'e anlatıyordur ki birden: "İşte orda, gördün mü? Şeytanı gördün mü?" diye bağırarak yerinden sıçrar. Odanın öbür ucuna koşar ve bu kez: "Kedi" diye bir vayvillim atar. Sonra yere eğilir, ordan bir şey alıyormuş gibi yapar. Harris'e de pencereyi açması için işaret çeker. Pencere açılır. Bizimki de bu kez elindeki düşsel nesneyi dışarı fırlatma pozlarına dalar. Güçlükle soluk alıp soluk veriyordur. Bir yandan da boyuna şunu yineliyordur:

— Şeytan, o kötülük kumkuması beni yine yoklamaya geldi. Siz de gördünüz değil mi?

Harris kitabında işte bu gibi tıklım tıkız olayları anlatıyor. Kadınlarla pornolu ilişkilerini göz önüne sermekten de kaçınmıyor. Nedir, bunların sayısı dört ciltlik kitapta yirmi sayfayı ya aşıyor, ya aşmıyordur. Bunun da bedelini üzüntülü bir biçimde ödemiştir. Kitabın birinci cildi, Almanya'da İngilizce olarak yayınlandıktan sonra, ikinci cilt de Fransa'da, yine

İngilizce olarak gün ışığına çıkarılır.

Kitap piyasaya verilmemiştir. Sadece birkaç dosta birkaç da sulu zırtlağa el altından aktarılmıştır. Kitapta Fransızları kızdıracak bir şey yoktur. Ama birtakım İngiliz dostları yani düşmanları, Fransız adaletini etkileyecek yollar bulmuşlardır.

Nis savcısı bir kovuşturma başlatır. Aferinbad onlara ki, Fransa'da. Barbusse'ten Paul Morand'a, André Billy'den Léon Treich'e varıncaya tüm yazar ve gazeteciler Frank Harris'in yanında yer alır.

Sonunda sorgu yargıcı da kovuşturmaya gerek olmadığına karar verir.

Günlüğüme bunları geçirmiştim ki Ruskin'in karısı Adèle'in ressam Millais ile olan serüveninin Turner olayından 4 yıl önce pırladığını çaktım. Pornolu yağlıboyaların ateşte yokedilmesinde belki bu hüzzam curcunanın da bir payı olmuştur.

14 Eylül 1989

İngiliz yazarı Samuel Pepys'in günlüğüne ilk 1973 yılında el atmış ve 10 Eylül'de *Hacivat Günlüğü*'nü "Pepys neşeli mangırdır" sözüyle süslemiştim.

Pepys tam bir günlükçüdür. Ardında ne varsa, önünde de o vardır. Her şeyi sıfır gümrükle ve hiçbir lafı yerde bırakmadan şakşaka eder. Amirallikteki görevini sürdürürken cebe indirdiği rüşvetleri bile hiç eksiksiz günlüğüne aktarmıştır:

— Bu sabah Saray'dan çıkarken Yüzbaşı Grove'a rasladım. Adıma yazılı bir mektup uzattı. Elimle yoklayınca içinde para olduğunu çaktım. Bunun kendisine Tanger Donanması'nda sağladığım göreve bir teşekkür olduğunu düşünerek aldım. Amiralliğe gelince açtım ve bütün para, masanın üstüne düşünceye değin, mektuba bakmamak kurnazlığını gösterdim. Böylece beni sorgulayacak olurlarsa mektupta para görmediğime yemin edebilecektim. Mektuptan bir altınla dört gümüş

lira çıktı.

Pepys hizmetçilerine çektiği patakları da, yüzü kızarmadan günlüğüne boca eder. Dayak için de onların büyük bir suç işlemelerini beklemez. Bodrumdan bira çıkarırken az biraz geçikmişlerse gelsin kötek, çarşıda oyalanmışlarsa gitsin süpürge sopası. Aralık aralık tokat ve pendifrankların yerlerini kamçıya buyur ettikleri de olur. Ne ki, o zaman bağrıçıplaklar sokak kapısını açık bırakmışlardır.

Günlükçümüzün gözü hep dışardaki kadınlardadır:

— Sofrada Hempson'la karısı vardı. Aynalı pembe bir kadın. Latince de biliyor. Mr. Allen'le iki kızı da gelmişti. Küçüğü daha estirikliydi. Kalbimi kızgın demirle dağladı. Özellikle de ellerine vuruldum. Ben onlardan çıtçıtlısını görmedim.

Pepys tiyatroyu pek sevmez. Shakespeare'in oyunlarını ise hiç sevmez. Buna karşılık tiyatro oyuncularından Knepp ile o ünlü Nell Gwynn'e özel bir ilgi duyar. Kiliseye gittiği vakit de resmi yapılacak kızların yanına düşmeye bakar. Yavaş yavaş sokulur, elini tutar. Kolunu beline dolar. Ama kız her defasında ondan öteye kaçıyordur. Pepys ise pabuçlarını alapşap bırakıp kaçacak çapkınlardan değildir. Kıza yeniden salvo eder. Kız da ona batırmak için cebinden bir iğne çıkarır. Pepys de gerilemek zorunda kalır. Yalnız tehlikeyi zamanında sezinlemiş olmaktan büyük bir mutluluk duyar ve bu kez gözlerini öbür yandaki sırada oturan bir başka güzele diker.

Yazarımız karısını da çok sever. Bir gün karısı onu hizmetçisiyle posta ettiği için o günden sonra Elisabeth'in (eşinin) kıskançlığını uyandıracak hiçbir açık vermemek için büyük dikkatler kullanır. Yine de kimi zaman randevuevine gitmeyi savsaklamaz.

Bir özelliği de pisboğazlığıdır. Şu var ki, o çağdaki (XVII. yüzyıl) Londralı kalantorların tümü boğaz avruğu, boğaz eşşeği, boğaz ağrığı, boğaz hastasıdır.

26 Ocak 1660 günü evinde toplanan 11 konuğa şu sofra sunulmuştur:

— Yarım dana, bir koyun budu, bir sığır dili, haşlama et, üç piliç, bir kayık tabağında iki düzine çayırkuşu, bir tabak hamsi, bir tabak karides, bir tabak peynir. Bir büyük turta. Ve de her tür şarapla Northdown birası.

Kimi zaman bu gibi sofralara bir varil, evet bir varil, midye de eşlik eder.

Doğrusu, "Krallık Derneği" üyelerinden Mr. Povy, ondan da ileri papazdır. Ikınma, tıkınma filozofudur. Povy'nin evinde de fiyakalı yemekler yenir. Keyifler yetişince de ev sahibi sorar:

— Başka bir şey ister misiniz? Çekinmeyin söyleyin hemen getireyim.

Konuklar palamar ve demirlerini çoktan koparmışlardır. Yine de şu karşılığı dikerler:

— Istakoz isteriz. Kuğu kuşu isteriz. Av eti isteriz.

İşaret çekilir. Az sonra da sofrada istenilenlerin tümü davulun üstüne vurmaya başlar.

Pepys'in bir huyu da boyuna parasını saymak, zenginliğinin nereye ulaştığını hesaplamaktır. Ama parası, zaman zaman, onu tedirgin eder. Çoğu, evde saklı olduğu için, dışarda iken kalbi, zorluk derecesi iki onda sekiz, tramplen atlamalarına durur. İngiltere'nin Hollanda ile savaşa tutuştuğu yıl da büyük korkular geçirmiştir. Hele Hollandalılar 12 Haziran 1667 günü Royal Charles gemisini ele geçirip de savaşın ibresini kendilerinden yana döndürünce parasını ne yapacağını şaşırır. Sonunda altınlarını babasının köydeki evinin bahçesine gömmeye karar verir. İşi babasıyla karısı üstlenmiştir. Dört ay sonra onları saklanılan yerden çıkarmaya gittiklerinde yeniden titrek dakikalar geçirir. Babasıyla karısı altınları nereye gömdüklerini unutmuşlardır. Biri burda diyorsa, öbürü şurda diye direniyordur. En sonu altınları bulurlar ama Pepys yine öfke atına binmekten kendini kurtaramaz. Hele hele, toprağı eşelerken altınların otların arasına sıçrayıp gitmesine, bir bölüğünün de çamura batmasına adamakıllı bozulur.

Pepys çağının bir dandisidir. Giyimini hiç savsaklamaz. Gelin

görün ki, kimi zaman sakalına bir hafta dokunmadığı olur

Hafta sonunda yüzünü tıraştan geçirdiği vakit de günlükte şu tümce yer alır:

— Aman Tanrım, dün ne kadar çirkindim, bugün ne kadar güzelim.

Pepys günlüğünü 1 Ocak 1660 ile 31 Mayıs 1669 arasında tutmuştur. O yıl, gözleri iyisinden bozulduğu için de ondan uzak durmak zorunda kalmıştır. 37 yaşındadır. Gece yarılarında ya da tan atma zamanlarında, uykusunu bir yana itip günlüğünün başına oturduğu çok olmuştur. Her yıl da bir defter doldurmuştur.

21 Eylül 1989

Eckermann: *Goethe ile Konuşmalar.*

Eckermann günlüğü için kimi zaman çok kısa notlar alır. Onları ya kullanır, ya da bir başka gün, yeni laklakalara kaşık çalarak gündeme getirir.

Öte yandan, 16 Mart 1830 gününde olduğu gibi, Goethe'nin İsa ve havarisi üzerindeki düşüncelerini uzun uzadıya aktarır. Aynı yılın 12 ve 24 Mart günlerinde de *Faust* yazarının şiirle, özellikle de kendi şiiriyle ilgili eseleme ve peselemeleri de olduğu gibi verilmiştir:

— Bütün dünyaya yayılan ve birçok kavgalara ve ayrılıklara yol açan klasik ve romantik şiir tartışması Schiller'le benden doğdu. Ben şiirde nesnelliği yeğliyordum. Başka bir ilkeye de yüz vermiyordum. Ama her konuda öznel davranan Schiller kendi tutumunu en doğru yol sayıyordu. Kendini bana karşı savunmak için de duygusal ve safyürek (naif) bir yazı döktürdü. Benim de, kendime karşın, bir romantik olduğumu öne sürdü. *İphigeneia* adlı oyunumun da, duyguların ağır basması yüzünden, eskilerin klasik dedikleri şiire uymadığını söyledi. Tartışmaya Schegel'ciler de el attı ve dört bir yana yay-

dı. Şimdiler herkes klasisizmden ve romantizmden açıyor. Oysa bundan 50 yıl önce kimseler bu sözcükleri ağızlarına almazdı.

Eckermann günlüklerini sık sık elden geçiren bir yazardır. Bu da yetmiyormuş gibi, onları yer yer Büyük Usta'ya (Goethe) göstermiş, o da kimi düzeltmeler yapmıştır.

Bundan şu çıkar ki, bir insanın içinde bulunmuş olduğu bir olayı ya da o sırada işittiği sözleri, hiç bozmadan günlüğüne aktarmasına pek olanak yoktur. Veimar'da büyük Duka'nın oğlunu okutan ve Goethe'nin ölümüne değin yanından pek ayrılmayan Cenevreli Frederik Soret'nin de Büyük Usta'yı odak noktası alan bir günlüğü vardır. Gelin görün ki, Soret ile Eckermann'ın Faust yazarının yanında geçirdikleri ortak dakikaları anlatan sözleri birbirini tutmaz.

Soret 10 Şubat gününü şöyle dile getirir:

— Gün döndüğünde, dört ile beş arasında, Goethe gevşiyor ve uyukluyor. Eskiden böyle bir şey yapmazdı. Anlaşılan hazımsızlık çekiyor. Onu sık sık böyle görüyorum. Özellikle geçen ilkyaz bu durumdaydı. Gelmek üzere olan bahardan ve uzun günlerin vereceği yarardan açıyordu. Ama hiçbir şeye gerçek bir ilgi duymuyordu.

Eckermann ise, aynı günde, Usta'nın, yüzünü göstermesiyle ve günlerin uzamaya başlamasıyla sevindiğini yazar sadece. Nedir, yazarımız, Usta'nın büyüklüğüne gölge düşürecek sözler kullanmaktan kaçınır hep. Goethe'ye kendisini ışıklandıran ozanlar arasında en üst köşeyi ayırdığından, onu gerçek bir bilge saydığından, ve de her konuya değinen o İngiliz altını değerindeki şiirlerine taptığından Goethe'nin görüntüsü ona bir masal kahramanı gibi gelir.

7 Aralık 1923'te Soret "Sağlığının bir türlü düze çıkamaması keyfinin kaçmasına neden oluyordu" demişse Eckermann: "Rahatsızlığının uzaması yavaş yavaş mizacını etkiliyordu" diyecektir. Ne var, insan Goethe'yi ekrana getirecek olan, yılların tanışığı Şansölye Müller'dir:

— Bugün Goethe genellikle büyük bir canlılık içindeydi.

Coşmuştu. Sözlerinden zeka fıştırıyordu. Ama kendine değindiğinde alaycı kesiliyordu. Bir anı bir anını tutmuyordu. Sözleri olumlu olmaktan çok olumsuzdu. Daha çok alaya yapışıyordu. Sarakaları da dingin bir neşeye sarmalanmıştı.

Müller 24 Haziran 1826'da da günlüğüne şu notu düşer:

— Goethe oldukça ters persti. Gizli alaya yatkındı.

Müller, Büyük Usta'da şeytanca bir yan bulunduğuna da inanır. Bunun üzerine başka yazarlar da basmıştır. Nedir, böyle bir düşünceye Eckermann'da raslayamazsınız. Bu şeytansal yan, Eckermann'ın günlüğünde sadece bir kez, 17 Mart 1830'da ortaya çıkar. Onu da Soret'nin günlüğünden almıştır. Çünkü *Goethe ile Konuşmalar*'ın üçüncü cildini yazmak için (bu, Geothe'nin ölümünden sonra olmuştur) eskiden tutup da günlüğüne geçirmediği notlardan olduğu kadar, mektuplarından, çeşitli anılardan ve de Soret'nin günlüğünden (bunu ona Soret'nin kendisi vermiştir) yararlanmıştır.

Diyeceğim, *Goethe ile Konuşmalar*'ın üçüncü cildi gerçek değil, düzmece bir günlüktür. Goethe'nin Mefistofeles'ciliği de üçüncü ciltte yeralmıştır.

4 Ekim 1989

SAMURAY İskender Fikret Akdora'nın Japon şiirinden çevirileri.

XVII. yüzyıl ozanlarından Teishitsu şöyle diyor:

Bu çok güzel, bu daha da güzel, deyip durma
Yoshimo'nun eşsiz güllerini görünce
Söyleyecek söz bulamayacaksın

XVIII. yüzyılda ise Buson'un ağzından şu şiir dökülecektir:

Çiçekler beni deliye çevirdi
Eve dönüyorum hemen
Bıkınca kibar fahişelerden

Japon ozanlarının çiçek sevgisi çok eski yüzyıllara dayanır. Özellikle XI. yüzyıl sanatçıları çiçek ve bitkilere (tarla sarmaşığı, dulavrat otu, bodur bambu, yuvarlak yapraklı menekşe, kibritotu, su yulafı, su kamışı, çimen, mahmude) pek vurgundur. Taylara, yaban ördeklerine ve de kükürt sarısı Pekin ördeklerine de özel bir sevgi beslerler.

Dolu ve yağmur üzerine şiir yazanların sayısı da kabarıktır. Kimi şiirlerin konusunu ise başkent oluşturur.

O çağda Japonlar açık menekşe yelek üzerine giyilmiş cekete de büyük önem verirler. Billur tespihler, çın çın öten madeni kâselerde sunulan sarmaşan şerbeti de pek tutulur. Yalnız sarmaşanın içine havanda dövülmüş buz parçaları boca edilecektir.

Kimileri de erik ağacına bağdaş kurmuş kara bayılır. Kimi Japonlar ise salkımları koyacak yer bulamaz.

15 Kasım 1989

Türap Sokak'tan geçerek Bağdat'a çıktım.

İki gün önce Kahve'nin bir üstünde, 4 x 16 çapındaki evin bahçeye dönük duvarını kaplayan yeşilden yeşil orman sarmaşığı dalları arasında cıvıldayan ve meyvelerinden besin derleyen yüzlerce kuştan hiçbir iz kalmamıştı. Topu da göçüp gitmişti. Oysa oraya o kadar yakışmışlardı ki... Önlerinden geçerken durmuş, dakikalarca onların çığlıklarını, feryatlarını dinlemiş, alkışlı bir dostluk göstermiştim. Ama bülbül mü, saka kuşu mu, yoksa serçe mi, canım ey, gözüm ey bir türlü çıkaramamıştım.

Doğrusu bir sürü kuşun, bir sürü çiçeğin ortalık yerinde yaşıyoruz da, bunların kimlikleri soruldu mu, verecek karşılık

bulamıyoruz.

Evliya Çelebi, o ünlü yolculuk kitabında, bir sürü ötücü kuşun adını sayar. Çoğu tanıdık kuşlardır bunların: kuyrukkakan, hezar (bülbül), ispinoz, ishakkuşu, iskete, karatavuk, baştankara, serçeden büyük güvercinden de küçük olan hakkuran.

Evliya, bülbülü anarsa da onun adı Kara Bülbül ve Bokluca Bülbül'dür. Kumru da beyaz Kumru'dur. Aralıkta, adını hiç işitmediğimiz ya da zaman içinde adını değiştirmiş olabileceğini düşündüğümüz kuşları da ekrana getirir. İşlebe, ferye; mankırkuşu gibi. Bir tanesinin adı ise oldukça alengirli ve arabesktir: Yusuf Mısır'da Satıldı.

Gün eğilirken, Sevinç Karol'un *Zooloji Terimleri* kitabını açtım. 1963 yılında Türk Dil Kurumu yayınlamış. Orda da bir yığın ötücü kuşla karşılaştım: nektar kuşu, nar bülbülü, orman öteğeni, oniki telli cennet kuşu, gözlüklüçalı bülbülü, gök ardıç, çulha kuşu, vınlıyan kuyrukkakan, florya (yelve kuşu), bahçe kızılkuyruğu, tepeli bülbül, sıvacı kuşu, japonbülbülü vb.

Bülbüller sadece bunlar da değildir. Esmer bülbül, gerdanlı bülbül, uzungagalı bülbül, duvar bülbülü, mavigerdan da vardır.

16 Kasım 1989

Biz gerçekten bir şeyler bilmiyoruz.

Fatih dersiamlarından Medineli H.H.M. Osman Akfırat'ın demesine göre Cabir merhum *Havass-ı Kebire*'sinde şöyle buyuruyormuş:

— Ağaç kavunu ekşisi (greyfurt) günde on kez, zina eden kadına, bir hafta yedirilse öyle bir iffete erişir ki bin altın verseler boyun eğmez. Ettiği tövbeye bağlı kalan (tövbe-i nasuh) namuslu kadınlardan olur. (Şifalı Bitkiler ve Emraz adlı kitap s.111)

Ahlak teyelcileri kendilerini, her şeyin doğrusunu bildirmekle görevli saydıklarından birinin gülücüklere fener çektiğini gördüklerinde şöyle derler:

— Çok gülme ve kahkaha ile gülmekten sakın ki çok gülmek gönlü öldürür.

Bencesi gülmek, önüne ön olmayan ışıktır. Uzaydan gelen kitara sesleridir. Sayıları karıncaları aşan Moğol birlikleridir. Gülmeyi sevmeyenler, kahkahanın kuhkuhunun ayaklarına yatılacak yerlerde, yüz maymunluğundan, ya da tas-tıs bir kikirikten öteye geçemezler.

Fransız yazarlarından Cocteau: "İnsandaki gülmeyi öldürmek cinayettir der. O, katıla katıla gülmenin, sağlıklı insana işaret olduğuna da inanır:

— Gülme, beni tiksindiğim, iğrendiğim şeylerden arındırır. Beni havalandırır. Kapılarımı, pencerelerimi açar. Koltuklarımı tokaçlar, perdelerimi çekiştirir.

Gelin görün ki, sansür denilen şallamşop en çok da gelir insanın yüreciğini açan yapıtlara takılır. 1901 yılında *Eğlenceli Letaif* adındaki bir gülmece, güldürmece kitabı Sansür Kurulu'nca yasaklanmıştır. Bu, halkın gülmesini istemeyen, kalabalıkların dişlerinin görünmesini sakıncalı bulan bir yönetimin helvafüruşluğudur. Sansür işinin gerisindeki kara kargaların kara gaklarına kulak verecek olursanız şunları da işitirsiniz:

— Biz size kan ağlatmaya çalışırken, sizi hiç güldürtür müyüz?

O yıl yasağa alınan kitaplar arasında *Nevadir-i Mudhike* (Eşi Az Bulunur Güldürüler) de vardır. *Nihal-i Musiki* (Musiki Fidanı) de, içinde birtakım şarkılar bulunduğu ve de aşk ve sevgiden açtığı için basılması durdurulmuştur. Çünkü aşk ya da sevgi de odur. Alicengiz ocağı işidir. Hele sevgi "yurt sevgisi" anlamını da içerdiğinden ağza alınması görgüsüzlüktür.

Ama siz yasakları yasaklamak için hiçbir şey yapamazsınız.

Çünkü her çağda , her ülkede devlet benbencileri, kıskanç köpekler, it aklı taşıyanlar, yürürken büyük melodramatik adım adanlar, yere bakanlar, kıl ucu kadar yürek bulundurmayanlar, dızgallılar yani önünde sakalı sarkanlar, fışfırdallar yani çişini tutamayanlar hiçmihiç eksik olmaz.

19 Kasım 1989

Yazarların çoğu, kendi çağlarının yazarları üzerine yanılırlar.

Goethe de bundan kurtulamamıştır.

Pazartesi 14 Şubat 1831 gecesinde Weimar Tiyatrosu'nda, Baba Dumas'nın (Alexandre Dumas Père) *III. Henri* adlı draması oynandığı vakit onu göklere çıkarır. Seyircilerin oyunu beğenmemesini de onun, Calderon'un *Yürekli Prens*'i gibi yığınlarca tutulmayan bir yapıt olmasına bağlar. Bu konuda Eckermann'a şunları da söyleyecektir:

— Ben hâlâ Weimar Tiyatrosu'nun başında olsaydım, *III. Henri*'yi oynatmayı göze alamazdım. Çünkü *Yürekli Prens*'i halka yutturmak için Schiller'le neler çektiğimizi çok iyi bilirim.

Doğrusunda, Baba Dumas'nın oyunları, Paris'te oynandığında, büyük alkışlar almıştır. 1829'da Fransız Tiyatrosu'nda *III. Henri* büyük bir başarı kazandıktan sonra, 1831'de *Antony*, 1832'de de *Nesle Kulesi* birbiri ardınca yazarın adını yükseklere fırlatmıştır. Gelin görün ki, 25'e varan bu drama ya da güldürülerden, ya da *Üç Silahşörler* ve *Monte Kristo Kontu* gibi romanlardan günümüze hemen hemen hiçbir şey kalmış değildir.

Goethe Alman ressamı Neureuther'i (1806-1882) de iyisinden pohpoha çekmekten çekinmez. Onun kolayca raslanamayacak yeteneklerden biri olduğuna inanır. Kırları, dağları, ağaçları (insanlar ve hayvanlar kadar) ustalıkla çizmesini bilir. Onda yaratma, sanat ve beğeni anlayışı en yüksek kertededir.

Ay okurcuk, Neureuther'in XIX. yüzyıldaki ününden ise geriye nokta takat kalmamıştır. Yağlıboyaları Münih'te, *Schack Galerisi*'nde hâlâ bulunmaktadır ama sanat tarihçilerinin (Herbert Read, Hans L.C. Jaffé, E.H. Gombrich) kitaplarında onun adına pek raslayamazsınız.

21 Kasım 1989

Goethe, Fransız şairi ve şarkı estepetacısı Béranger'yi de şiir biliminde usta olup olmadığına ve çeşitli alanlarda buğu haline gelip gelmediğine kulak asmadan, küt çat pat, göklere çıkarmıştır.

1827 yılıdır bu. Ocak ayının da yirmi biri. Yani Béranger 47 yaşını yaşıyordur. Goethe onun adını, o yıl, *Yeni Şiir Denemeleri* adlı kitaptan öğrenmiştir. Onu büyük bir yetenek sayıyor, sıradan beğenilerin dışına taştığına inanıyordur.

Dört gün sonra Eckermann, kendisine Béranger'nin şarkılarını bir araya getiren bir derlemeyi sunduğu vakit de şöyle der:

— Bu şarkılar kusursuzdur. Kendi türü içinde örnek alınacak güçtedir. Özellikle neylemeli, neşlemeli kavuştaklarına diyecek yok. O nakaratlar olmasaydı, hemen hemen tümü asık suratlı, yavan, iğneleyici şarkılara dönüşürdü. Béranger, bana sık sık Horatius ile Hafız'ı düşündürtür. İkisi de çağını aşmıştır. Alayları, şakalarıyla yaşayış biçimlerinin bozulmasına karşı çıkmışlardır.

Gerçekte Béranger, uzun yıllar, Fransa'nın en önde gelen halk şairlerinden sayılmıştır. Hele 1821 yılından sonra yayınladığı bir kitapla hapis damına düşünce ünü, bütün bütüne genişlemiştir. O çağda bütün Fransızları kamçılayan duygular onun şiirlerinde yansısını buluyordur. Bu şarkıların 1830 İhtilali'nin doğmasında da büyük yardımı dokunmuştur. Nedir, daha sonraki yıllarda Béranger'nin ünü haraba yüz tutar. Fransız yazın tarihçilerinden Albert Thibaudet şöyle diyecektir:

— Béranger'nin soluğu 1830 yılında hemen hemen kesilmiştir. O da, çokça önem verdiği ününün, halkça tutulmasının artık susması gerektirdiğini çakmıştır. Ama yine de şiirler yazmayı sürdürdüğünden kentsoyluluğu yerden yere vuran ve gülünçleştiren o büyük dalga onu modası geçmiş bir şair durumuna yuvarlamıştır.

Tarihçi J. Calvet de onun bir zamanlar, şiirin monopolye hakkını elinde tutan şairlerden biri olduğunu, XX. yüzyılda da, aman Tanrım, unutulduğunu ileri sürer.

İşin tuhafı Béranger, XIX. yüzyıl Türk şairleri arasında da ün kazanmıştır. Şair Saffet (1794-1866), Béranger'nin ölüm haberini aldığı günlerde (1857) onun anısına bir şiir döktürmüştür. 44 dizelik bu bazlama şöyle başlıyordur:

Béranger eşi yok şair imiş iklim-i Paris'te
Göçüp gitmiş sonsuza yaşam eğlentilerinden

Değil ancak sanatçılar ahali bile yas etmiş
Ayrı düştük diye böyle benzersiz bir uzdilliden

Cenaze gideri ölmak için elbak verilmiştir
Nice yüz bin frank değerbilir kral elinden

Gelin görün ki, Saffet bu şiiri daha çok Keşmir derisi gibi parıl parıl parladığı halde aşağılamalara itelenen ya da sürgünlerde süründürülen Osmanlı şairlerini savunmak için kaleme almıştır. Şiirin bir yerinde —sonlara doğru— kendini de ekrana getirir ve Ekmekçi Asvador ile Bakkal Yani'nin elinden salgın-kırgın düştüğünü ortaya döker:

Zavallı Saffet'in kurtulmadı gitti ab yakası

12 Aralık 1989

Kadıköy Haldun Taner Tiyatrosu'nda *Aktör Kean*.

İngiliz oyuncusu Edmund Kean'in (1787-1833) yaşamını sahneye taşıyan bu oyun günümüz İngiliz yazarlarından Raymund Fitz Simons'un elinden çıkmış.

Benim kuşağımdan olanlar *Aktör Kean*'i yıllarca önce seyretmişlerdir. O oyunda iki kadının birden sevdiği bir aktör canlandırılıyordur. Kadınlardan biri Galler Prensi'nin kur yaptığı bir kontes. Öbürü de Kean'in ateşiyle yanıp yakılan Anna Damby adında bir genç kız. Nedir, Kean'in gönlü kontesten yanadır. Bir gece, bir oyun sırasında kontesi, Prens'in locasında görünce, öfke atma biner ve Prens'e akıl almaz hakaretler yağdırır. Bereket Prens, gönlü yüce biridir. Aktörün arkadaşlarının araya girmesiyle de Kean'i bağışlar.

Edmund Kean on yıl boyunca taşra tiyatrolarında sürttükten sonra 1814'te Londra'da Drury Lane Tiyatrosu'nda, *Venedik Taciri*'nde (Shakespeare) Shylock rolüyle üne kavuşmuştur. O günden sonra da Shakespeare oyunlarıyla dikkati çekmiştir. Ünü, kısa zamanda İskoçya'ya, Amerika'ya ve Fransa'ya taşan Kean, ne yazık ki doruğa ulaşır ulaşmaz kendini içkiye, eğlenceye ve de hoppalığa kaptırır.Parasını har vurup, harman savurduğu için de son günlerini yoksulluk içinde geçirir.

Raymund Fitz Simons, oyununu daha çok Shakespeare'in *Othello, Macbeth, III. Richard, Coriolanus, Hamlet, Kral Lear, Atinalı Timon* oyunlarından derlediği parçalara dayandırmıştır.

Haldun Taner Tiyatrosu'nda Kean rolünü canlandıran Cihan Ünal'ın başarıya ulaşmadığı söylenemez ama bu rol ancak Shakespeare ve benzeri oyunlarda pişmiş bir oyuncunun üstesinden gelebileceği bir oyundur. Böyle birisini de sanırım Türkiye'de bulmak olanaksızdır. Gerçi, Muhsin Ertuğrul, Şehir Tiyatrosu'nun başında olduğu yıllarda hemen hemen her yıl perdelerini bir Shakespeare'le açardı ama bu, memleketi-

mizde bir Shakespeare oyunculuğu oluşmasına yetmemiştir.

Ben *Aktör Kean*'i, otuzlu yıllarda Raşit Rıza'dan seyretmiştim. Raşit Rıza, lavallah, söz pehlivanı bir oyuncuydu. Hele perde önünde, Aktör Kean'in yuhalanmasını canlandıran bir pandomina sergiliyordu ki seyircileri kendi kendisinin merakına düşürmüştü.

Raşit Rıza'nın *Aktör Kean*'i Baba Dumas ile Frédéric Gaillardet'nin birlikte yazdıkları oyundur. Oldukça tuhaf bir öyküsü de vardır. Oyunu ilkin bir taşra avukatı olan Gaillardet yazmış, bir arkadaşı da, onu düzeltmesi için Baba Dumas'ya iletmiştir. Dumas, onu iyisinden elden geçirdikten sonra da 1836'da onu kendi adıyla oynatmıştır. Bunun üzerine Gaillardet, Dumas'yı düelloya çağırmış ve de kendisini dava etmiştir. Mahkemeyi kazanınca da afişlerden Dumas'nın adını sildirip kendi adını yazdırmıştır. Ne ki, çokları bu kitabı Dumas'nın bir yapıtı sayar. 1954 yılında Jean Paul Sartre *Aktör Kean*'i yeniden yazdığı vakit ona yine Dumas'nın bir yapıtı gözüyle bakmıştır.

19 Aralık 1989

Restif de la Bretonne 1789 Fransız İhtilali gecelerini (gündüzleri değil) saptadığı o ünlü günlüğünde: "Çok yemek atıştırmış biri orada çok gürültü yapıyordu. der.

Gerçekte hemen hemen her ülkede, politikacılar, az-biraz yola yatanlar, dikey olarak bir sürü laf edenler, çıkarlarını inceden hesaba alanlar ve de beyin nezlesine piyastos olanlar çok yerler, çok yıngıldarlar

Diyeceğim, topu da bir alay dönek ve bayat ve sözlerinde zıpzıp zıplayan tayfalardır. Üstelik de birbirlerini çuvaldız gibi sokarlar.

Troçki:

— Farmason Novikov'u, farmason İmparatoriçe Sibirya'ya sürmü

Varan 4.
Hacivat Günlüğü, Yaşlılık Günlüğü,
Aynalar Günlüğü*'nden sonra sırayı*
şimdi de ***Bay Sessizlik*** *alıyor.*

Bu, yazarın 1989 yılında tuttuğu günlüktür.
Vahır vahır kaynayan kitaplar, yanar döner
beyinler, konsantrasyon suratı kullananlar,
dillerini fır fır dışarda gezdirenler,
çat ikiye bölünen tıngır elekler, sözün özüne
yapışanlar, ayrıntılar ormanında konak tutanlar,
çok gelmekte, çok gitmektedir.

Aralık aralık, amber ve sümbül kokulu
İstanbul da kuzunun öbür yanını oluşturur.

Bay Sessizlik, *önüne ön olmayan*
bir sessizliğin türküsüdür.
Salâh Birsel'in şeker şerbet Türkçesini
bu kitapta da bulacaksınız.

ISBN 975-438-038-4
90.34.Y.0155-27